развишак
ГОДИНА LXIII, БРОЈ 271, 2024.

САДРЖАЈ

ПОСВЕТА ЖИВОЈИНУ ПАВЛОВИЋУ 3

ЛИЧНОСТ И ДЕЛО ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА 5

Radoš Bajić: UNIVERZITET ŽIVOJINA PAVLOVIĆA 9

Александар Саша Ердељановић:
ЖИКА ПАВЛОВИЋ И ЈУГОСЛОВЕНСКА КИНОТЕКА ... 13

Горан Гоцић: ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ КИНО-ПОЕТА
ВЕЛИКОГ ЦРНИЛА: КАКО МЕ ЈЕ
ЗАПЉУСНУО ЦРНИ ТАЛАС 15

ПРОМОЦИЈА СРПСКОГ ИЗДАЊА МОНОГРАФИЈЕ
О ВЕЛИКОМ РЕДИТЕЉУ ЖИВОЈИНУ ПАВЛОВИЋУ 28

Драган Бабић: ТЕШКО ПОДНОШЉИВО СВЕДОЧЕЊЕ 41

Милош Латиновић: ЗЈАПИНА 46

ПОЗОРИШНА ПРЕДСТАВА „ЗЈАПИНА“ 67

Милош Латиновић: НЕСРЕЋА (одломак из драме
према причама Живојина Павловића) 71

Власта Младеновић: СЕЋАЊЕ, ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
ЈЕ ВОЛЕО ПОЕЗИЈУ 73

OMAŽ ŽIVOJINU PAVLOVIĆU I IZLOŽBA SLIKA 74

ЦРНИ ТАЛАС 83

МИЛЕНА ПАВЛОВИЋ О СЛАВНОМ ОЦУ ЖИКИ
И ДЕТИЊСТВУ 82

DNEVNIK ŽIVOJINA PAVLOVIĆA 101

МИСЛИ И ПОУКЕ ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА 108

КЊИГЕ И ФИЛМОВИ ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА 111

ПОСВЕТА ЖИВОЈИНУ ПАВЛОВИЋУ

Овај број часописа „Развитак“, двестаседамдесетпрви, посвећен је Живојину Павловићу, великом редитељу и писцу, који је рођен у Шапцу, живео у многим градовима, али његов завичај је село Вратарница код Зајечара, у коме је провео своје детињство.

Своје ране радове објавио је у првим бројевима „Развитка“, који је покренуо и уређивао Томислав Мијовић, песник, са којим се Живојин Павловић дружио и сарађивао целог живота.

Живојин Павловић је дао велики допринос афирмацији Тимочке крјине кроз своја дела, међутим завичај му се још увек није одужио достојно, тако да је овај број само скромни допринос идеји да се Живојину Павловићу посвети заслужено већа пажња, те се, у том смислу, планира оснивање завичајне спомен-куће, покретање доделе награде за друштвено ангажован роман, која ће носити његово име, као и многе друге активности. Живојин Павловић је знаменита личност југословенске и српске културе и понос Тимочке крајине.

Поред бројних и значајних награда за филмска остварања и књижевна дела, добитник је и награде „Феликс Ромулијана“, коју је додељивало својевремено веома активно удружење „Крајински круг“, чији је члан био и Живојин Павловић. У знаменитој едицији „Крајински књижевни круг“, објављена је књига „Азбука“ Живојина Павловића, коју је он и илустровао.

Захваљујемо се сарадницима часописа „Развитак“ на прилозима и посебно изражавамо захвалност кћерки Живојина Павловића, познатој глумици Милени Павловић, на чувању успомене на њеног славног оца.

ЛИЧНОСТ И ДЕЛО ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА

Живојин Жика Павловић (Шабац, 15. април 1933 – Београд, 29. новембар 1998) био је српски књижевник, редитељ црног таласа југословенског филма, сликар и професор Факултета драмских уметности у Београду.

Живот и дело

Рођен је 15. априла 1933. године у Шапцу. Детињство је провео у многим градовима Србије, а највише у селу Вратарници код Зајечара. Са деветнаест година почео је да пише о филму и уметности за београдске новине и часописе. Дипломирао је декоративно сликарство на Академији Примењених уметности у Београду. Са двадесет пет година режирао је свој први аматерски филм Љуба Поповић (1958). Три године касније завршио је свој први играни филм Живе воде из омнибуса Капи, воде, ратници (1962). За овај филм, Павловић је добио прву од многобројних награда (специјална награда жирија на филмском фестивалу у Пули). А награда филмских критичара на фестивалу у Катарги (1965) за филм Непријатељ, била је прва међународна награда коју је добио.

У својој тридесетој години објавио је прву збирку приповедака *Кривудава река* (1963). Његов први роман *Лутке*, објављен је 1965. године. За то дело, Павловић прима прву од многобројних награда за креативно списатељство (награда Исидора Секулић, 1967. године).

Његови филмови су препознатљиви како по изразу, тако и по тематици коју обрађује. Углавном су то социјалне драме, са главним ликовима неприлагођеним друштву у коме живе и друштвеним приликама који владају — филмови са изразито критичким ставом. Након филма Заседа (1969) је био жестоко критикован од стране званичних власти Југославије, тако да је једно време био у могућности да ради једино у Словенији. Ретроспективе његових филмова организоване су у Пезару (1983), Ла Рошелу (1985), Паризу (1986. и 1990), Монпељеу (1990) и Стразбуру (1991).

Као глумац, појављује се само у једном дугометражном играном филму Национална класа редитеља Горана Марковића, у више него споредној улози која траје свега неколико секунди, али и у три краткометражна филма својих студената са Академије Браћа Карић у Београду, на којој је био редовни професор.

Био је ожењен новинарком и књижевницом Снежаном Лукић, ћерком ваљевских адвоката Олге (1911—1988) и Ранисава Лукића.[1] Њихова деца су Милена, Вук и Ненад. Снимио је укупно 15 филмова и објавио 32 књиге. Преминуо је у 29. новембра 1998. године Београду.

Након његове смрти у јануару 2006. објављено је шест томова његовог Дневника у издању новосадског Прометеја и београдског Подијума. Обимом од око 2.500 страница, и ширином временског распона (1956 – 1993), ти дневнички записи, насловљени као *Изгнанство I-II*, *Исцељувак против крви* и *Диариум I-III*, превазилазе све што је у том жанру код нас до сада написано и објављено.

Држава мртвих

Табла на згради где је становао

Држава мртвих је последњи филм Живојина Павловића.

У првој половини 1997. године најављено је да ће се ускоро поуздано знати хоће ли те јесени Живојин Павловић почети Реквијем, филм до кога му је, од неколико пројеката о којима је размишљао након Дезертера (тада старог већ пет година), изгледа највише било стало. А онда је крајем јула 1997. почео да снима филм о коме дотад није било ни речи. Продуцент Зоја Тодорић, као и драмски писац Синиша Ковачевић, предложили су му да сними филм по Ковачевићевој позоришној представи *Јанез*, и *Држава мртвих* је започета. За филм адаптираној Ковачевићевој драми. У првом плану сценарија био распад једне породице који је носио симболику распада СФРЈ. То је метафора о растакању СФРЈ, драма идентитета ових простора, па би неко у причи о Словенцу лако препознао причу о Косову. Као у Дезертеру, сцене су рађене изузетно натуралистички.

Филм је снимљен за месец и по дана, до половине септембра 1997. године. Тада из непознатих разлога долази до застоја у целом пројекту. Ствар се није померила са мртве тачке све до Павловићеве смрти 29. новембра 1998. године. Потом долази до извесног померања, па продуцент покушава да филм приведе крају. Жеља породице (а и продуценткиња се сложила), била је да Слободан Шијан заврши филм. Међутим, до тога није дошло — како због одуговлачења, тако и због чињенице што је (због претходно заказаних обавеза), Шијан отишао у САД.

Било је покушаја да филм заврши Дуда Ћерамилац, први асистент режије (која је и на филму Дезертер била први асистент) — то је била и жеља породице. Међутим, ни то се није десило.

Посао завршетка се стално одлагао све док се није укључио нови продуцент Макса Ћатовић (Комуна) и док није одлучено да финалну верзију уради Динко Туцаковић, редитељ који је познавао материјал, а био је и Павловићев студент.

Трудио сам се да се мој рад не примећује... Динко Туцаковић

Готово невероватне потешкоће на путу овог филма од самог текста, преко снимања и мучног процеса монтаже, па до премијере пред публиком, пратио је и низ узастопних смртних случајева. После Павловића, преминули су и директор фотографије Александар Петковић, као и глумци Драган Максимовић, Предраг Милинковић и Ранко Гучевац – што се мрачно надовезало на наслов филма.

Међутим, и након завршетка филма, настају потешкоће и одлагања премијере. Последњи филм Жике Павловића Држава мртвих премијерно је приказан пред београдском публиком 29. новембра 2002. године, на четворогодишњицу ауторове смрти.

Маркетиншки готово неиспраћена, Држава мртвих премијерно је приказана пред полупразном салом београдског Сава центра. Чак је и један део екипе филма одбио да се појави на премијери у Сава центру. Према речима редитеља, Динка Туцаковића, раније је било замишљено да филм буде приказан у исто време у Београду, Сарајеву, Загребу и Љубљани и то баш на Дан републике (симболично, пошто је то дан када је и Живојин Павловић преминуо четири године раније).

Филмографија

Год.	Назив	Улога
	1960-е	
1962.	Капи, воде, ратници (сегмент„Живе воде“)	
1963.	Град (филм) (омнибус Град, забрањен)	
1965.	Непријатељ	
1966.	Повратак	
1967.	Буђење пацова	
1968.	Кад будем мртав и бео	
1969.	Заседа	
	1970-е	
1970.	Црвено класје	
1973.	Лет мртве птице	
1975.	Песма (ТВ филм у 6 епизода, 1974)	
1977.	Хајка	
	1980-е	
1980.	Довиђења у следећем рату	
1983.	Задах тела	
1987.	На путу за Катангу	
	1990-е	
1992.	Дезертер	
	2000-е	
2002.	Држава мртвих	

Библиографија

Књиге приповедака

Кривудава река (1963, 1994)
Две вечери у јесен (1967)
Циганско гробље (1972)
Убијао сам бикове (1985, 1988)
Кришке времена (1993)
Блато (1999)

Књиге новела

Дневник непознатог (1965)
Ветар у сувој трави (1976)
Кругови (1993)

Књиге прозе

Белина сутра (1984)
Флогистон (1989)
Азбука (1990)

Романи

Лутке; Лутке на буњишту (1965, 1991)
Каин и Авељ (1969, 1986)
Задах тела (1982, 1985, 1987, 1988, 1990)
Они више не постоје (1985, 1987)
Зид смрти (1985, 1986, 1987)
Лов на тигрове (1988)
Расло ми је бадем дрво (1988)
Вашар на Светог Аранђела (1990)

Траг дивљачи (1991)
Лапот (1992)
Биљна крв (1995)
Симетрија (1996)
Долап (1997)

Књиге есеја

Филм у школским клупама (1964)
Ђавољи филм (1969, 1996)
О одвратном (1972, 1982)
Балкански џез (1989)
Давне године (1997)

Књиге разговора

Језгро напетости (1990)
Лудило у огледалу (1992)
Јахач на локомотиви, разговори са Живојином Павловићем, СКЦ (2001)

Дневници

Испљувак пун крви (1984. забрањен, 1990)
Откуцаји (1998)
Дневници I-VI (2000)

Књига епистоларне прозе

Волтин лук (са Гораном Милашиновићем, 1996)

Награде

Филмске награде

Златна маска на I фестивалу медитеранског филма за филм Непријатељ (1965. године)

Златна арена за режију на филмском фестивалу у Пули за филм Буђење пацова (1967. године)

Сребрни медвед за режију на фестивалу у Берлину за филм Буђење пацова (1967. године)

Велика златна арена на филмском фестивалу у Пули за филм Кад будем мртав и бео (1968. године)

I награда за најбољи филм на фестивалу у Карловим Варима) за филм Кад будем мртав и бео (1968. године)

Златни лав на фестивалу у Венецији за филм Заседа (1969. године)

Велика златна арена и Златна арена за режију на филмском фестивалу у Пули за филм Црвено класје (1971. године)

Златна плакета за сценарио, према књижевном делу на фестивалу у Берлину за филм Црвено класје (1971. године)

Златна арена за режију на филмском фестивалу у Пули за филм Хајка (1976. године)

Велика златна арена, Златна арена за режију и Златна арена за сценарио на филмском фестивалу у Пули за филм Задах тела (1983. године)

Златни гладијатор за филм На путу за Катангу (1987. године)

Сребрна мимоза за филм Дезертер (1992. године)

Феликс ромулијана (лат. Felix romuliana) за животно дело

Златна маслина за најбољи филм на фестивалу медитеранског филма у Бастији, за филм Дезертер (1992. године)

Награда „Златни печат” Југословенске кинотеке[2]

Књижевне награде

Награда Исидора Секулић за креативно списатељство. За књигу приповедака Две вечери у јесен (1967. године)

Андрићева награда за приповетку. За књигу приповедака Кришке времена (1993. године)

НИН-ова награда за роман године. За роман Зид смрти (1985. године)

НИН-ова награда за роман године. За роман Лапот (1992. године)

(Извор: Википедија)

Radoš Bajić

UNIVERZITET ŽIVOJINA PAVLOVIĆA

Pisati danas o grandioznom delu u oblasti filmske umetnosti i književnosti velikog Živojina Žike Pavlovića, nalik je šetnji po šljunkovitom sprudu, na kojem u velikom uzbuđenju i pritajenoj radosti među mnoštvom belutaka otkrijemo i ugledamo dragi kamen. Kako blistavo svetluca u svoj svojoj lepoti, jedinstvenosti i neponovljivosti. Prekratki životni vek Živojina Pavlvovića najmanje je dupliran opsegom, obimom, snagom i dubokim tragom koji je ostavio u srpskoj kulturi. Izdašniji je u svom književnom stvarašaltvu jer mu je za to bila potberna samo olovka, hartija i samoća, ko zna kakva bi još remek filmska dela stvorio ovaj genije pokretnih slika da nije zabranjivan i onemogućavan da radi i stvara. Ali, jedna druga dimenzija Živojinove samosvojne kreativne ličnosti zavređuje da bude posebno istaknuta. A to je njegov pedagoški rad i nemerljivo veliki uticaj na generacije mlađih i mladih filmakih autora koji su, imajuću njega za uzor, krčili svoj umetnički put po katakombama srpske kinematografije – koja nikome nikada nije garantovala kontinuitet. Žika Pavlović je bio i ostao mera, vrednostni parametar, marka i svetionik velikog talenta i posebne nepatvorene estetike u srpskom filmu – koju su do današnjih dana sledili, i dalje je slede mnogi filmski autori na koje je uticao. U svojoj neznatnosti, overeno sa potpunom tačnošću i istinom – moja malenkost je jedan od njih.

Više od jedne decenije mog profesionalnog rada obeležava saradnja i iskreno, veliko prijateljstvo sa Živojinom Pavlovićem. Suvišno je na ovom mestu navoditi koliko je za mene bio važan susret sa ovim velikanom naše filmske umetnosti, književnosti i kulture uopšte, za moju karijeru, razvoj i pogotovu za napredak mojih autorskih ambicija kao scenariste a kasnije i kao reditelja. Od 1986 godine, kada smo se sreli i započeli saradnju na scenariju filma „Na putu za Katangu“, pa do njegove iznenadne smrti 29.novembra 1998. godine imao sam sreću da pohađam univerzitet Živojina Pavlovića, da sa njim radim i veoma mnogo naučim o sedmoj umetnosti, o tajnama filmskog scenarija, o filmu, književnosti - ali i o životu. Čiji je Živojin u svom filmskom izrazu i književnom opusu bio brilijantni analitičar, pronikavši minuciozno u sve tajne čoveka – od tačke rađanja i radosti dolaska na svet, do tačke tuge, rastanka i umiranja.

Posle nešto više od dve ipo decenije od odlaska velikog Žike, mogu da kažem da je jedan od najzaslužnijih za rezultate koje sam u svom profesionalnom i autorskom radu, kao scenarista i reditelj ostvario. Verujem da sam bio dobar đak koji je imao sreću da uči od najboljeg učitelja. Pored „Katange“ koju smo 1987. godine snimali u borskim rudnicima, u sred građanskog rata koji je besneo na prostorima bivše Jugoslavije, 1992 godine, uspeli smo da snimimo film „Dezerter“. Bio sam producent filma i zajedno sa Radetom Šerbedžijom tumač jedne od glavnih uloga. Takođe, ponosan sam što sam smogao snage da sa Zavodom za udžbenike i „Prometejom“ iz Novog Sada budem izdavač njegovih sabranih dela „Di-

U pauzi snimanja „Dezertera“

vlji vetar“ i „Dnevnika“ u šest tomova, i da za jedno i drugo izdanje na Sajmu knjiga u Beogradu budem nagrađen za izdavački poduhvat godine. Na taj deo naše saradnje sam posebno ponosan, jer sam zahvaljujući svojoj agilonosti, a verovetno i umešnosti pomogao svom prijatelju i učitelju da njegova vredna književna dela u dostojnoj reprezentativnosti ugledaju svetlost dana. Što posebno dobija na značaju ako se ima u vidu da Žika nikad nije bio načisto kada je od strane ideološke osvetoljubive države bio zabranjen. Koja se kontinuirano rogušila na njegove nemilosrdne tačne opservacije društva u kojem je sloboda govora i mišljenja bila uhapšena...

Pored profesionalne saradnje u oblasti filma i izdavaštva, sa Živojinom Pavlovićem sam proveo nezaboravne trenutke u mojoj rodnoj Medveđi i njegovom selu Vratarnica nedaleko od Zaječara. Naša druženja, razgovori o umetnosti, filmu, literaturi kao i šetnje po šumama i proplancima Divčibara gde je on imao vikendicu, u kojoj je provodio dobar deo godine, bili su kao razgovori u Platonovoj Akademiji s tim što sam ja bio slušalac koji je upijao sve mudrosti i iskustva svoga učitelja. Bio sam privilegovani student jer mi je veliki reditelj, scenarista, pisac i profesor bio prijatelj u čijem društvu sam imao priliku da upoznam neke od najvećih ličnosti srpske umetnosti, kao što su Dragoslav Mihajlovič, Aleksandar Tišma, Ljuba Popović i drugi…

Nažalost, posle samo šezdeset i pet godina života, njegova prerana smrt sasekla je jednu veličanstvenu umetničku karijeru i prekratila je naše ambicije i planove da zajedno uradimo još nekoliko igranih filmova na čijim scenarijama smo radili dugi niz godina. I danas čuvam scenario za film „Bela ptica“ o sudbini jedne srpske porodice koja je prinuđena da se iseli sa Kosova, kao i knjigu snimanja za film „Atentator“ o švercu droge preko Kosova u Evropu. To su filmovi koje nas dvojica nismo snimili. Ali, više od te štete, žao mi je što nikada više zajedno nemožemo da popijemo po rakiju „divčibarku“, i da sa Žikom probam najbolji ovčiji sir koji je samo on umeo da odabere na divčibarskoj pijaci. I da se pritom slatko ispriča sa seljacima, o rano procvetalim šljivama, o mrazevima koji će da oberu plod, i još o mnogo čemu.

Uz moju veliku sreću što me je život nagradio njegovim prijateljstvom, u svakoj prilici ističem, da je od svih autora i reditelja sa kojima sam sarađivao u celokupnoj svojoj karijeri – Živojin Pavlović ostavio najdublji trag u mom pamćenju i emocionalnom iskustvu. Kao vanvremenski genijalni stvaralac, ali, i kao i vekiki čovek u doslovnom smislu te reči...

Ekipa „Dezertera“ u uništenom Vukovaru

Radoš Bajić kao Aleksa Veljačić u „Dezerteru“

Александар Саша Ердељановић

ЖИКА ПАВЛОВИЋ И ЈУГОСЛОВЕНСКА КИНОТЕКА

По свим историјама домаћег филма и енциклопедијским одредницама Живојин Жика Павловић је један од водећих српских и југословенских филмских аутора двадесетог века. У четрдесетогодишњој каријери режирао је 13 играних филмова,као и по епизоду у два омнибус филма са више аутора. Бавио се и сценаристичким послом за себе и за друге,писао теоријске текстове и есеје о филму ,уздигао се у ред истакнутих српских књижевника и у слободно време сликао ,што му је била почетна животна вокација.

Као релативно млад човек у раним тридесетим, имао сам част да га упознам у легендарном биоскопу, музеју Југословенске кинотеке у Косовској улици. Сретао сам га и раније током осамдесетих када је долазио и гледао многа класична филмска остварења, међутим, када је сала Кинотека после више од пет година (наводно због кречења и дотеривања простора) напокон отворена 1992. године, Жика Павловић је почео да долази и у тек отворену књижару новосадског „Прометеја“. Била је то бројем књига ,мала,али врло добро опремљена књижара, која је убрзо стекла култни статус због даме која ју је водила. Врло образована и према свима пријатељски настројена,Милица Селимовић је била супруга Бојана Селимовића (синовца великог Меше), познатог и прерано преминулог новинара и уредника радио станице Београд 202 и мајка двоје деце,од којих је њена ћерка Хана,данас позната и цењена филмска,тв и позоришна глумица. Захваљујући свом заштитничком односу према ближњима и скоро завереничкој љубави према књижевности и лепој конверзацији, Милица је постала муза око које су се окупљали познати интелектуалци који су волели филм и долазили у Кинотеку,а ту је чак било места и за једног филмског фанатика и почетника у свету новинарства и писања о кинематографији,као што сам ја. Из тих година, запамтио сам незаборавне разговоре у књижари са људима,као што су филмски критичар и публициста Милан Влајчић, историчар и публициста Никола Живковић, који се тада вратио после вишедеценијског боравка у Берлину, затим, познати политички аналитичар и публициста Жељко Вуковић, тек избегао из Босне и Херцеговине и многи други. Међу њима, централно место је имао Жика Павловић, чија је појава већ изазивала страхопоштовање код саговорника. Висок и крупан,седе косе и јаких дугих бркова на упечатљивом лицу, готово увек у сомотским панталонама и дугачкој кожној јакни деловао је са својим строгим погледом као

мудрац, око кога су се сви окупљали и чекали шта ће да каже. На почетку, његова излагања су деловали као монолози на задате теме са фасцинантним познавањем ,као филма,тако и свих других области друштвених наука. С тим, што би одједном застао и упитао млађе ,па и мене: „а шта ви мислите о томе?“. Врло пажљиво је слушао саговорнике а онда свом ставу додавао нешто или парирао у вези ствари са којима се не слаже. Били су то предивни тренутци у тих пет,шест „књижарских сеанси“ са Живојином Павловићем којима сам присуствовао а које је својом појавом оплемењивала Милица Селимовић. Сећам се посебно,нашег малог неслагања у погледу улоге и значаја Џона Форда у америчком филму. Ја сам наступао као апологета великог Ирца Холивуда, док је Жика био уздржан, сматрајући да амерички филм има само три генија; Бастера Китона, Орсона Велса и Сема Пекинпа. Као велики љубитељ европске кинематографије и ауторског филма, Жика Павловић је гледајући филмове у Кинотеци, касних педесетих и раних шездесетих,оформио своје филмско и критичарско мишљење,по коме су најзначајнији редитељи: „Бресон, Годар, Реноар, италијанска – Б гарнитура, о којој смо већ причали, са Висконтијем и Десиком. Свакако Буњуел“. После овог цитата, преузетог из књиге Небојше Пајкића „Јахач на локомотиви – разговори са Живојином Павловићем“, ово кратко сећање на овог великог човека употпунићу кратким цитатима о Кинотеци,као учитељици младих филмских талената, из истог дела: „(Међутим, кад сам дошао у Београд, пао сам на тло, јер је филм био у великој моди. Тад је Кинотека била на врхунцу, у смислу њене профетске улоге. То је било 1952. Она је успоставила односе са свим кинотекама у свету. Кренули су циклуси: експресионизам, шведски неми филм, комплетна француска кинематографија, амерички неми филм, итд... Филм је за мене био само опсесија, тек 1958. у ковитлацу свих тих разговора око кинотеке...Кинотека је за нас била веома важна, у њој смо се одгајали. Ми нисмо имали школе,били смо потпуни дилетанти, сви смо ми улетали са страшћу у професионални филм, а ја сам иза себе имао само три аматерска филма)“.

Жика Павловић се заразио филмом у Кинотеци, ширећи у њој своје уметничке видике, што га је кроз деценије рада на крају довело до највишег места у „Пантеону“ српског филма.Слично њему и ја сам се заразио у Кинотеци, гледајући многе филмове и слушајући бардове попут незаборавног Жике, што је довело и до тога да јој посветим све своје знање и скоро цео радни век. Због тога је неопходно и подразумевано да се Павловићево капитално филмско дело стално проучава и ревалоризује кроз архивску делатност којој и сам припадам,као и кроз честе циклусе и приказивање његових класика чиме се презентује филмска култура и младе генерације усмеравају на највеће вредности и богатства наше кинематографије.

Горан Гоцић

ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ, КИНО-ПОЕТА ВЕЛИКОГ ЦРНИЛА: *КАКО МЕ ЈЕ ЗАПЉУСНУО ЦРНИ ТАЛАС*

Београд је иначе познат по својој ноторној склоности ка згражавању. То је пасивно-агресивни амалгам букачења с једне, и немоћи с друге стране. Дакле типично згражавање је оригинални спој увређеног негодовања што су власти, обичаји, институције и људи такви какви јесу, и јаловог одустајања од покушаја да буду бољи. Згражавање је фаталистичко, слично српском историјском уклештењу: наша домовина издише у неодлучности између западног прогреса и источне бесе. Као да је читава наша историја остала залеђена у зачараном кругу: с једне стране вребају загрижени, с друге негодују згрожени. И чим овлашно идентификујемо и благо одшкринемо врата том конзервативном феномену, ваља сместа поентирати: Живојин Павловић је уметник који је згражавање у свом раду подигао на највиши могући ниво. Од њега је сковао самосвојну поетику. Он је отелотворио згражавање у књижевности и кинематографији с ничеанском доследношћу, вајлдовском ерудицијом и батајевским радикализмом. Павловићев magnum opus није ништа друго до постојано и непокајно згражавање: над прималним нагонима, примитивизмом, сиромаштвом; над историјом, Балканом, социјализмом. Над баналношћу. Над апсурдом. Речју – над људском ситуацијом.

Из штампе је управо изашао зборник текстова посвећен филмском опусу Живојина Павловића под насловом „Кино-поета великог црнила“ и у издању Лесковачког културног центра. У зборник су уврштени прилози Павловићевих колега, сарадника, глумаца и студената, међу којима су Рајко Грлић, Миша Радивојевић, Раде Шербеџија, Светозар Цветковић, Драган Николић, Столе Попов, Горан Милашиновић, Небојша Пајкић, Слободан Шијан, Дарко Бајић и Милена Марковић. Из ове књиге, с дозволом издавача, преносимо уводни текст уредника издања.

Живојин Павловић је средином педесетих година – у својим раним двадесетим – оболео од туберкулозе. Његов чаробни брег, у којем се лечио две године, покушавајући истовремено и да студира, био је Голник, санаторијум у Словенији. Блиски контакт са словеначким језиком – а консеквентно са словеначком литературом – показаће се касније као продуктивна околност. Замишљам га као што бих и себе у тим годинама: стармалог дечака забринутог над судбином света као да само од њега зависи исход.

Јектика је бољка епохе романтизма – болест повишених осећања, песничког надахнућа и светског бола. Нагађам да је за Павловића овај рани memento mori био иницијација и груби

благослов. Слично Томасу Бернхарду, у Павловићу ће та претња зачети готово панични импулс за креацијом који га неће напуштати до краја живота. Као да су и један и други, победивши болест, надаље живели у грозничавој напетости да иза себе оставе што дубље бразде, засеју што пространије поље. Та интимност са умирањем – наглашена у насловима Павловићевих будућих дела Зид смрти, Лет мртве птице, Триптих о материји и смрти, Кад будем мртав и бео, Држава мртвих – нека је врста среће у несрећи.

Кино клубови су функционисали као уметничке кооперативе чији чланови нису конкуренција један другом, већ волонтирају у пројектима колега. У Паризу су ушли у моду поткрај четрдесетих. Слично се десило и код нас: Павловићеви први филмски покушаји везани су за кино клуб основан 1951. и једноставно назван „Београд“. Ту је упознао будуће сараднике Милорада Јакшића, Вуксана Луковца, Петра Лупу, Гордана Михића и друге.

Павловићеви киноклубашки покушаји били су претенциозан и крут данак неискуству и из њих се тешко може назрети велика каријера. Али док је његов амерички колега Стенли Кјубрик негатив свог првог филма уништио својеручно, Павловићу су кратке и средњометражне наслове – Воз 4686, Триптих о материји и смрти, Лавиринт, Живе воде и Обруч – наизменично финансирале и плениле власти. Обојица су свакако прошли понајбољу школу: учења на властитим грешкама.

Зато је Павловић у првим играним филмовима Повратак и Непријатељ – приказаним редоследом обрнутим од настанка – досегао неочекивано висок ниво. Били су то радови већ сазрелог, ако не и искусног синеаста: врсна мешавина жанровског филма и дискретне социјалне сатире. Оба су могла да поносито стоје у највећим европским кинематографијама. Већ наредна два Павловићева филма, Буђење пацова и Кад будем мртав и бео, завршена исте, 1967. године – биће ремек-дела.

По схватању мизансцена, Живојин Павловић је демонстрирао блискост с француским теоретичарем Андреом Базеном, као и неколицином источноевропских колега који су дебитовали у то време – Миклошем Јанчом или Андрејем Тарковским. Набројани су били верници кадра-секвенце, покушавајући овим захтевним поступком да овладају простором и посегну за аутентичношћу. Уједно, кадар-секвенца је ефектан начин да се доскочи евентуалној цензури: такве филмове било је немогуће скраћивати.

У Повратку и Непријатељу играо је најпопуларнији глумац југословенске кинематографије – Бата Живојиновић. У Буђењу пацова и Кад будем мртав и бео Павловић ће радити с најпознатијим сценаристичким тимом. Као да је спој источноевропског апсурда и јетког хумора Михића и Козомаре с прозуклим безнађем локација и физиономија Павловићевог црно-белог света створио неку идеално балансирану алхемију.

Оба филма ће се винути међу највеће кинематографске домете тог времена. Не само што ће Павловићев опус имати резонантан међународни одјек: исти је случај био са читавом националном кинематографијом. Шездесете и почетак седамдесетих кулминација су стваралаштва Павловића и његових колега, а уједно и врхунац уметности друге Југославије.

Лов на пацове је из Љубавног случаја и Буђења пацова добацио чак до Мексика и филма Замак чистоте; смрт у ве-цеу из Кад будем мртав и бео наводно је надахнула Сема Пекинпоа лично.

Каква је била тадашња Павловићева репутација најбоље говори анегдота из Њујорка 1969. године, кад су га творци документарца Вудсток молили да им погледа материјал и пружи неку смерницу. Жика пристаде да помогне; највише га је одушевило када је пала киша и раја почела да се ваља по блату. Он се на лошем енглеском обрати перспективном монтажеру који се звао Мартин Скорсезе:

„Ово с блатом вам је одлично! Али музика је скроз безвезе. То избаците.“

Човек може да има узоре из древних времена и на удаљеним меридијанима, али је посебна привилегија кад их пронађемо међу сународницима или савременицима. Понајбоље је и једно и друго, а генерација филмаџија српског „новог филма“ шездесетих – који је средином деценије, понајпре захваљујући Павловићу, добио шифру „црни талас“ – за мене је представљала баш то. Не само интелектуални већ и политички, не само естетички већ и еснафски изазов.

Успешне филмаџије тог времена припадале су по годинама очевима моје генерације. Павловић и његове колеге Желимир Жилник, Бранко Вучићевић, Душан Макавејев, Јован Јовановић, Боро Драшковић, Ђорђе Кадијевић, Јован Живановић и Пуриша Ђорђевић рођени су између 1924. и 1941. Међу њима сам тражио узоре. А збирка коју држите у рукама жива је и узбудљива потврда да нисам био једини.

Papas Kino ist nicht tot: Сусрет

У британском филмском часопису Сајт & саунд 1992. први пут је објављен текст неког ко се презивао на -ић. Насловљен адекватно „Забрањено воће“, говорио је о београдском ратном филмском репертоару. Уз текст, велика фотографија из Павловићеве Заседе.

Можда је моје присуство на кунстдруку Сајт & саунда било каприц уредника Филипа Дода. Можда је грађански рат бацио Београд у први план. Можда сам се само нашао на правом месту у право време. Било како јесте, у часопису ми изађе још један чланак у јулу исте године, иза кратког интервјуа с Макавејевом.

У септембру, Филип каже да је куцнуо час за листе десет најбољих филмова свих времена. То се не дешава баш сваки дан: магазин Сајт & саунд објављује такве листе од 1952. једном у деценији са амбицијом да најугледнији критичари и редитељи из целог света допринесу формирању филмског канона.

„Дај ми људе из Србије“, добаци ми коску Филип.

„Молим? Колико људи?“

„Туце.“

Дотад је било посве јасно да је Филип Дод опасан контраш – дакле нешто слично Живојину Павловићу. Ипак нисам могао да верујем својим ушима. Ко би се надао таквом замешатељству? Проверио сам двапут да ли сам га добро разумео.

Број је био планиран за децембар 1992. Одлучим да брже-боље позовем своје црновалне узоре. Као за инат, у то древно време без мобилних телефона, већина је била недоступна. У Београду прво затекнем Жику. Добро – нисам очекивао да ће ми баш пасти у загрљај јецајући од среће. С друге стране, повод није био невесео.

Жика је реаговао с нескривеним гађењем, као да сам га замолио да ме посети у затвору и понесе турпију скривену у гаћама. Некако нерадо и уз пуно резерви пристане. Остали су се много пријатније изненадили, ентузијастично и експресно ми пославши своје листе према захтеваним пропозицијама.

Једино се Жика једнако пренемагао и одуговлачио, али ме није одбио. Питам Динка:

„Је ли, шта је са шампионом, ’оће да пишки или неће? Да зовем неког другог?“

„Ма пусти га, знаш какви су старци, кô мала деца. Само стрпљиво, урадиће ако је обећао. Биће му сигурно занимљива листа, видећеш.“

Али проблем није био у мојој стрпљивости, него у уредниковој. Београд не повређује само републичке границе, не пробија само западне фронтове – него прети да пробије и дедлајн. Хватам се за главу. Дод хоће да ђутуре избаци целу српску секцију! Одлучим да пошаљем листе без Жике. Ако неко треба да буде жртвени јарац…

Звони ми телефон. Погледам на будилник: спавао сам само четири сата. Нећу да се јавим. Окренем се на другу страну. Али особа са друге стране жице је упорна, не одустаје: звони и звони као возач трамваја из песме Александра Вуча.

„Сигурно је неко умро“, тргнем се. Сви моји знају да сам ноћобдија. „Да није ћале!“ Дограбим слушалицу. „Хало!“ – дрекнем. Кад оно – Жика на телефону. Хоће да ми издиктира своју листу. Погледам опет на сат: да га нисам малопре окренуо наопако? Стварно цик зоре. Крмељив и бунован, шкргућем зубима. И записујем, шта ћу.

„Замолио сам вас за оригиналне наслове и године филмова.“

„Знам само да се један филм зове Ордет. Ја не говорим ни јапански, ни дански! А и немам времена да то тражим“, подиже Жика глас. „То је ваш посао.“

Испаде да је мени било више стало до Жикине листе него њему. Дошло ми је да аутора Ђавољег филма пошаљем у вражју матер. И реч по реч, корак по корак, један сујетан човек преблизу другог, још сујетнијег – и замало да постанем један од Павловићевих цензора. Замало да се и сам не прикључим дугој листи његових прогонитеља.

Другим речима, судећи по мом злосрећном судару с њим, Павловићево страдање било је бар донекле резултат његовог карактера, пре него ужаса стаљинистичке цензуре и неслободе комунистичке доктрине. Павловић је искрено веровао да за њега правила и пропозиције не важе.

Драго ми је да сам то истрпео отмено. Листе су нам изашле у свем сјају у децембарском броју. Жикина је гласила овако:

– Одметник Ејвинд и његова жена (Виктор Шестрем)

– Дан гнева (Карл Драјер)

– Реч (Карл Драјер)

– Гертруда (Карл Драјер)

– Ноћни ловац (Чарлс Лотон)

– Мушет (Робер Бресон)

– Легенда о Угецу (Кенџи Мизогучи)

– Последњи талас (Питер Вир)

– Бели ловац, црно срце (Клинт Иствуд)

– Мртви (Џон Хјустон)

Зачудо, Жикина и моја листа биле су сличне. Имали смо поклапања два редитеља и један идентичан филм. На мојој листи нашао се и филм Сало, што је павловићевски кључ. А Жикин укус – ко би то помислио – био је северњачки уздржан. Где му се део неореализам? Зашто је изоставио Буњуела?

Деценију касније, видех да је и Жика забележио размену – из властитог угла. Дневнички материјал му је распричан, бескрајан – такорећи ворхоловски.

„Ушао си у историју, Гоки“, рече ми кума кикоћући се док је читала Дневник 1956–1993 наглас. „Истина, мало поспан.“

Нисам испрва схватио шта је Жику толико револтирало. Тек ми је после читања Дневника синуло: уобразио је да су га звали директно из Сајт & саунда и да сам ја пуки курир. А потрчко који током грађанског рата ради за британске медије деловао му је као одвратна индивидуа. И исто онако како се згражавао над револуцијом у Заседи, над естрадом у Кад будем мртав и бео, над алкохолизмом у Задаху тела – Павловић се згрозио нада мном.

Згражавање: Павловић–Михаиловић

Београд је иначе познат по својој ноторној склоности ка згражавању. То је пасивно-агресивни амалгам букачења с једне, и немоћи с друге стране. Дакле типично згражавање је оригинални спој увређеног негодовања што су власти, обичаји, институције и људи такви какви јесу, и јаловог одустајања од покушаја да буду бољи.

Згражавање је фаталистичко, слично српском историјском уклештењу: наша домовина издише у неодлучности између западног прогреса и источне бесе. Као да је читава наша историја остала залеђена у зачараном кругу: с једне стране вребају загрижени, с друге негодују згрожени.

И чим овлашно идентификујемо и благо одшкринемо врата том конзервативном феномену, ваља сместа поен-

тирати: Живојин Павловић је уметник који је згражавање у свом раду подигао на највиши могући ниво. Од њега је сковао самосвојну поетику. Он је отелотворио згражавање у књижевности и кинематографији с ничеанском доследношћу, вајлдовском ерудицијом и батајевским радикализмом. Павловићев magnum opus није ништа друго до постојано и непокајно згражавање: над прималним нагонима, примитивизмом, сиромаштвом; над историјом, Балканом, социјализмом. Над банал-ношћу. Над апсурдом. Речју – над људском ситуацијом.

Слично Радомиру Константиновићу, који се у Философији паланке згрозио над провинцијалношћу, Павловић је признати и осведочени првоборац и носилац споменице згражавања још од својих првих објављених чланака. Естетички гледано, у његовој уметности то се суверено манифестовало као нека врста егзистенцијалистичког порна: сексуални чин је у његовим филмовима изједначен са самртним ропцем.

Психолошки гледано, као што се Жан-Лик Годар „бојао да буде обичан“, Павловић је запатио страх да ни по коју цену не буде сентименталан. Сексолошки гледано, метафора која објашњава Павловићеву поетику јесте фројдистичка „тежња надоле“: принцеза која се ноћу у ритама искрада из свог дворца да би се упустила у прљави секс с најзапуштенијом скитницом коју затекне у луци, на пијаци или некој стаји, захтевајући да легну у блато, на ђубриште или у масне конопце, једнако призивајући

„нешто од онога чиме одишу незастрти столови, клупе, бурад и ниски чађави зидови неугледне лондонске крчме осветљене чкиљавом светлошћу лојаница пободених у грлиће прашином засутих боца, под чијом се таваницом, скривеном од погледа клобучавом тмином као густом паучином, зноје, галаме и подригују кочијаши, чистачи улица и глумци.“ (Они више не постоје)

Павловићев опус – крцат пресним гестовима, набијен анималним поривима, обогаћен аутентичном естетиком одбојног – био је нека врста вапаја у судару са средином, можда чак у паничној спознаји властитих нагона. Жика је овде сродан једном свом јунаку – идеалистичном Мићи из романа Песма који постаје случајни сведок дивљег сексуалног акта и никако не може да га опрости актерима.

Своју прву књигу, збирку прича Кривудава река, Павловић је објавио 1963. Две године касније, Драгослав Михаиловић публикује свој првенац, такође приче – Фреде, лаку ноћ. У оба случаја, у питању је такозвана „стварносна проза“: брутални веризам донекле аналоган југословенској бруталистичкој архитектури. Он рачуна на извесно пресно стање, што Ролан Барт идентификује као crudité, на непрерађену духовну храну.

Али битна разлика је што код Михаиловића у кључним делима – Фреде, лаку ноћ те каснијим романима Кад су цветале тикве и Петријин венац – нема ни трунке згражавања. Занимљиво је да ће Павловић покушати да скује сценарио од Михаиловићевог бестселер романа Кад су цветале тикве.

С друге стране, Сартр, чији ће Несахрањене мртваце Павловић такође адаптирати за телевизију, и Ками у Странцу су пак оптужени за одсуство згражавања над својим јунацима. Ту се помаља и паралела Павловића и Желимира Жилника. Потоњи је карактеристичан јер је био апсолутно оперисан од згражавања над било ким и било чим, чак и у свом позном добу. Згражавање је несумњиво оперативан појам, било да је у питању присутност или одсутност, филм или литература, национална или интернационална сцена.

Радиност: Павловић–Макавејев

Ако хоћете аутентичну причу о цврчку и мраву, не мора се ићи даље од тврдог језгра „црног таласа“. Павловић би устајао у цик зоре и дисциплиновано, такорећи чиновнички, проводио

пуно радно време за писаћим столом. На крају је прешао на компјутер и ту се промаља још једна незгодна истина о напретку технологије: човек не може – изузев у случају да је Џек Торенс из Исијавања – да прчка по писаћој машини. Олимпија је аскетска справа, као уосталом и сам њен власник.

Поподневна сијеста је за Павловића била светиња, као да је Грк или Шпанац. Избегавао је интервјуе, сматрајући их гњаважом и неплаћеним радом, што је у бити тачно. Колико ми је познато, никад није присуствовао каквој резиденцији. Није љубио јавне наступе; никад га нисам ухватио како ћаска у неком ток-шоу програму. Противно данашњим захтевима медија, чувао је своју приватност. Највише је волео да се усами у радној соби, или још боље, у дачи на Дивчибарама у друштву своје олимпије. И, ма колико књижевност, филм и уметност уопште били потцењени и неисплативи, Павловић је успевао да живи од властитог рада.

Снимање филмова, како видимо из његовог примера, или активности у позоришту, што је типичније за Камија или Бернхарда – за писца су диверзије и освежење од усамљеничког обитавања у четири зида. Али Павловић је по природи био интровертан човек и највише је волео да ствара у осами. Дневници 1956–1993 најбољи су доказ за то: само особа која проводи своје дане ћутећи има вољу да своје мисли и доживљаје тако опсесивно бележи. Гужве које се неминовно роје на снимањима представљале су му неку врсту нужног зла.

Широка публика га познаје превасходно као филмског редитеља, пренебрегавајући чињеницу да је био професионални писац. Павловићев опус је свестран: напипавао је светоназор у есејима, калио се на причама и поентирао у романима. Потом и успешан: добитник је Андрићеве награде и двоструки НИН-ов лауреат. И коначно, несвакидашње плодан: по броју наслова може да се мери, ако не баш с Лопе де Вегом, онда макар с Бором Ћосићем.

Павловић дакле није лутао светом, није решавао квадратуру државне стратегије по кафанским столњацима, није посезао за флашом и гласном музиком, није просипао памет по округлим столовима, није кукао у интервјуима, није србовао по славама, није полагао право прве ноћи снимања с главним глумицама. Уместо тога, он је, потпуно ван наших обичаја мировања и ратовања – радио.

Душан Макавејев је по много чему био друга крајност. Од планетарне славе свог WR: Мистерије организма практично није зарадио ни пребијене паре. Поправљао је сценарије и делио савете другим редитељима не захтевајући ни хонорар ни потпис. Он је типичан пример европског уметника који не живи од рада, већ од спонзора, синекура и апанажа. У дугим паузама између филмова дословно је живот проводио по резиденцијама и колонијама, на стипендијама и фондовима.

Лавовски остатак времена козирао је с медијима. Мора се признати да је он своју циркуску тачку довео практично до савршенства и на филму – будући да је његов Човек није тица сниман делом у циркусу – и на бини. Филмски редитељи су листом занимљиви типови, али у поређењу с Макавејевом, који је интервју, конференцију за штампу или одговоре на питања из публике претварао у самодовољну уметничку форму – већина уметника делује попут Квазимода. По том је Мак најсроднији с гласовитим колегом и суграђанином из Париза, Годаром.

Последице две апострофиране стваралачке стратегије сличне су као у Езоповој басни. Цврчак Макавејев је дефинитивно даље добацио, боље се проводио и заступљенији је у филмској периодици и литератури, нарочито на Западу. Мрав Павловић је слабо превођен и након шездесетих заборављен изван граница Југославије. Али Мак је, имајући у виду потенцијал свог талента, иза себе оставио мало. У контрасту, Жикин опус није ништа мање него грандиозан.

У неком убрзаном трансу, у непрекинутој радости стварања – објавио је за живота ни мање ни више него три-

десет и пет наслова за исто толико година. Као сценариста или косценариста, изгурао је још двадесет пет играних пројеката, а опус му се, захваљујући породици, увећава и постхумно (Дневник 1956–1993, Блато, Планета филма, Дневник 1994–1998). Режирао је дванаест играних филмова, два омнибуса и једну ТВ серију. Притом је стизао да одгоји троје деце и предаје на две академије.

Посматрајући Макавејева и Павловића, будући уметник може да размишља о мирењу крајности, о неопходном компромису, постављајући себи захтевно питање: Желиш ли да будеш селебрити или занатлија?

Стручност: Павловић–Вучићевић

Необично је да је пажљиво праћен и интернационално признат југословенски уметнички правац плануо баш на филму, а не рецимо у литератури или позоришту, где код нас постоји супстанцијална традиција. Филмска индустрија је у време настанка „црног таласа“ била вршњак друге Југославије, дакле старија малолетница. Можда је управо њен ресетовани почетак, практично од нуле, парадоксално погодовао да се развија у новом, неистраженом, оригиналном правцу?

У држави у којој је доживотни председник био машинбравар, директор националне телевизије средњошколац и тако редом – човек просто жуди за прописаним и обавезним минимумом компетенције. Да за почетак свако стекне елементарне квалификације за посао који обавља.

Апострофирана генерација филмских редитеља нехајно је одбила тај, наоко аксиоматски захтев. Као француском „новом таласу“, чији су корифеји дошли на филм преко критике, и немачком новом филму, чије су се ведете калиле у позоришту – одсуство формалног образовања црноталасоваца била је предност, а не мана. Нико од њих није фах идиот; сви су били свестрани интелектуалци, са експертизом у дивергентним пољима.

Живојин Павловић је студирао сликарство. Душан Макавејев психологију. Бранко Вучићевић енглеску књижевност. Александар Петровић историју уметности. Желимир Жилник права. Они међу њима с којима сам имао срећу да кафенишем без разлике би ме импресионирали разноврсношћу својих знања, раскоши ерудиције. Такорећи својом пре-квалификованошћу.

Бранко, који никад није дипломирао, био је један од најобразованијих људи које сам упознао. Пратио је и познавао историју уметности и филма боље него факултетски професори. Мак је, поврх Бранкове живе радозналости која је била компетентна, али књишка, имао још и лична искуства са свих меридијана: течно је говорио руски, немачки, енглески и француски, шармирајући саговорнике диљем глобуса као какав двоструки шпијун. Жилник је вазда био упућен у оперативни део политичког живота боље него народни посланици и државни секретари.

То што нико од њих није уписао филмску академију није их спречило да буду антологијски редитељи – напротив.

Павловић је можда најгласнија потврда овог изузећа „црног таласа“ од конвенција. Наступао је јавно у градацијама, изненађујући свет својом мултиталентованошћу – као солидан сликар, добар есејиста, одличан професор, вансеријски романописац, невероватан сценариста и генијалан филмски редитељ. У њему се – слично у овом зборнику присутном Пуриши Ђорђевићу – стекао врло редак спој прозаисте и драматичара који по себи пркоси правилима.

Што би рекли на телевизији – не покушавајте то код куће.

Имиц: Павловић–Мао

Одсутни Вучићевић и овде присутни Слободан Шијан и Марко Костић, а коначно сам Павловић – деловали су као филмски критичари и ствараоци. Критика је ту продужетак уметничких стратегија и обрнуто, као код Ејзенштајна или Станиславског. Синергија те-

орије и праксе је моћна; лично, мени најдражи савремени изданак те врсте су паралелне активности Костића. Његов егзалтирани есеј о Павловићевом опусу, који затвара овај зборник, одушевљава ме иако се не слажем практично ни с једном изнетом тезом.

И сам сам упорно писао о „црном таласу“ и његовим одјецима. О Жилнику је изашао зборник Изнад црвене прашине. О Маку је више књига објављено на енглеском него на српском – једна се зове Ерос, идеологија, монтажа. Филму Кад будем мртав и био посвећен је истоимени зборник.

Сваком од ова три наслова сам допринео са по једним есејом. Нико од мојих јунака није остао сасвим равнодушан према мени: с једне чуке вребали су ме, мрки и наоружани, Макавејев и Павловић, одвраћајући ме од смеле идеје да се бавим њима, „црним таласом“ и филмом као таквим. С друге су ме насмејани дозивали Жилник и Вучићевић, охрабрујући ме у тим утопијама.

У есеју о Жики анализирао сам сценарио који није био његов, направивши паралелу између филмова Кад будем мртав и био и И бог створи кафанску певачицу. На промоцији у Институту за филм рекао сам како је необично да је редитељ Јован Живановић, који је био активни комуниста, деведесетих већ сасвим напустио ту идеју, док је Павловић, који је важио за дисидента, њој остао веран. Моја опсервација изазвала је општи смех међу присутнима. Једино смркнуто лице у публици било је Жикино. После говоранције, он ми приђе. Е сад сам стварно угасио, помислих.

„Ви сте потпуно у праву“, рече Жика тихо.

Тај је човек био пун изненађења. Ревидирао сам мишљење о њему и тако га и данас памтим: као једног од ретко и изразито талентованих и сензибилних људи који су у ратничким културама и полицијским државама приморани да се крију иза привида грубости. Био је, као и нација из које је потекао, истовремено преозбиљан и заигран, суров и нежан, провинцијалан и светски.

Документарни филм Срђана Вучинића и Марка Новаковића о Жики Павловићу

У ретроспекцији, упркос изнуђеној осорности, упркос застрашујућим брцима, упркос естетици ружног, упркос охолој прзничавости, упркос привидној мизантропији – оном што улица зове мрга – утисак је да је Павловић био ванредно крхка душа: његовим речима, „осетљив кô девојче“. Он је и своју уметност базирао на тој ултраосетљивости: постојаном згроженошћу над страдањем које је у нашој историји пре правило него изузетак. Својом аристократском гадљивошћу Жика је упорно, и врло успешно, гледао да зарази гледаоце, упињао се да омађија читаоце – призивајући у њима критичну количину гнушања и грозе.

Многи уметници пуштају браде и косе као да огледало, жилет и маказе још нису измишљени. И сам сам се тако крио иако нисам био уметник. Али Жика је и ту исказивао своју аскетску дисциплину. На фотографијама из шездесетих бркове је штуцовао à la Стаљин, комбинујући их с тамним наочарима попут Карлоса Шакала. Деведесетих је пак, већ сасвим сед, сковао други имиџ: носио је бркове као Плећаш из КК Локомотива; сличне има његов јунак Панчо у Задаху тела.

Сећам се Жикиног мантила војничког кроја и боје; одевао се као Мао Зедонг. Његов раднички комбинезон био је обавезни део униформе левичарски опредељених интелектуалаца; такав исти сам запазио на Фредрику Џејмсону. Како је неко добро приметио описујући стил одевања Миће Поповића, који је носио црне џемпере и кожне јакне – „одећа на њему је тако генерička и неупадљива да до изражаја долази само личност“.

Остали из дружине били су знатно екстровертнији, да не кажем веселији. Некако су Жилник, Вучићевић и Макавејев вазда били готови да јавно покажу и дечју страну својих личности. Али заједничко за све њих били су упадљива самосвојност, стамени интегритет и одлучност у намери да буду то што јесу.

Можда то делује очигледно, али у случају црноталасоваца ови ретки атрибути људске врсте задобили су бајковите размере.

Профил: Павловић–Лубарда

Иза привидне нетенденциозности Павловићевог опуса, иза маске Павловићеве наводне незаинтересованости, чак можда иза димне завесе његовог нихилизма стоје не само његов стил и заштитни знак, не само издалека препознатљива ауторска стратегија – већ и кристално јасан политички профил.

Он, упрошћено речено, може да се сведе на следеће: социјализам је солидан у теорији, али факат је да имамо доста посла око праксиса. Истина, сатира социјализма се у „црном таласу“ протезала од крајње благонаклоног пеглања ивица југословенске заставе до бруталне негације система и југословенства. Такви су се ставови и код Павловића неосетно преплитали с коментаром наших непресушних нарави.

Живојин Павловић је постао што обично идентификујемо као уметника чија су публика други уметници. И овај зборник је доказ за то: радио је с највећим југословенским именима свог доба. Уживао је у релативно уском, али пробраном и утицајном кругу поштоваоца и сарадника у Србији и Словенији који никад нису одустали од њега.

Уметности које су колективне – попут архитектуре, театра и филма – неизбежно су подложније упливу идеологије него оне индивидуалне, попут поезије, музике и сликарства. Државни апарат их оптерећује оданом бирократијом која филтрира пожељне од непожељних садржаја. Чињеница да су новоталасовски корективи који су негде на половини кратке историје филма почели да васкрсавају диљем глобуса стигли до Југославије, говори нам да је у њеној бирократији седело доста људи с либералним ставовима.

Једини истински репер који је окупљао припаднике свих „нових таласа“, па и оног црног у Србији – био је политичка оријентација његових аутора. Петровић, Павловић, Жилник, Макавејев, Вучићевић и Јовановић идејно су се и стилски више међусобно разликовали него рецимо припадници „прашке школе“. Али су зато сви до једног били леви либерали.

У Британији је филмски покрет посве сличан „црном филму“ крштен много ласкавије – „слободни филм“. Одреднице као што су „анархолиберали“ и „црни талас“ биле су у Југославији сковане као погрдне – нека врста жигосања „негативних тенденција у друштву“. Прва етикета указује на заблуделе либералне овчице чији су захтеви за слободом превелики.

Овако злобно сковане етикете којима су тврдолинијаши гађали мекослободаре, којима су загрижени крштавали згрожене – можда су успеле да отуђе уметнике и политичаре у круговима послушних кадрова, али не и да их компромитују у очима јавности. Напротив – данас и „анархолиберали“ и „црни талас“ – бар мени – звуче као осведочени комплименти онима којима је историја дала за право.

И новоталасовци и црноталасовци тражили су ревизију својих матичних кинематографија, њихову деидеологизацију, њихов повратак улици, њихово присуство у свакодневици, њихово раскрштавање са утопијом. Речју, редефинисање односа филма и стварности. Југославија је једна од првих држава чији је филм кренуо тако трновитим путем као што је зидање боље, верније и праведније слике света – паралелно и унисоно са француским узором.

Дружба левих либерала у Југославији између 1953. и 1971. године – када је Југославија повукла проамерички курс – били су њен културни asset и згодни showcase за великог јенки брата. Леви либерали су дакле бизарна мешавина светих крава и дисидената.

О томе сликовито говори урбана легенда како је нека западна делегација хтела да упозна сликара Петра Лубарду, који се педесетих прочуо јер је победио на неколико интернационалних конкурса, док је код куће живео повучено и скромно. После Титове интер-

венције, службе су Лубарду буквално преко ноћи иселиле из мемљивог собичка с фуруном на дрва, у пространи, модерни, раскошно расветљени студио у центру Београда да тамо са осмехом дочека страну делегацију и приповеда јој потанко о просперитетној Југославији која је рај за уметнике.

Не знам да ли је Удба применила потпуни makeover Лубарде све са фризером, зубаром и стилистом. Али не би ме зачудило. Збиља је Југославија у том периоду, чак и кад се човек осврне у гневу, била либерална фантазмагорија: синтеза америчког сна и словенског терора, успешне капиталистичке индустријализације на северу и посрнулог руралног феудализма на југу. Што год вам субјективни, параноидни тумачи хајки рекли, степен слободе и државна заштита које су уживали уметници педесетих и шездесетих били су, ако не ексцесна, онда у најмању руку необична аберација – практично недостижна за већину земаља не само истока већ и запада континента. У тој атмосфери заправо није необично што је југословенска уметност доживела тако импресивне резултате. Много је необичније да је велика већина потицала из Србије.

Ту ми се чини да је Пајкић у праву кад идентификује Павловића као најсличнијег америчким filmmakerima у југословенском еснафу свог времена. Павловић је шездесетих деловао на слободном тржишту као тражени професионалац у једној активној, прометној, разноврсној и – како каже један амерички филмолог – „ослобођеној“ кинематографији.

Павловић је у том смислу одскакао од црновалних колега својом опредељеношћу прво за жанровски, а потом за ратни филм. Макавејев и Жилник ни за живу главу нису хтели да се упусте у такве подухвате, али Павловић је од 1969. практично редитељ ратних филмова. Три су „партизанска“ (Заседа, Довиђења у следећем рату и Хајка); два су смештена у Други светски рат (Живе воде и серија Песма), два су из миљеа грађанског рата деведесетих (Дезертер и Држава мртвих).

Макавејев и Лазар Стојановић били су најотвореније фасцинирани Америком – Мак је, између осталог, успешно наступао на Филмском фестивалу у Чикагу и снимао WR: Мистерије организма у САД. С бележницом у руци гутао је холивудске и независне филмове, обилато их цитирајући у својим. Павловић, као и Лубарда, инспирацију је тражио на властитом тлу и није марио за америчке теме, начин живота или робу. Јенки утицаја ни један ни други очито нису били сасвим свесни, иако је Лубарда нагињао апстрактном експресионизму, а Павловић радио као script doctor.

Важна чињеница је да се међу црноталасовцима запатио немали степен софистикације који је, такорећи, био легитиман једино у најпрогресивнијим кинематографијама тог времена. Леви либерали попут Алтмана, Клугеа или Годара шездесетих и почетком седамдесетих суверено су владали америчким, немачким и француским филмом. Другим речима, ниво персонала у кинематографији Србије тог времена скочио је толико високо и нагло да то остатак еснафа и чаршије једноставно није могао да стигне, прогута и пробави.

Павловић је идентификован и прозиван као најупорнији и најупадљивији „непријатељ система“. Сад се поставља логично питање ког је тачно система он совражник. Биће да се у њему пркосни инат запатио врло рано: имао је ауру тихог, али интензивног чудака од самог почетка. Свој аматерски филм Воз 4686 снимао је у вагону у покрету и ту је народна милиција по њему дејствовала, скинувши га с воза, ухапсивши га као потенцијалног терористу и заплинивши му материјал.

Ова згода данас може изгледати трагикомична, али за Павловића вероватно има драматичнији симболични значај. Познато је да је Алфред Хичкок после једне једине ноћи проведене у затвору наредних пола века плашио свет дубоким, напетим ожиљцима које је та ноћ урезала у његовој свести. Фредерик Бегбеде се током једне ноћи проведене у апсани наводно присетио читавог детињства.

Свој хладноратовски век – од те 1959. па до краја миленијума и једне велике каријере – Павловић је посветио параноји. Искористио га је да приповеда приче о прогонству. Већ ће његови наредни кратки филмови, Триптих о материји и смрти и Лавиринт, бити посвећени хајкама. Ова се тема непрестано и опсесивно – такорећи доживотно – враћа на његово стваралачко обзорје. Живе воде, Обруч, Повратак, Заседа, Црвено класје, Дезертер, Држава мртвих и, као круна свега, екранизација романа Хајка – све набројане наслове краси кафкијанска, тескобна атмосфера, у којој влада незаустављива ентропија, у којој су његови јунаци каткад мистериозно, али упорно и неизбежно прогоњени.

Чак и кад нема конкретне и организоване хајке, онда Павловићевог јунака мучи неки апстрактни ентитет – рецимо прошлост, као што је случај с филмом На путу за Катангу, или скривени двојник, као у Непријатељу. Сви су одреда прогонитељи и прогоњени, починиоци и жртве – каткад обоје наизменично, као у Заседи, Непријатељу и Црвеном класју – а да је из једначине истовремено одсутна било кривица било корист.

Истина је да људи један другог прогоне. Поставља се само питање да ли су Павловићеве хајке биле одраз реалности или су антиципирале будућност? Да ли су процуреле из фикције у стварност или обрнуто?

Хајка: Павловић–Јанковић

На игру мачке и миша с цензуром указао ми је покојни Анџеј Жулавски. Он се дивио умећу свог земљака и имењака Вајде: „Људи с великим политичким талентом, као Вајда, знају тачно до ког степена могу ићи“, рекао ми је у интервјуу. „Ја немам никаквог политичког талента и због тога увек одем један корак предалеко.“

Црноталасовце је, као и Жулавског, а за разлику од Вајде, понео дух времена. Или такође нису имали уграђен тај компас, или су се, што је вероватније, у најбољој намери трудили да алармирају јавност – пробудивши заједно с њом апаратчике и идеолошку полицију. Ово је довело до ексцесних урадака „црног таласа“, који су истовремено били најбољи филмови тог времена.

Алхемија либералне сатире у југословенском социјализму шездесетих заиста је била флуидна: ваљало је бити коректив држави, захтевати више слободе, формулисати жеље публике. Другим речима – згражање може бити конструктивно. Али отићи предалеко имало је контраефекат. Једно су бирократе у продуцентским кућама и дежурни цензори; али кад наживцираш Тита, онда бери кожу на шиљак.

Филмови Невиност без заштите Душана Макавејева и КОЛТ 15 ГАП Јована Јовановића криптично, али и подругљиво коментарисали су Титов култ личности. На концу је Лазар Стојановић 1971. у свом студентском пројекту Пластични Исус, који је уз благослов професора са Академије за позориште, филм и телевизију Александра Петровића унапредио у играни филм – у том погледу отишао најдаље.

Југословенска кинематографија је шездесетих ревидирала жанр партизанских филмова. То је био поступан и колективан напор. Погачићев Сам, Човек из храстове шуме и Делије Миће Поповића, Кадијевићев Празник, Три Александра Петровића, Пуришина трилогија Девојка, Сан и Јутро – сви су наступили на тој линији. Али 1969. Павловићева Заседа отишла је најдаље у ревизији: сценарио је дословно превратнички.

Жилник је 1968. сјединио филм и перформанс у својој марксистичко-хипијевској химни Раним радовима и спремао је нови изазов под називом Слобода или стрип. Уследила је персифлажа студентске револуције Млад и здрав као ружа Јована Јовановића. Хороскоп Боре Драшковића и Маскарада Боштјана Хладника пак били су разголићени и распусни. Али хипи контракултура кулминирала је 1971. синтезом у најрадикалнијем филму у групи, политички и естетички, WR: Мистерије организма.

Амбасада СССР је званично и поименце апострофирала потоњи наслов као прегрубу и непотребну сатиру стаљинизма која нарушава добре односе Југославије и СССР. Ствар је, речју, измакла контроли. Југословенски режим није се обрушио само на неколицину усамљених случајева. Није позвао на одговорност искључиво друга Павловића, Жилника, Макавејева, Јовановића или Стојановића. Хајка је постала свеопшта: с овим људима је ђутуре упокојена читава српска авангарда у култури, економији и политици.

Тито је већ спровео једну битну чистку која је променила интелектуалну конфигурацију земље. Она је била азијски беспоштедна: прогон проруског персонала 1948–1953. укључивао је атентате и злогласни радни логор. Уследила је друга, макартијевска чистка, она левих либерала 1971–1978. без тако драстичних мера, али такође окрутна и свеобухватна. У оба случаја мете су били способни и даровити; у оба случаја, потицали су из Србије.

Јак руски утицај је, ако не потпуно неутралисан – што је у Србији практично немогуће – оно обуздан. На ред је дошао амерички. Можда актери сами нису били свесни властитих оданости, али будући да Озна све дозна, полиција је непогрешиво идентификовала проамеричке тенденције међу левим либералима. Ђилас, који је отворено заступао прелазак на вишепартијски систем и западне вредности, завршио је у затвору још 1956; процес је комплетиран када је Марко Никезић удаљен с функције 1972.

Идентично су завршили црноталасовци, чије се казне тачно могу мерити пропорционално с јенки скретањима. Изгнанство, које су патентирали још Римљани за непођудне поданике, није свакако била највећа клетва. Најгоре је прошао експлицитно проамерички декларисани редитељ Лазар Стојановић: због свог филма осуђен је на две године затвора. По издржавању казне емигрирао је у САД.

Политичко прогонство „црног таласа“, потом концептуалних уметника из Београдског СКЦ-а, сатирично интонираних писаца попут Киша и Булатовића, те либералних политичара попут Ђиласа и Никезића, па на концу и нашег јунака Живојина Павловића – у ретроспекцији се може схватити само на један начин. Одвајање Југославије (понајпре Србије) из америчког загрљаја био је метафорички обрачун Југославије (понајпре Србије) с прогресом.

Први и други носилац, Макавејев и Александар Петровић, који су под притиском власти емигрирали у Париз, наставили су каријере у европском филму. Интересантно је да је Макавејев веће проблеме са цензуром доживљавао наредних година у Западној Европи и Аустралији него у родној Југославији. Ни један ни други више никад нису достигли ни слободу изражавања ни ентузијазам филмских екипа као шездесетих код куће.

Павловић није био препознат као упадљив проамерички елемент, за разлику од јасније антикомунистички декларисаног Јовановића, али су обојица нашли послодавце у Словенији. Жилник и Павловић касније су успели да рестауришу део свог престижа; али Вучићевићу, Стојановићу и Јовановићу каријере су биле практично окончане.

Ни Павловићев опус после 1971. није више био исти. Павловићев позни период без изузетака је бледа сенка оног из шездесетих. Истина, он, кинематографија и публика имали су ту срећу да Павловић тада сними пет играних наслова. Захваљујући њима, Павловића данас с правом сматрамо есенцијалним српским уметником.

Набројани случајеви били су, нажалост, само врх леденог брега. Седамдесетих су хиљаде руководилаца – захваљујући којима је Србија шездесетих имала привредни раст као Кина данас – такође остале без посла. Неколико стотина искусило је и полицијску истрагу, што је друго име за тортуру, због наводних злоупотреба самоуправљања и „менаџерских скретања“. Око двеста је осуђено на затворске казне; осамдесет међу њима је током истраге или од последица прогона изгубило живот. Један

од њих је и Тори Јанковић, сценариста Павловићевог Повратка, коме је 1978. одбијена већ написана телевизијска серија. Непосредно после тога извршио је самоубиство.

Ту ми тројица људи увек прво падају на памет. Први је мој отац, успешни привредник који је седамдесетих изгубио посао на челу велике фирме и наредне две године провео под полицијском истрагом. Друга двојица су Ђилас Милован и Павловић Живојин – иначе комшије и кућни пријатељи. Они су се недвосмислено истакли у мисији да Београд, Југославију и коначно свет учине бољим местом. Били су несклони компромисима. Сабрано су подносили ударце аперката и крошеа апаратчика, али се никад нису нашли у нокдауну. А код куће су доживели одмазду што су себи дали за право да такво шта покушају.

Епилог

Одавно нисам имао пред собом књигу скројену с таквом нежношћу и пијететом. Овај зборник је у том смислу нека врста другог, фризираног, академски интонираног тома из библиотеке сећања на Павловића – први је свакако књига Сећања на Живојина Павловића Драгољуба Ивкова. Одувек сам доживљавао филмски еснаф као чудновато братство и два зборника крцата успоменама су ме на тренутак подржала у тој илузији.

Спровео сам и личну истрагу, анкетирајући туце људи о сусретима с Павловићем. Чак и осведочени мизантропи имају покоју лепу реч за Жику. Чак и они који наоко не поштују никог, исказали су поштовање према Живојину. Чак и слабо артикулисани потрудили су се да артикулишу своја сећања на Жилијена.

Радо им се придружујем у томе. Павловић је, кад сам га упознао, имао година као ја данас. Данас – кад проблеми на послу и са здрављем и код мене изазивају зловољу; данас – кад и сам примећујем како ме Србија полако гура у мизантропију; данас – кад и сам клинце поздрављам једнако топло као Жика мене деведесет друге. Нас двојица смо пак дружење завршили практично као завереници: примио ме је једном у свом скровишту у Мајке Јевросиме и ту смо чаврљали о филму.

У данашње напето, историјски убрзано време, зборник у којем неког волимо и радо га се сећамо дође као мелем на рану. Лична искуства са сликаром, књижевником, критичарем, хроничарем, сценаристом и редитељем Живојином Жиком Павловићем (1933–1998) зато нису напросто остала нежна и дирљива; она нас спроводе у својеврсно чистилиште. Заједно с њим сећамо се блиставе уметничке сцене у којој је био перјаница: била је тако жива, тако провокативна, тако полемичка, тако непоновљива. Као да нам његова биографија враћа веру у смисао посвећене мисије неке самоглаве индивидуе, ма с колико се отпора сретала, ма какве тешкоће у ходу решавала. Јесте, ваља се држати латинске изреке *de mortuis nil nisi bonum dicendum est*. Али мисао која ми поводом тога навире јесте да бих волео да живим у свету где лепе речи нису резервисане искључиво за покојнике.

(преузето из „Буктиње“)
29/11/2023

Промоција српског издања монографије о великом редитељу Живојину Павловићу (1933-1998), у издању Југословенске кинотеке, одржана је 28. новембра у сали „Макавејев“, у присуству чланова Павловићеве породице, колега и поштовалаца.

О овом заједничком пројекту Југословенске кинотеке и Словенске кинотеке говорили су директор Југословенске кинотеке Југослав Пантелић, управник Музеја кинотеке Марјан Вујовић, Варја Мочник из Словеначке кинотеке, која је ове јесени објавила словеначко издање, као и Ивана Крања, Горан Гоцић и Саша Радојевић, аутори текстова из књиге.

Директор Југословенске кинотеке Југослав Пантелић истакао је да је Павловић „несумњиво један од најзначајнијих редитеља југословенске кинематографије“.

„Велика уметничка дела препознајемо по томе што постоји потреба да се о њима мисли и говори много година након што су објављена. 90 година од рођења и 25 година од смрти Живојина Жике Павловића само су поводи за настанак ове монографије, а прави узрок је управо поменути осећај да о овом аутору има још толико тога да се каже“, рекао је Пантелић.

„Кроз своје филмове креирао је слику света која је мрачно обојена, препуну неснађених и несрећних појединаца, трошних и прљавих простора, слику која приказује наличје и маргину једног друштва, али која плени уметничком лепотом и живошћу. Спој ових, наизглед супротних стремљења, чини филмове Жике Павловића толико снажним, да упркос свој тежини и суровости призора, не желимо да престанемо да их гледамо и имамо потребу да о њима мислимо, јер осећамо да се у њима крије једна дубока истина“, оценио је Пантелић.

„Жикини филмови на најбољи начин показују како уметност користи стварност, трансформише је, дајући нам истовремено њен одраз, али и нешто више од тога. Управо тај вишак јесте оно што његове филмове чини живим, а потребу за њиховим тумачењем неисцрпном“, рекао је Пантелић.

Марјан Вујовић је подсетио да је монографији настала као заједнички пројекат с кинотеком Словеније, где је Павловић остварио значајан део каријере, те захвалио књижевнику Александру Гаталици, тренутно првом секретару амбасаде Србије у Љубљани, који је био један од иницијатора ове сарадње.

„Идеја је била да из различитих углова сагледамо дело Живојина Павловића. У обе књиге уврштени су текстови и српских и словеначких аутора“, рекао је Вујовић, додајући да је словеначко издање већ представљено у Љубљани, где је одржана и готово интегрална Павловићева ретроспектива.

Исти програм приказан је овог месеца у обе сале Југословенске кинотеке, а због великог интересовања публике биће репризиран и у децембру.

Варја Мочник је изразила задовољство овом сарадњом, нарочито зато што, како је написала и у уводу монографије, сматра да је култура дијалога нешто што је нестало, а уместо тога смо сведоци мноштва монолога.

Осим књиге, за њу је веома важна била и ретроспектива Павловићевих филмова у Љубљани. „Мало сам тих филмова раније видела на великом платну. То је било нешто изузетно и за мене, у овим годинама, да ме чак променило. На пример, „Буђење пацова“ на великом платну је нешто сасвим ново“.

„Овај зборник ми се чини битан из више разлога. Прво, то је један опет нови поглед на филмски и филмско-теоријски рад Живојина Павловића, аутора који је тако битан за нашу земљу која је била заједничка земља, за Југославију, за Србију, а и за Словенију. Мислим да је Павловић један од конститутивних елемената словеначке кинематографије“, рекла је Варја Мочник.

Као други разлог навела је то што се из ове књиге „јако добро може разумети културно политичко окружење у којем је Павловић живео и радио, јер није чест случај да се то тако директно преноси читаоцима, да се младима то тако добро и из више углова покаже и објасни“.

Један од аутора текстова у књизи Горан Гоцић изјавио да га је „Марјан престравио идејом да он испред еснафа писаца буде тај који ће приближити публици Павловићев књижевни опус“.

„Тај опус је гигантски. Само романа има 30, а писао је и аналитичке књиге“, рекао је Гоцић, додајући да је Павловић био спреман да своја сценарија врати у роман, а романе да преведе у филмски медиј. Према његовој оцени, филм „Хајка“ (по роману Михаила Лалића) прави је модел како се раде успеле адаптације за велики екран.

Ивана Крања је рекла да јој је Павловић један од омиљених редитеља, а да се у свом тексту највише бавила његовим стилом.

„Мислим да је он један од наших најизразитијих филмских стилиста, редитељ врло зрелог и упечатљивог стила, који је истовремено наративни. Он укључује елементе жанровског филма, као што су филм путовања, потера, ноар филм, у социјалну тематику карактеристичну за источноевропски и нови талас уопште. С друге стране, уз помоћ великих сниматеља као што су Милорад Јакшић Фанђо, Радослав Владић и Александар Петковић, има веома препознатљив иконографски стил црно-беле фотографије“, рекла је Ивана Крања.

Она је представила и текст Грега Декјура, који је анализирао Павловићев „Триптих о материји и смрти“, један од кључних филмова за историју алтернативног, кратког и експерименталног филма у Југославији.

Варја Мочник је представила текстове које су писали Зденко Врдловец, Андреј Шпрах и Наце Заврл.

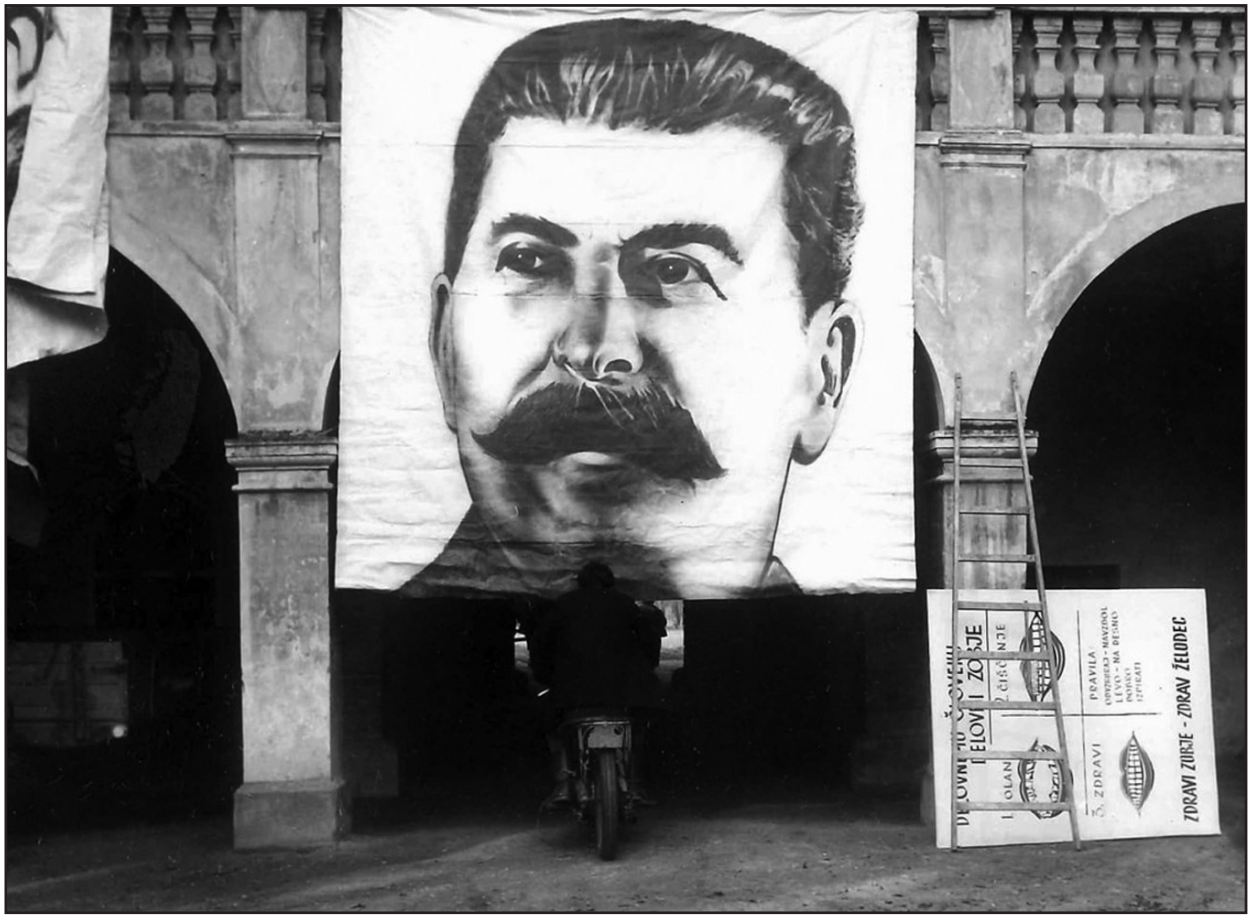

Водећи словеначки теоретичар филма Шпрах бавио се Павловићевим словеначким филмовима – „Црвено класје“, „Лет мртве птице“ и „Довиђења у следећем рату“, али, како је рекла Варја Мочник, и његовим индиректно словеначким филмовима, од „Непријатеља“, за који је Словенија била само продуцент, до „Државе мртвих“, где главног јунака Јанеза игра Радко Полич.

Критичар и публициста Врдловец посветио је текст филму „Непријатељ“, разрађујући ликове двојника уопште у театру и на филму, док се млади теоретичар Заврл фокусирао на медије унутар Павловићевих филмова, на то како се фотографије, телевизори, видео у њима приказују и шта значе.

Саша Радојевић се присетио личних сусрета с Павловићем, који му је претходно био професор на ФДУ, те скренуо пажњу на његову „уникатну саморефлексију“.

„Студиозно је писао дневнике. Писао је критике и теоријске текстове и пре него што је почео да режира. Свој кредо је већ тада наговестио. Истина, у пракси је нешто од тога и променио. Уместо кратких кадрова, пракса га је навела на кадар-секвенцу, која је постала можда и његов најпрепознатљивији знак“, рекао је Радојевић.

Помињући филмове из доба црног таласа, по сценаријима Гордана Михића и Љубише Козомаре „Кад будем мртав и бео“ и „Буђење пацова“, Радојевић је оценио да су они ухватили рефлекс економске реформе шездесетих година и жеље за променом, која се није догодила. Њихови јунаци су људи који немају вештине и способности да се укључе у радни процес, у социјализам који се реформише, а ту причу Павловић је заокружио двадесетак година касније филмом „На путу за Катангу“ о социјализму који се распада.

Архив Југословенске кинотеке обезбедио је велики број фотографија, а књигу је ликовно обликовао Вук Попадић. Текстове са словеначког превела је др Маја Ђукановић.

Након промоције приказани су инсерти из дигитално рестаурисане „Заседе“, коју Југословенска кинотека припрема у оквиру европског пројекта „Сезона филмских класика“, а затим и дигитално рестаурисана копија „Буђења пацова“, која је већ урађена у оквиру пројекта А1 Кинотека.

ФОТО: Зорана Мандић/АТА Images Југословенска кинотека

Драган Бабић

ТЕШКО ПОДНОШЉИВО СВЕДОЧЕЊЕ

Разговор са Живојином Павловићем поводом његове књиге „Испљувак пун крви“

Са Живојином Павловићем разговарао сам у два наврата за Други програм Радио Београда. Разговор из марта 1991. године, није, нажалост, сачуван, овај, настао годину дана раније, на моју срећу јесте. Живојин Павловић је нерадо пристајао на разговоре с новинарима. Нећкао се да јавно говори, па и поводом својих књига. Али кад год је говорио, реч овог врсног интелектуалца, редитеља и писца добро се чула. Захваљујући заједничком пријатељу Петру Пајићу срели смо се, први пут, почетком марта 1990. године, у његовом стану у улици Мајке Јевросиме, недалеко од зграде Радио Београда. У издању „Атељеа Дерета“ појавила се тада Павловићева књига „Испљувак пун крви“, што је био повод тог сусрета и разговора који смо водили за радио. Протекло је било четири године од судске одлуке о забрани те књиге. Тираж тадашњег издања „Народне књиге“ је уништен. Реч је о дневнику који је Живојин Павловић водио за време студентских демонстрација 1968. године, догађају о коме се дуго јавно није могло говорити и који се различито објашњавао, али који је неповратно покренуо, како то каже и сам Павловић, и промене у погледу на, до тада монолитан, однос према прошлости.

Како данас гледате на чин појављивања ваше књиге, мислите ли да је штета што се књига није појавила пре четири године или сатисфакцију видите у томе да је она доказ да су се времена ипак променила?

Времена се, заиста тако бурно, из дана у дан, мењају да оваква једна безначајна епизода у издаваштву није од великог значаја као доказни материјал за тезу коју сад покушавамо да разговарамо. Ја мислим да књига, с обзиром да је то документ, није изгубила ништа, можда се може говорити да је и добила са временом, јер колико време одмиче његова ерозија сећања је све већа, тако да сам и уверен да и `68. година више нема оштре обрисе код многих људи, као што је то било пре десет година или пре двадесет. Тако да ме радује чињеница да је књига коначно угледала света и да ће у читаоцима разбуктати слике и сећање, и оне слике које су, можда, почеле да чиле.

Из судског решења о забрани књиге, сем оног „о узнемиравању јавности“, не види се због чега је књига забрањена. Шта ви мислите због чега је, уистину, књига забрањена?

Мени је тешко да претпостављам због чега је књига забрањена. Оно што се чуло, што се причало у ’84. години,

када је до забране дошло, све су биле произвољности, судска пресуда која је, овом приликом, објављена на крају књиге, јасно и недвосмислено говори да се не ради о конкретним стварима, него о општем ставу. Причало се да је у питању писмо жртве са Голог отока које је стигло студентима, да се у њему налазе основни разлози. По другом, непотврђеном казивању, разлог јесте председник Републике и начин на који је интерпретиран његов став према студентским догађајима, у тренутку када су оне трајале и, отприлике, два до три месеца касније, када је био сасвим супротан. Треће, гласине. Кретале су се око појединих личности које су у то време имале одређену друштвено-политичку улогу, њихова мисија у самом догађају није их оставила у изузетно лепоме светлу. Но, то су само нагађања.

Интимно, шта ви мислите?

Не могу да, заиста… није... Тешко је претпоставити о чему се ради. Могуће да је тешко подносити сведочење које је разумљиво.

Мислите да је прерано дошло до сведочења о голооточкој голготи?

Па, ја не верујем да је само то разлог и нећу да се ослоним на ту гласину да је у њој сав разлог за забрану, пошто је већ неколико књига о Голом отоку изашло било у јавност, истина, ниједна књига докумената, новинских или новинарских записа. Али, пошто се у тој књизи не ради само о ’48. години, него се ради о ’68. години, превасходно ’68, нисам спреман да такво тумачење узмем за истинито.

Дотакли сте две болне тачке наше, такозване, блиске прошлости. То је ’48. и ’68. Њих би партија на власти највише волела да заборави, хтела би да нису ни постојале. Вероватно је ’48. много више компромитујућа за владајућу идеологију. Међутим, уводећи оба догађаја у књигу, у њима сте видели и извасну сличност?

Па, сличности су се наметале, просто, бруталност са којом је дошло до обрачуна са студентским демонстрацијама 3. јуна, код Подвожњака и претходне ноћи, деловали су као одјек нечега што се само могло наслућивати из појединих причања преживелих Голооточана. Могли бисмо претпоставити како је то изгледало ’48. до педесет четврте, пете године, на кажњеничком, односно на нашем, социјалистичком, концентрационом логору. Треба ту реч употребљавати да је наша позна историја дала два логора монструозна. Један фашистички концентрациони логор - Јасеновац и други, комунистички концентрациони логор - Голи оток.

У тренутку када се бунт студентски завршио, тада је у „Експрес политици“, барем ја сам у „Експрес политици“ прочитао предлог Закона о прогонству, што ме је, тренутно, подстакло на размишљање о овој подударности да је писмо једног Голооточанина побуњеним студентима стигло с намером да их подсети шта се њима догађало, а шта, можда, може да се дешава и побуњеној младости. На срећу, тај догађај ’68. године је расцепио монолитан однос према историјској прошлости, у истој мери у којој је расцепио монолитан однос према привидној, хармоничној садашњости. И од тада је све мање могућности, а у овом тренутку више их и не може бити, да се такав монструоизитет као што је био Голи оток понови.

Ваша књига свдочи о години освешћења, о 68. години у којој је кулминирао један дух немирења, бунта једне генерације која, како се то каже, није имала своју револуцију, и која је почела да увиђа да је правда далека, тешко достижна, односно да не зависи од прописаног политичког модела. Како данас гледате на ’68. годину, многи у њој виде последњу, на жалост, пропуштену шансу социјализма да се на време демократизује. Је ли овај покрет имао шансе?

Постоје различите интерпретације, наравно, увек је лако бити паметан пошто се један догађај десио. Ја се не бих трудио да, рецимо, сада рационално себе опредељујем на самом том историјском тренутку који, као што знамо, није везан само за Југославију, него је читав свет пламтео одсјајима младих, опчињених митском личношћу Че Геваре, пре свега. Че Гевара пада у заборав, то је последњи комунистички

анђео који је страдао и та егзалтација која је захватила западну омладину бацила их је, уистину, на барикаде без јасних концепата, то јест, боље речено, без нових друштвених концепата.

Романтизам комунистички је већ у животу, не само да је преживео него се и деформисао у наказну збиљу, да заиста такав један сан, поновљен, без корекција, није имао перспективе. То је јасно као дан. Говорим о заносу који је захватио интелектуалну омладину Запада. Тај занос код интелектуалне омладине Истока је потпуно супротан и идеје које су тада покренуле студенте у Варшави и у Прагу, данас се остварују као друштвени процес до темеља спроведен. Код нас је специфична околност била да се хтело да моралне категорије, на којима је почивала ова начелна политика и идеологија буду рехабилитоване у животу, јер их је живот оспорио на свим плановима. Ја мислим да је то била лабудова песма програма Савеза комуниста Југославије.

У књизи наводите делове из студентских гласила у којима се види да, како су коментарисане демонстрације одмах после избијања, непосредно после тога, уствари, у њима се огледа лажна демократичност овог друштва. Не чини ли вам се да је то тако?

Па јесте, то је тачно. На пример, бунт је одмах оцењен као споља диригована деструкција. Сва гласила, изузимајући студентску штампу, подвлачим сам лист „Студент“, кренула су у стравичну кампању, а у исто време политичке акције су кренуле да се студентске иницијативе окрену ка радништву. Наравно, опет једна од великих илузија комунистичких, иницијатива ка повезивању са радништвом и покушајем извођења радника на улицу пресече, говоре о томе како су бирократске утврде муњевито и жестоко реаговале да то сузбију. Како су се идеје кристалисале, у току два, три дана, а сам бунт сведен на круг Универзитета, приступило се новим компромисима, да тако кажемо, решењима и с једне и друге стране да дође до помирења. До помирења је дошло када је папа одозго аминовао бунт, рекавши да је тај бунт изведен у име вере која их не дели, него их спаја.

То је био један, заиста, вешт политички маневар, егзалтација је била потпуна и тиме се све завршило, и ако изузмено што су поправљени услови за становање у студентским домовима и повољнији уписи били и бивши дом Удбе, а предратни студентски дом додељен студентима, то је садашњи Студентски културни центар, и тако неке мале конкретне ствари, све остало наставило се као и пре. Али, привидно, као и пре. Јер, до тада, то што је било пре, сматрало се фантастичним, јединственим, величанственим и хармоничним. Од тада, па до данас, нити се на оно пре, нити се на оно после гледа тако. И једино што је остало исто, то је да се непосредни друштвени процеси унапред интерпретирају онако како одговара владајућој, тј. позицији владајућег режима, а не какви они у суштини јесу.

Ево, протекло је више од две деценије од студентских немира ’68. године, како сад из ове перспективе као уметник, као човек, дакле, који размишља видите неку потоњу духовну климу, колико је овај догађај одређивао некакав дух у Србији, међу уметницима и уопште у Југославији?

Што се уметности тиче, уметност није у обавези да прати непосредна политичка збивања. Постоје неке књиге, један роман, постоји један играни филм, чак два, три играна филма у којима је сам догађај, на овај или онај начин нашао место. То нема значаја за уметност, да ли један историјски догађај присутан у уметности или не, много већи значај историјског догађаја за уметност јесте у којој мери је он утицао на ослобођење креативности.

Реакција на ’68. у ’69. години била је стравична, рецимо, по такозвани црни талас у југословенској кинематографији. Нешто касније долази до харанга на поједине песнике. И то су, у ствари, покушаји да се кроз пукотине кроз које је пробио гној друштвени, ’68. године, замалтеришу.

Међутим, временом, са временом, са протицањем времена и са изменом друштвених околности код нас, и са про-

цесима који захватају читаву Источну и практично сад целу Европу, а, ако хоћемо објективно да говоримо и сав свет, јер, ево, већ са Никарагвом и са Азербејџаном и са Таџикистаном ми имамо у процесу читав свет, и тај процес, који је до те мере непредвидив, измениће слику тог истог света, али, можда, и стање у коме се свет налази, тако да питање слободе уметничке, питање цензуре, питање уметничких или програмских савета, разних тих превентивних органа којима ми још увек покушавамо да регулишемо лично стваралаштво и друштвене интересе, сва та питања налазе се у овом тренутку негде на оним занемарљивим позицијама. Јер, уистину, када говорим, рецимо, Косово, када се Југославија налази пред распадом, када се рехабилитује идеја усташтва, када се заједничка Европа у процесу у коме се налази декомпонује и питање је да ли ће то уопште бити Европа и шта ће бити? Тако да, с политичке тачке гледишта, хоћу да кажем, питања да ли имам довољно уметничких слобода изгледају смешна, јер имаћу их ако хоћу да их имам, као стваралац, као индивидуа.

Сама чињеница да се ова књига појавила говори о томе да су се времена променила. Међутим, владајућа идеологија се нерадо сећа година о којима говоримо, остала је дужна да се сети да ли је и какве грешке учинила пре нешто више од две деценије, односно, четири деценије. Мислите ли да ће на то само књижевност, односно уметност, односно нека сведочења да је подсећа? Мислите ли да је потребно да се политика јасно одреди према овим годинама?

Па, политика ће се неминовно одредити и према таквим догађајима самим тим што ће се одређивати према свим тековинама које је комунистичка идеологија власти остварила. Било у позитивном, било у негативном смислу. Наравно, сад присуствујемо, увек наглашено негативним интерпретацијама. Између осталог, јесу и таква историјска болна чворишта, такви црни приштеви што се наше историје тиче, Голи оток и ’68. Али, у коначном билансу неће бити питања нити ова идеологија, нити она идеологија, како и шта је чињено, него ће се кроз ферментацију временску и научно, хладнокрвно испитивање чињеница доћи до једне објективне слике о значају и утицају идеологије на живот и на историју.

Мислио сам, да ли је неопходно да би се данас разумеле неке ствари? Да ли је неопходно да се што пре, јасно одреди политика, рецимо, да призна неке грешке које је учинила ’48, односно ’68.?

У сваком случају би то било добро. То је сигурно да би било добро. Међутим, агонија у којој се налази владајућа идеологија је тако велика, да ја мислим да људе захваћене тим ковитлацом много мање занима то шта се некад дешавало од онога у чему се они сада налазе.

Политика је, наравно, склона да оправдава све оним познатим објашњењем да су то околности диктирале, да се то мора гледати у одређеном контексту. Међутим, да ли се заиста тиме може објаснити да су људи 48. доживљавали то што су доживљавали, да су најгрозоморније мучени, о чему читамо у вашој књизи , а ових дана и у „Борби“.? Чак и ако постоји објашњење како је могуће то чинити у име револуције? Ово вас питам као писца, као редитеља, као уметника.

Ако се има на уму да је иза свега стајао човек, човек као мучитељ и човек као жртва, нема оправдања. Могуће је правдати потребу за изолацијом, да тако кажем, политичких преступника, илити, с обзиром да се ради о верском рату у том тренутку, значи, оних који бивају проглашени безверницима, да се излолују, то је могуће рационално схватити. Међутим, оно кроз шта су били принуђени да пролазе и шта су све преживели и шта све преживљавају и дан-данас, не може се оправдати. Нема оправдања. Никаквога. Понижења, физичке патње, обезљуђење као програм, не могу имати оправдање – ни у каквом режиму, ни у каквом идеалу, ни у каквом будућем сну, чак ни у утилитарији одређеног историјског тренутка.

Значи, не може се позивати да се то чинило у име револуције?

Наравно.

Је ли ,,Испљувак пун крви“ имао веће литерарне амбиције, с обзиром да је писан као дневник, или је реч о жељи да се проговори о том времену и да се од заборава отргну ти догађаји?

Ја дневник водим од 56. године. Водио сам га непрестано до 62. године, па сам прекинуо да га пишем. Вратио сам се да га пишем, подстакнут догађајима о којима је у овој књизи реч, и водио сам га до те ’68. године онолико колико та књига износи страница, па сам опет прекинуо писање. Онда сам се касније латио писања дневника без датума, да тако кажем, то је књига скоро објављена, под насловом ,,Флогистон“. Опет је уследила једна временска пауза и пре четири године се враћам класичној дневничкој форми као што сам то чинио на почетку и још увек водим дневник.

Када се пише дневник, онда се не размишља о уметности. Једном речју, дневник се не може друкчије писати него кроз сам живот, односно, сликовито речено, дневник се живи. Тако је и са овим текстом био случај, он је писан из вечери у вече, у којој мери у њему има уметности или нема је од мањег значаја. Ја мислим да је његов значај у документу.

Да проговоримо нешто и о теми која је блиска са овим о чему смо да сада говорили – о цензури, која вам, наравно, није страна, на њу сте свикли. Верујете ли да је, најзад, дошло време краја уплитања цензуре у стваралачку, критичку мисао?

Да, вероватно једне врсте цензуре. Али, сигурно се развија и постоји једна монструозна врста нове цензуре, цензура митског карактера која неће дозволити, која апсолутно неће дозволити било шта што је у нескладу са митом којим је, рецимо, сада заједница опијена. И говорити о томе да, на пример, једна интерпретација националне некрофилске митоманије не би могла да угледа света. Зар се сваки час не сусрећемо код интелектуалаца занесених националним набојем и са позивом на преиспитивање свести, савести појединаца јесу ли они у издаји или не? И тако даље.

Ко год ми се маши за издају, он ми се маши за револвер.

Морам да вас питам нешто о Независном удружењу писаца, ви сте један од водећих људи, један од оснивача тог удружења. И, мада програм овог удружења независних писаца себе сврстава у аполитично удружење, међутим, његово оснивање је само по себи један политички чин. Како се ви у томе одређујете?

Ја се одређујем према томе чину као према етичком чину. Пошто сваки етички чин има своје политичке премисе, сигурно и овај наш покушај осамостаљивања интелектуалца појединца у односу на диктирану или прихваћену колективност мишљења има и политичке импликације. Међутим, радило се, барем у нашим побудама, искључиво о моралном императиву у сваком од нас. Шта то значи? То значи да не морам да аминујем, не морам да следим, нити хоћу да пристанем да ме ико води и заступа са ставовима који се не слажу са мојим ставовима. Писац може бити политичка личност, али не мора бити политичка личност. Основно што се од писца, односно од уметника очекује јесте да у свом стваралаштву досеже до што је могуће већег резултата на креативном плану. Да ли ће он имати овакав или онакав став, веровати у ово, а не веровати у оно, или не веровати ни у шта је потпуно свеједно за то да једна слика, мртва природа, пејзаж, апстрактна композиција или историјска композиција има уметничку вредност или не. То исто важи за роман, за приповетку, за песму, за музичку композицију, за позоришни комад.

С обзиром да је политика саставни део живота, али не и сав живот, она може бити предмет уметничке пажње и интерпретације, али само као саставни део живота. Међутим, онај ко поверује да је политика у животу све, тај се налази у страховитој заблуди и уколико мисли да само на тим темељима гради своју креацију, тешко да ће се домоћи већег резултата.

1990.

Милош Латиновић

ЗЈАПИНА

Зјапина – ружно, застрашујуће име.

Може ли човек бити добар, ако је рођен у сенци таквоі имена

Драмски текст ЗЈАПИНА инспирисан је прозом Живојина Павлопвића.

Романима „Зид смрти“ и „Вашар на светоі Аранђела“, „Лапот“, књиіом „Расло ми је бадем дрво и друіе приче“, као и есејистичком збирком „О одвратном“.

Лица:

Стеван Арсенијевић, бивши глумац, сада снабдевач кафане Тимок

Будимир Видаковић, хонорарни сарадник у предузећу за увоз и извоз музичких инструмената

Драгоман Видаковић, некадашњи шездесетосмаш, сада пословођа кафане *Тимок*

Шпегар, управник Позоришта

Вук Бабић, првоборац, шеф ОЗНЕ за округ, касније пензионер.

Соња Спалајковић, девојка, потом студенткиња, касније лекарка и жена Вука Бабића

Зора Месарка, партизанка, касније власница кланице и кафане

Слободнака Арсенијевић, жена Стеванова

Видоје Бојанић Уча, првоборац, инфорбировац, редитељ.

Иследник.

Миле Паганини, виолиниста

Препоручујем да Шпегара, Учу и Иследника *іра исти ілумац,*

као и Зору Месарку и Слободнаку Арсенијевић.

Такође, ілумци који нису у појединим сценама моіу бити аніажовани као ірађани, борци, пролазници, кафански іости...

КОВЧЕГ У ТИМОКУ

Београд, Дорћол

Крај октобра. Јутро. Лепи дан...

Кафане „Тимок“ недалеко од трамвајскої депоа.

Паганини (свира виолину) и Драгоман Видаковић (стоји у довратку).

Стеван и Будимир стижу пред кафану возећи трицикл, у којем је старински дрвени сандук.Заустављају се пред кафаном

Будимир: Ако умрем да ме сахраните у овом ковчегу...

Стеван. Неће, Будимире, гром у коприве...

Драгоман: Не бој се, Будимире, ти си престар и за лапот...

Будимир: Лапот је за старца спас. Шта има матори кеша ‘леба да једе кад није ни за шта. Само одмаже. Шездесет година кад човек наврши пође лепо стазом којом идеш само три пута – кад те отац поведе да видиш како мочугом убија деду, кад ти одведеш оца и када тебе поведу до крша у који ћеш се стропошташ...

Драгоман: Церовина је, кажу, најбоље дрво за лапот. Располути главу ко да је презрели шипак...

Будимир: Ал, треба и рука – сигурна, јака, да удари како треба...

Стеван: (*Покуша да прекине разговор*) Престаните, каква је то прича није ово средњи век...

Драгоман: Јест’ ћићко, важно је да трефи, да те после не дотукује ко псето....

Будимир: (*Љутито*) Драгомане, не зови ме ћићко, нисам ти ја стриц...

Драгоман: Ниси ми ни род, ни помоз бог, ал’ блиски смо...

Будимир: Мој је поочим прота Живан Видаковић, звани Ванча Бор, јер је живео сам, без икога свог, ко бор крај цркве...

Драгоман: Тако га је митрополит на црквеној слави назвао у порти пред народом, па су сви после прихватили.

Будимир: Ост’о тако прота Живан – Ванча Бор...

Драгоман: Шта у надимку има лоше? (*Подругљиво*) Да и мене зову Бор као што су деду звали – ја бих се ћићко Будо, тиме поносио...

Будимир: (*Љутито*) Нит’ је прота теби био деда, нити мени отац. Ниси ми ти својта. Имамо исто презиме и земљаци смо – из Зјапине и Врановца, из Крајине, ал’ рођаци, Драгомане, баш и нисмо.

Драгоман и Стеван уносе сандук у кафану...

Паганини прстима пребира по жицама виолине.

Будимир стоји

Будимир. И ја сам некада свирао виолину... Некад беше, сад приповедам... Дош’о рат, остала виолина на креденцу, међ’ дуњама... Нико не верује, а некад’ беше истина.

Излази Драгоман, носи југословенску тробојку с петокраком. Качи је изнад улаза у кафану.

Будимир: Шта ћеш с заставом?

Драгоман: Да окачим...

Будимир: Лепо...

Драгоман: Данас је двадесети октобар. Дан ослобођења престонице од фашизма.

Будимир: Знам то Драгомане, него ме ти изненађујеш, јер ниси државни барјак стављо̓ док смо били у Сејменском долу, у Врановцу и Зјапини...

Драгоман: Далеко је Врановац, ћићко Будимире...

Будимир: Ниси тада поштово ни људе, ни празнике, ни државу у којој си рођен...

Драгоман. Због тог сам и најебо̓...

Будимир: Најебо̓ си, Драгомане, збогината...

Драгоман: Најебо сам, Будимире, јер нисам могао да ћутим на оно што ради партија и полиција у Врановцу, а фуђумани се по варош'. Побише грдан народ, а онда кажу – овај се обесио, јер је им'о аферу с ученицом. Глувећа козара убише у врзину из зајебанције, јер су омаладинци вежбали гађање. Руса професора гурнуше под камион, ко џак кромпира. Све због предострожности да не друка Стаљину, а побегао због њега из Русије го и бос...

Будимир: Такво је време било...

Драгоман: Такви смо ми људи, ћићко Будимире...

Паїанини свира „Тимочки смо млади пар̄тизани...

ИЗИГРАНИ ЛИР

Проба пред̄ставе „Краљ Лир“

Радно свет̄ло.

Ст̄еван сам на сцени...

Стеван:

Ћути Кенте.

Немој се утицати између змаја
и његовог гнева. Она ми је
најдража била, па сам мислио
да ми под старост буде утеха
њезина нежна нега...

Улази Шпеїар

Стеван: (*Виче и даље као Лир*) Одлази,

Са очију ми бежи...

Шпеїар прекида пробу

Шпегар: ... Жао ми је, жао ми је, колеге, што прекидам пробу... Другови, извините... Господине редитељу, извините.. колеге... да, да, овај, видите... Жао ми је, жао, али... Заиста... (*Сиїурније када се ухват̄и бирократ̄скої речника*) У нашем региону ускоро ће снимати филм од изузетног друштвеног значаја – биће то епопеја о устанку у Тимочкој крајини. С радошћу саопштавам да ће комплетан глумачки ансамбл бити ангаживан за потребе филма, као и добар део особља... Дакле, пребе представе *Краљ Лир*, наставићемо на пролеће... Господине редитељу надам се да разумете важност наредног посла, а досадашњи рад, подразумева се, биће вам плаћен...

Стеван: ... Ко ће то да плати, управниче?

Шпегар: Промене репертоара, Арсенијевићу, иду на терет филма, па и хонорар господина редитеља. Свакако новац неће бити из твог џепа, колега...

Стеван: Ко ти је то рекао...?

Шпегар ћути...

Комаешање и отварање врата. Глумци одлазе из сале

Крене и Шпегар..

Стеван: Архиђакон сигурно није...

Шпегар: (*Окрене се према Стевану*) Подмукао си ти Арсенијевићу. И опасан. Ал' да знаш, прошли пут си ме скоро зајеб'о, ал више нећеш. Пун ми је кофер и тебе и архиђакона Вука Бабића. Купићу ти тону чиода па набадај лептирове, а не да зајебаваш поштени свет. Ти и онај излапели партизански светац...

Шпегар одлази.

Стеван гледа за њим...

РЕВОЛУЦИЈА КОЈА ТЕЧЕ

Падина Змијанца. Лето.

Вук Бабић, у кожној јакни с качкетом на којем је петокрака.

Око њега борци, партизани...

Вук Бабић: Другови партизани. Наша је револуционарна дужност да зауставимо оклопни воз и да га освојимо. С њим ће наша револуција ући у Врановац а њен пламен прошириће се целом Тимочком крајином, све до Дунава и Румуније. Оклопни воз полужиће нам да касније пресечемо дступницу Немцима из Грчке. Другови, партизанска борба неће бити завршена нашом великом победом над фашистима и домаћим издајницима него ће трајати и након ослобођења... Због тога храбро напред. Идемо другови!

Кад заврши говор прилази му Зора Месарка.

Зора Месарка: Верујеш ли ти, друже Бабићу, у то што причаш.

Вук Бабић: Револуција је мој живот, другарице...

Зора Месарка: Не разумем, комнданте.

Вук Бабић: Нема шта да се разуме, верујеш и – готово. Као кад си заљубљен. Ето ништа једноставније.

Зора Месарка: А када пресахне љубавна страст?

Вук Бабић: Онда – или се поново заљубљујеш или се убијеш, јер немаш рашта живети...

Је л' јасно другарице Зоро...

Зора ћути

Прилази Уча

Уча: Спремни смо друже комаданте...

Вук Бабић: Идемо другови...

Одлазе.

Из даљуне се чује писак воза који долази, клопарање точкова, потом штектање митраљеза и експлозије...

БОГАТ, АЛ' ПОШТЕН

Врановац. Обала Тимока.

Соња Спалајковић и Будимир.

Она вози бицикл. Он стоји.

Заустављa се пред њим и скочи с бицикла.

Соња: Где си био, Будимире?

Будимир: У дворишту Среског суда, шишали су до главе Суаду Босанку, швапску курву... Силан народ био тамо...

Ћуте. Соња га загрли...

Соња: Сутра ће, Будимире, да суде мом тати...

Будимир: Као ратном богаташу...?

Соња: Да.

Будимир: Адвокат Спалајковић је богат човек.

Соња: (*Бесно*) Богат, али поштен...

Будимир: Ако је поштен, неће му се, Соња, десити ништа рђаво... Не брини.

Соња узме бицикл... Одлази љута

Будимир: (*Виче за њом*) Соња, Соња, чекај... У нашој револуцији највежнији је човек, Соња, и ми водимо рачуна о сваком појединцу... Ово је ново време, другачије... Сваки човек ће имати своје место... Ако је поштен, ако ради за добробит револуције...

ПАГАНИНИ

Врановац.

Паганини свира: „Тимочки смо млади партизани"

II

ДОРЋОЛСКИ ПАЦОВИ

Београд. Дорћол. Кафана „Тимок"

Драгоман, Стеван. Будимир седе за једним столом.

Паганини на прагу кафане. Свира.

Драгоман: Ако си револуционар и верујеш у друга Стаљина, вођу светске револуције, и друга Тита, врховног...

Стеван: ... И ти си веровао, Драгомане...

Драгоман: Брзо сам се ја отрезнио од тог пијанства... Кад су осудили адвоката Спалајковића, било ми је јасно у какву провалију се стрмоглављује камион

пун брига за човека... (*Стевану*) А знао си то и ти глумац, него си се после рата завукао у театар, у мрак, и да бирократа Шпегар није одложио *Краља Лира*, трулио би тамо до судњег дана. Не би се сада смуцао по Београду, сам и болестан, ко да никога у Врановцу немаш...

Стеван: Па, и немам...

Драгоман: А, ћићко Буда је из Врановца побегао да би био ближе Соњи Спалајковић, а она га није гледала ич. Оставила га, ко старо бицикло. Уз шљиву пожегачу. Удала се за Вука Бабића, нашег Архиђакона, чим је дипломирала медицину и нставила да се курва по Врановцу, а ћићко Буда се загубио у дунавској магли...

Будимир: Не сери, бре, Драгомане.

Драгоман: Истину говорим, ћићко Будо. Свци знају..!

Будимир: Истина је да се по Дорћолу кријеш ко олињали пацов...

Драгоман: Не кријем се. Ево ме...

Будимир: Сопствене сенке се плашиш. Живиш ко пас.

Драгоман: Живот је највећа истина.

Стеван: (*Занесено*) Бескрајна разноликост живота дозвољава свакоме да себе осмишљава на начин који му највише одговара. Чак и човек жедан крви може да се домогне ситуације да убија, а да за то не буде кажњен: џелати су увек на цени...

Драгоман: Човек који цени себе – својим непристајањем улази у рат, у битку која се између људи води свакодневно...

Будимир: Филозофирајте вас двојица... Све знате, све вам је јасно. Живот, другови драги, није топла постеља и не личи на лепе слике из берберница. Живот је вечита трка: ко сустаје – касни, а ко касни, пада у дремеж и у сан. Нема поправног. Некад смо снег до паса газили, пили кишу и гутали страх, а сада кашику једва дижемо. Боље да смо се у Зјепини сви подавили, да нас нема – и готово.

Чују се плотуни топова и свечана музика:

„Падај сило и неправдо

Народ ти је судит зван

Бјеж' те од нас ноћне тмине

Свануо је и наш дан“

КАРАКТЕРНИ ЕПИЗОДИСТА

Врановац. Дневна соба у кући Арсенијевића

Стеван и Слободнака

Слободанка: Стеване! Где си ти...

Улази Стеван у руци носи текст сценарија.

Слободанка: Што ћутиш, Стеване... Нема ту много размишљања, знаш. Глумац си, играј што ти понуде, и док ти нуде... Мисли, Стеване, мало на друге, на нас... На нашу Милицу и њој треба шанса у животу.

Стеван ћути. Устаје из фотеље.

Стеван: Милица је сама бирала глумачки посао. Нисам је терао у позориште, напротив, рекао сам јој да је то крвав посао.

Слободанка: Крвав посао, ал је њена работа. То је изабрала, па нека онда буде глумица.

Стеван: (*Устаје из фотеље*) Онда не провоцирај мене. Знам ја какав је то посао.

Слободанка: Куда ћеш...?

Стеван: Идем да се прошетам. Можда одем и до Вука Бабића.

Слободанка: Ако ћеш доносити одлуку да ли ћеш прихватити понуђену улогу у филму за то ти друг Бабић није потребан.

Стеван: Знам, Слободанка, али редитељ ми је понудио да у филму Бабића играм ја!?

Слободанка: То није његов проблем него твој. Ти си глумац, не Бабић. Ово ти је прилика, Стеване, да коначно будеш прихваћен у овој вароши која те не поштује као уметника. Сада си карактерни епизодист – тако те исмевају у локалним новинама.

Стеван: Да, у првау си...

Слободанка: Да не говорим о финансијским средствима... Добар је хонорар, могли би...

Стеван: (*Не слуша*) ... За собом нећу оставити ништа, ни сећање на улогу у Шекспировим *Лиру*...

Слободнака: Ако не прихватиш улогу у филму нећеш стварно оставити ништа, сем збирке лептирова.

МОРАМ, ЖЕЛИМ

Обала Зјапине. Вече.

Соња.

Соња заустављa бицикл крај реке. Стоји и гледа у таласе. Потом извади из џепа хаљине месинганo звонце, окачено о тробојну траку. Звони, тај звук се стапа са звоњавом црквених звона. Онда све утихне.

Соња приђе обали.

Соња *(скакуће по камењу, као да игра школице)* Морам, мада не желим... Морам... Желим... Желим...Чак ни то не умем, не умем да желим... нема куда да одем, нити где да се вратим...Немам... Немам – куда. Куда?

Укорачи у воду

Затамњење

ТАМ ДИ'А ДА СЕ ОБЕСА

Врановац. Вече.

Будимир и Паганини.

Паганини свира и пева, идући иза припитог Будимира.

Пролазниви гледају за њима.

Каде има вино червено
Там ди'а да се напиа
Каде има моми убави,
Там ди'а да се налиба
Каде има дрво високо
Там ди'а да се обеса...

Дува ве̄тар, носи па̄пире. Веш.

Само Будимир и Па̄ганини с̄тоје на улици...

СУСРЕТ У МАГЛИ

Врановац. Улица. Ноћ. Пада снег.

Вук Бабић и С̄теван Арсенијевић

(С̄теван с̄тоји на сцени, у па̄рви мах се чини да ће нас̄тавӣти Лиров монолог али на сцену улази човек, види се само његова силуе̄та. С̄теван се окрене да види ко долази и па̄ре̄позна Вука Бабића)

Стеван: Откуд ви у мом сокаку, друже команданте?

Бабић: Ко је то?

Стеван: Арсенијевић. Глумац, друже Бабићу.

Бабић: Шта радиш на улици, на овој зими, Стеване...?

Стеван: Ево враћам се кући...

Бабић: Пожури онда Стеване. Хладна је и мрачна ноћ овде код нас.

Стеван: Тражим вас, комаденте, већ неколико дана... Имам проблем. И то не један, него два...

Бабић: Ајд', од другог.

Стеван: Зашто од другог, друже Бабићу...

Бабић: Други је увек важнији...

Стеван: Снимиће овде код нас фил о партизанској борби у Врановцу.

Бабић: Нека снимају...

Стеван: Сумњам да ће ваљати...

Бабић: Зашто?

Стеван: Знате ко је редитељ?

Бабић: Ко?

Стеван: Видоје Бојичић, звани Уча.

Бабић: Неће ваљати. Лагаће... Имфонбировац. Неће имати петљу. Удвараће се власти, улепшаваће... ал, боље ишта него ништа. Има ли Сејменски до филм о устанку? Нема? Ко да нисмо ратовали. Ако је тако онда је паметније имати ма какав него никакав...

Стеван. Јест', али већи је проблем што ја у филму треба да играм вас...

Ћӯте. С̄тоје једно нас̄прам другог.

Стеван: Будалаштина, друже команданте. Ви сте онда имали двадесет пет, а ја сам данас на прагу шездесетих. Ја сам деда, а не млади револуционар, пун...

Бабић: ... Играј.

Стеван: Како?

Бабић: Како знаш и умеш, глумац си...

Стеван: Али...

Бабић: (*Оштро*) Нема, друже Арсенијевићу, али! Боље је да о нама говоримо ми, а не други. Други ће о нама говорити другачије, но што ми желимо, и неће нам бити пријатно како нас они виде... Према томе, докле год нас има о нама ћемо говорити ми, то је наше право и обавеза, без обзира шта о томе мислили они што долазе после нас. Уосталом, неће мислити ништа. Мислити је заморно. Него шта беше прво?

Стеван: Шпегар је уз подршку комитета одложио пробе Шекспира. Због филма... Глумци морају бити на располагању филмској екипи.

Бабић: Части ми, неће моћи...

Стеван: Заложиће те се, друже команданте...

Бабић: Не може се једно рушити да би се друго градило, а не. Шекспир ће бити изведен у позоришту...

Бабић крене, без поздрава...

Стеван га гледа. Махне

Стеван: Лаку ноћ, друже Бабићу...

ЗАДРУГАРИ, АЛ СТЕ НАЈАБАЛИ

Врановац. Кафана на тргу.

Драгоман – седи за столом без столњака. Пије ракију и гласно пева.

Касније долази Зора Месарка.

Драгоман: (*Пева*)

Сејем сунцокрет,

Чекам преокрет.

Плаво небо и помало рози,

Отуд иду наши пангалози

Сад ће бити обећања нови

То су наши о задрузи снови.

Авај, авај, алај то не ваља,

Сваког дана радиш ко будала

У задрузи трудодани мали

Задругари, ал сте најебали...

Зора Месарка долази на мотору.

Зора Месарка: Шта ти фали, Драгомане, луд ли си... Пијан. Шта ли си...?

Драгоман: ‘Ајде Зорке, пусти причу, седи да попијемо ракију, као људи, ко некада...

Зора Месарка: Попио си ти памет будало мушка.

Драгоман: За овак’и живот памет није нужна... Видиш, Зоруле, да се народ и цару и Богу жали на судбину, сиромаштво, на слабо здравље, а нико на мањак памети...

Зора Месарка: А ти, несрећо, зар не видиш да хапсе кад пљунеш на улици...

Драгоман (*Пљуне*) Па нек хапсе, друго и не раде.

Зора Месарка: Е, будало инатџијска. Бежи, бре, бежи несрећо људска одмах из Врановца, ево иду полицајци, неко те пријавио да галамиш и провоцираш власт.

Зора поново стартује мотор. Одлази...

Беже и гости кафане...

Драгоман седи још неколико тренутака, а онда устане са столице.

Одлази, журно...

МОЋАН, АЛ’ ДОБАР

Београд. Студентска соба. (Прилично неуредна – разбацане чарапе и ципеле, раширен веш, кошуље и лекарски мантили)

Будимир и Соња.

Касније Вук Бабић

Соња пегла бели веш.

Улази Будимир.

Соња: (Изненађена) Шта ћеш ти у Београду ?

Будимир: Дош’о да те видим... Донео сам ти крушке (*пружа јој у новински папир увијене крушке*). Дивље крушке, оне што расту крај Зјапине. Слатке ко мед, да те подсете на завичај...

Соња: Џаба си, Будимире, преваљиво толики пут...

Будимир ћути.Гледа у Соњу.

Соња оставља пегла.

Соња: Можеш одмах да кренеш назад за Сејменски до – одакле си дошао. Имам посла и морам да учим. Немам времена, Будимире за празну причу... Имам испит за два дана... Јасно!

Будимир: Нисам ја, Соња, осудио твог оца, такво беше време... Људи су били огорчени. Изашли из пакла рата, из патње, свакодневне несреће... Голи боси, а он – богат...

Соња: Богат али поштен, Будимире.

Будимир: Слепило масе.

Соња: Не би било неспоразума да они који делају на један начин не проглашавају тај начин смисаоно једино могућим... Сваки рад који није истоветан са њиховим не сматрају за ангажовање, ни за акцију. Изван себе виде само фатаморгане равнодушности које их вређају...

Будимир: Нисам мислио као они, знаш и сама, ал'...

Соња: Можда ниси мислио, али си ћутао... Стајао си тамо, гледао како пале књиге из наше библиотеке, разносе намештај, и – ћутао.

Будимир: Не би, Соња, помогло ни да сам урлао.

Соња: Остала сам сама, а ти си чувао своју гузицу. Сакрио се под кабаницу партије, и сад тражиш разумевање, опроштај. Много је Будимире. Нема назад. Готово.

Будимир: И теби је, Соња, партија помогла да дођеш у Београд, да студираш...?

Соња: (*Инатно*) Није партија, него Вук Бабић. Само он ми се нашао када су осудили оца и када су ме иселили из куће... Наредио је Циганима да врате отето и сместио ме у ћумез надомак Циган мале. Онда је издејствовао позитивну карактеристику СКОЈ-а и послао ме у Београд да студирам медицину... И сад сам ту, Будимире. Студирам.

Будимир: Вук Бабић је моћан човек.

Соња (*Скрива се иза рапиреної веша*): Моћан и добар...

Будимир: (*Прилази Соњи*) Шта имаш ти са њим?

Соња: Све што нисам имала са тобом...

Будимир јој прилази сасвим близу, покушава да је загрли и помиује по коси.

Соња се отргне.

Соња: Немој...

Будимир: Знаш ли ти колико те волим. Од првог дана када сам те видео у дворишту твоје куће.

Будимир је ухвати око струка. Соња не реагује. Будимир је љуби у врат, образе, благо је гура према столу. Соња се не брани. Будимир је подиже руком сукњу, покушава да јој скине гаћице. У том тренутку улази Вук Бабић. Соња врисне. Будимир се окрене према њему. Бабић извади револвер.

Вук Бабић: Говно издајничко, сад се и силеџија постао?

Будимир: Она је моја, Бабићу, волим је од дана кад сам је угледао...

Вук Бабић: Ништа ти немаш. Све си изгубио.

Будимир: Ти си силеджија и отимач, јер узимаш туђе куће, жене, душе...

Вук Бабић: Лаје псето издајничко... и рањено и бесно...

Вук полако прилази Будимиру, и даље држи уперен пиштољ.

Соња све време седи на столу и ћути.

Вук Бабић: Могу да те убијем, одве, ко провалника, као силоватеља, ко банду... Је л' ти јасно...

Будимир: (*Равнодушно*) Јасно је мени одавно, команданте.

Вук Бабић прислони пиштољ Будимиру на чело. Тишина. Пролази неколико тренутака, а онда Вук Бабић повуче ороз, али пиштољ је празан. Будимир падне и згрчи се на поду. Вук Бабић га шутне неколико пута и удари кундаком пиштоља у главу.

Соња: (*Викне*) Престани... Убићеш га...

Соња ухвати Вука Бабића за руку,а он је грубо одгурне. Соња затетура према столу на којем је седела и падне. Вук Бабић љутито погледа у Соњу.

Вук Бабић: Не треба трошити муницију на псето, само га шутнеш у стражњицу... (*Будимиру*) Одлази...

Будимир окрвављеноī лица īузи īрема враīима. Усīрави се īек када дође до њих.

Бабић и даље īледа у Соњу.

Соња īледа у Будимира.

Будимир: Волим те Соња. Увек сам те волео.

Соња ћуīи

Будимир: A spus aj batrnj aša vrjamja vinje đi kauda trjaće nainće, da frunća ramnje nurma[1].

Соња: (*Кроз īлач*) Ех, Будимире, ех Будо – мудо, а шта док се то не деси, да помремо сви чекајући...

Заīамњење

СКИНУТА ПОЗЛАТА

Врановац. Канцеларија īозориšīа

Сīеван и Уча.

Стеван: Како је дошло до тога да смимаш овај филм?

Уча: Понудили су ми сценарио. Прочитао сам га и – допао ми се...

Стеван: Све те лажи...?

Уча: Које лажи, Стеване?

Стеван: ... О нашој преданости идеји и љубави према партији и народу...

Уча: Хоћеш рећи да ми не волимо ово друштво настало кроз крварење милионских...

Стеван: Није нас љубав, но мука отерала у шуму – и тебе и мене, као и већину народа. А у овом филму, ако га снимиш, Бојичићу, како је замишљен, нико не стрепи, не боји се за свој живот и није кукавица. Међу борцима влада хармонија и свако је срећан што ће убити бар стотину Бугара или Немаца. А руководство се понаша према народу као католички фратри према тупавој пастви... Нигде сукоба, ни двоумљења, Видоје... сви су ликови исти – подсећају једни на друге као да су каљаче фабрике „Борово“. Обучени су у униформе које, знаш добро, нисмо имали, живе само зато да исказују опште фразе и једва чекају знак па да крену у јуриш и изгину с осмехом на уснама...

Уча: Победник пише историју.

Стеван: Шта ја казујем у току филма?

Уча: Шта?

Стеван: Напред, другови, победићемо, другови! Јуриш! Пали! Доле издајице! Постоји ли, бре Учо, иједна обична реченица коју би Поповић Поп, то јест Вук Бабић, био у стању да каже у твом филму?

Уча: Полако, Стеване, мешаш бабе и жабе. Легенда се не може мерити баналностима. Наша борба је крунисана победом и наши животи већ сада имају митска обележја, хтео ти то или не.

1 Влашки: Стари су говорили: доћи ће време да реп буде напред, а чело позади.

Стеван: Имала су, али их више немају. Свакодневница је скинула позлату и ми стојимо пред лицем будућности у својој ругоби, голи ко од мајке рођени.

Уча: Знаш и сам да је уметност саздана од баналности кратког века...

Стеван: Не говорим о баналности него о истини, Учо. И не бих се усудио да између њих ставим знак једнакости.

Уча: Стеване, ми смо једини који верујумо. Зато су нам обавезе сасвим другачије но што их представља репродукција свакидашњице – ми смо дужници креацији и синтези. Међутим, оба процеса, да би уродила плодом, морају имати митско обележје. Коме то није јасно, нема шта да трежи у уметности.

Стеван: Не разумем те... Супротстављаш се истинитој слици света, њеној сложености која подразумева безбојна лица и супротна значења са честим губљењем вере у смисао и самог људског постојања, а преживео си све што си – преживео.

Уча: На шта мислиш?

Стеван: На Голи оток. На страхоте и понижења којих нико од вас неће да се сећа... И тада се радило о сукобу вере и истине...

Уча: Као што знаш истина је победила – задовољан? Зашто вама истинољупцима цена нашег тадашњег веровања ни данас не да мира?

Стеван: Зато што неко мора бити одговоран за муке кроз које сте прошли.

Уча: Заборави.

Стеван: Можеш ли поређи да је живот са свим тајнама и противречностима основни покретач сваког уметничког чина? Тешко, је л да'? А у филму који ћеш да режираш сумњам да ће, осим фраза и идеализације револуционарне прошлости, било чега од свега тога бити.

Уча: Замисли да у овом нашем филму Поповић Поп, у току саслушања, дршком пиштоља разбија заробљенику лобању – шта би то значило за тај лик, лик револуционара и вођа устанка у Крајини?

Стеван: Вук Бабић није тако нешто радио...

Уча: Четрдесет осме јесте...

Стеван: (*Збуњен*) Нисам чуо за тако нешто... О Јотићу се говорило, али Архиђакон...? Коме?

Уча ћути. Гледа у Стевана.

Уча: Мени. Ударио ме је парабелумом. Онда ме је Јотић млазом ледене воде вратио свести. Пребацили су ме преко столице и руке ми везали испод седишта. Запушили су ми уста, а у ноздрву угурали левак. А наш комадант – Архиђакон Вук Бабић, је кроз левак уливао воду у моја плућа... Док нисам признао....

Стеван: Шта, признао?

Уча: Да сам за ИБ...

Стеван: И?

Уча: Признао сам.

Стеван: И то за митску димензију наше револуције нема важности?

Уча. Ни за револуцију, а ни за лик команданта Поповић Попа!

Стеван: Ни за истинитост филма *Тимочки смо млади Партизани*...

Уча: Стеване...

МОЈЕ ЈЕ ДА НАЈУРИМ МАНГУПЕ

Канцеларија у Зориној касапници.

Зора и Будимир.

Улазе заједно. Зора се расправља са неким човеком напољу...

Зора Месарка: Моје је да најурим мангупе... Дајем ти ногу у дупе, пизда ти материна... (*Будимиру*) Увек се усрећим говном...

Будимир: Ко ти је тај, Зоро...?

Зора Месарка: Кољач и јебач... Бивши, од малопре...

Седају на неку клупу. Зора вади флашу с ракијом и две чаше.

Зора Месарка: (*Наздравља, испија наискап*) Жив ми био и велики ти порастао... Па, ништа ме не питујеш? Бајаги, све ти јасно? А шта ти је јасно, Будимире? Слушаш радио, гледаш телевизију и шта видиш – чачакају нос и клепећу ко презна воденичка. То ти тако мислиш, па најдеш још еднога који мисли што и ти, вели таква и таква ствар – отишло све у мајчину, а ти климаш с ову твоју обелелу мерицу, и сам себе казујеш: пази мајку му, и овај види! И он осећа. Јасно и њему. Онда, ви двојица најдете још еднога, кренете испотекар: И тако прдите у исту тикву. Јака опозиција.

Будимир: А ти?

Зора Месарка: Појим народ и раним говеда. Имам фарму, сазидала сам касапницу. Што друђи да скида кајмак...

Будимир: Истина... Потонусмо у блато, Зоро. У рату се знало ко јуриша, а ко командује... Ако украдеш, уза зид. Дирнеш ли туђу жену – на преки суд. Смем главу да дам да ни ти ниси заборавила...

Зора Месарка: Младост – лудост.

Будимир: Јест', шта је било било је. Мада не значи да не може поново да буде!

Зора Месарка: Мани се брате, не засмејавај ме! С ким бре. С оног мог ћору ћоровог. 'Или с тебе, Будимире оваквог туњавог? Расходовани сте ви, бре, начисто. За отпад сте – тамо ви је место. Гробишта плачу за вама...

Будимир: А Вук Бабић?

Зора Месарка: Од како је лизно ону буржујску курву – готово је с њега...

Будимир: А ови млади?

Зора Месарка: Па, њи, само лова интересује, ал не да је они зараде – јок то, него да друђи црњоше, а они да је арче. Што даље од њи – то теби Зора мож' мирно да саопшти. Што даље – па ће боље кроз живот да прођеш...

Будимир: Што онда ти, Зоро, рмбаш..

Зора Месарка: Смирила би се ја, Будимире, не брини, сам д има кој уместо мене да работи, ал нема. И да знаш, од све би дигла руке, манула би се ја, Будимире, и од кафану, од фарму и од касапницу, навирила би све четири увис, да проживим јоште малко, госпоцки и натенане што се каже, ал касно је да се врћам – пошла сам по ову путичку, назад се не може, нема ди... мора се напред, а напред не давају – потплићу те чим коракнеш, а од трчање нема ни говор! Сам да пазиш да те не споплету – тој ти је данас највећа мајсторија...

Будимир ћути.

Зора устаје.

Зора Месарка: Идемо. А, ти опет у Београд? Не да ти она Спалајновићка мира... Е мој Будимире, замађијала те буржујска курва. И тебе, и Бабића. И све вас, ко да другде та женска стварчица нема... Причај ти, Зоро, коме хоћеш, до миле воље – не вреди, а много је година од онда минуло, свак' је од нас по три пута ћурак окретао наопако...

Будимир ћути

Зора Месарка: 'Ајд онда да кренемо, несрећни Будимире. 'Ајде, закасасмо... Оладио се ваљда и мотор од крнтије...

ДЕТЕ КОМУНИЗМА

Београд. Полиција. Соба за ислеђивање

Драгоман и Истражитељ

Истражитељ: Твоја генерација је издала револуцију. Ви из превелике обести не знате шта би са собом, па, презасићени свим подобностима добијеним од друштвене заједнице, понашате се као сита буржујска деца што из обичног задовољстава разбијају играчку и пре но што су се њоме поиграла**...**

Драгоман: Друже истражитељу, живите у систему самообмане, а у њему је све дивно и народ живи у изобиљу, срећи и радости... Само не знају то људи... ви им причате, причате, они не виде...

Истражитељ: Моја је дужност, младићу, да те у складу са хуманим принципима социјалистичког самоуправног друштва одвратим од даље непријатељске делатности. Овде свако ко ради, и напредује...

Драгоман: Обмањујуте нас измишљотинама о порасту животног стандарда, огромном просперитету села, благостању радничке класе и широким перспективама за процват интелигенције...

Истражитељ ошамари Драгомана

Драгоман: Државно и партијско руководство слепи су за разлике између програма и остварења. Некадашњи борци за слободу су револуцију изопачили у битку за власт, а распиривањем религиозног заноса у духу совјетског раја одмах после ослобођења уништили су сваку индивидуалност, у име колективне среће. Потом су сатрли стаљинистичке фанатике које су сами створили, а онда је постепено, са изрованог и блатњавог пута који је водио ка тоталном колективизму, скренули нагло на аутостраду индивидуализма, пошто је у међувремену закон тржишта појео закон идеја...

Истражитељ: (*изнервиран*) Бандо издајничка...

Драгоман: Све који вам се супротставе, ко рузмарином, окитите да су издајници и страни плаћеници, само сте ви домаћа багра, па због тога треба да вас воле.

Истражитељ га ошамари.

Иследник: Из сиромаштва смо за неколико година дошли до пристојног живота... И телевизоре имамо...

Драгоман: Више телевизора, више глупости. Телевизија уништава сваку иоле виталну способност за самостално мишљење. Истина је друже иследниче, да је материјални прогрес у држави све снажнији, али је девалвација морала све страшнија... Тове се другови као прасићи, аплаудирају свакој својој намери, поносни на испразност и самозадовољни наказношћу социјалистичког укуса... Иследниче, видите ви то, нисте слепи, а ни глупи...

Иследник: (*Поново удари Драгомана*) Умукни, говно издајничко... Гледам тебе и мука ми је... Да смо били к'о ти, као ви, данас, онда када смо узели пушке и кренули у рат, у револуцију, шта би се догодило са овом земљом...

Драгоман: Прошло је од тада више од двадесет година. Веровали сте, као што и сада верујете, али чињеница је да по улицама и трговима има све више просјака, беспризорних, криминалаца и проститутки, и да се идеолошки жреци и озбиљни политички полицајци убијају попут Мајаковског...

Иследник га поново удари.

Драгоман падне заједно са столицом.

Затамњење

ЗРЕЛЕ ШЉИВЕ

Салон куће у Врановцу.

Соња и Вук Бабић.

Бабић седи у фотељи. Чита писмо.

Бабић: (*Чита*) Друже команданте... ужасава ме то што је све у расулу. Између замисли и остварења јаз је непремостив. Човек, предмет наше пажње и циљ наше борбе, остао је исти какав је и био. Питам се: јер то вера у њега ископнила, а с вером и воља да се мења ка бољем, или смо ми верујући били у заблуди. Не видим излаз...

Соња: (*Прекида га*) ... Истина је, ко год да је написао...

Бабић: Стеван Арсенијевић.

Соња: Глумац?

Бабић: Да, глумац и мој ратни друг...

Соња: ... Разочаран у свет који сте изградили...

Бабић: Веровали смо, Соња...

Соња: Убијали сте неистомишљенике тамо на Циганском гробља, у јарузи, и тамо их остављали, псима или родбини – ко пре стигне...

Бабић: Четнике смо стрељали, а они су клали све живо што у кућама затекну. Издајнике, ратне профитере...

Соња: Пљачкали сте, судили без доказа за издају. Какав сте свет мислили да ћете изградити ?

Бабић: Ми смо се борили против фашиста, да су они победили, ни свет којем си ти припадала не би постојао. Било је само питање времена јер, ипак, не пропадате вишој раси.

Соња: (*Иронично*) Код вас време није било проблем. По кратком поступку сте радили све...

Бабић: У твом случају је било другачије.

Соња: Заборавио си, Вуче, наша прича је једноставна, ти си мени дао шансу и сигурност, а добио си брак. Добио си што су други сањали, а нису могли остварити. Добио си, уосталом, као и увек – што си хтео, зар не?

Бабић: Тако ти нашу причу видиш.

Соња: ... А ти Архиђаконе...?

Бабић (*Не одговори одмах. Неодлучан*)*:* Трофеј који сам скупо платио. (*Тишина*) Сви су те хтели, многи имали, али само ја сам те добио као награду за победу, ако то може бити добитак?

Соња: Могао си шта си хтео Вуче Бабићу, али изабрао си мене – јер сам била згодна и лепа, а ћерка осуђеног буржуја... Забрањено воће, још од рајског врта, копа душу човекову. И вас су револуционаре зреле шљиве мамиле, ал' знали сте да због једне може да оде глава. Код жена сте били попустљивији према грешницима. Балерине, глумице, буржујске ћерке су вас привлачиле ко мед гладне медведе. Другови нису смели ништа да ти кажу, ал су те мрзели – искрено.

Бабић: И шта сад...?

Соња: Ништа, драги. Прошло време, ти Бабићу више ни за лапот ниси, а и немаш наслединка, па нема ко да те, преко свеже погаче саставити мочугом у главу.

Бабић: Спасла си ме лапота својим курварлуком.

Соња: Ти си бирао, Архиђаконе. Знао си како ће бити.

Бабић: Боље да сам погинуо у рату, да ми се ни гроб не зна, него што сам све ово доживео. Памтили би ме људи као хероја без гроба, овако шапућу за мном да сам матора дртина.

Соња: (*Наслађује се*) Офуцана, излапела, пролупана...

Вук Бабић седи у фотељи. Ћути.

Соња: Раније су шапутали иза твојих леђа, после добацивали претње и простаклуке, а сад те више ни не спомињу, не знају људи ко си, Вуче Бабићу. Прошло је твоје – и тамо, и овде.

Вук Бабић: Дело ће нам постати схватљиво тек када упознамо живот његовог творца...

Соња ћути

Вук Бабић. Што би рекʼо Будимир: Ce daka maure uomu, nu sa faće guara n djjerj, numa n pomnt[2]

Затамњење

2 Шта ако човек умре, не прави се рупа у небу, већ у земљи...

ЛИР У БЕОГРАДУ

Београд. Трг испред Народног позоришта.

Стеван.Слободнака (као приказа)

Стеван: Што сам ја дошао у Београд? Шта тражим у овом граду? Одлазим у позоришта, галерије, у биоскоп, само да бих успунио дан, прекаратио време до предвечерја и одласка у кафану *Тимок*. Тамо, седећи са земљацима до поноћи, и даље према јутру, слушам њихова сећања, болна а опчињујућа. Сећања на дивна јутра изнад Тимока, на свадбе, рођења и сахране, догодовштине из гимназије, са вашаришта, са перона железничке станице...

Слободанка стоји крај прозора у Врановцу. Често повлачи завесу, па је опет враћа. Као да некога чека.

Слободанка: (*Тихо*) Стеване...!

Стеван: ... (*Окрене се,око њега људи, чује њен глас, али не види Слободанку*) Поново се у тој кафани сусрећем са сељацима, варошанима, милиционерима, војницима, пастирима. Поново ходам калдрмисаним улицама и газим сметове по Змијанцу... Шта ја тражим овде? Побегао сам међу људе који ме не познају и који ме својом радозналошћу неће узнемиравати. Београд је пчелињак, а једино у роју заметнућеш свој траг и чинећи што и други чине – бићеш заклоњен, скривен, невидљив...

Стеван седне на клупу

Слободнака: (*Тихо, као глас утваре, коју Стеван не види*) Врати се кући, човече... Мајеш се по Београду, к'о протува, к'о последњи бескућник. А ми те чекамо. Милица је добила улогу у филму, а ти одустао. Нека. Пусти, Стеване, борбу с ветрењачама. Ниси ти Дон Кихот. Друга су времена. И да ти кажем *Краља Лира* у позоришту одавно пробају, игра га Шпегар, а за Поповића су филмаџије ангажовале неког познатог глумца из Београда.

Стеван (*Устаје са клупе. Говори текст Краља Лира*)...

Ја сам жалостан,

Детињаст старац...

Не сећам се овог одела, нит' знам

Где сам коначио ноћас. Не смејте се...

Слободанка: Остави све... Само се врати да живимо ко људи...

Стеван се окрене.

Слободанка ишчезне, попут утваре...

Стеван: Где сам био... Не може напред, нема, као некада – у јуриш... у дим... Стојим у месту попут кипа, као споменик којег људи заобилазе, а птице засеравају...

Ухвати се за груди. Тетура...

Стеван: Вратарница као да више није у животу, већ само у сну... Али постоји. Ту је. Видим јој кровове под густим крошњама дудова и липа... Ту је моја Вратарница. Оронула. Опустела. Мртва. Мртва је у истој мери у којој сам то и ја, и живи онолико колико је у мени сећање живо...

Ослони се о клупу.

Стеван: (*Лир*) Мрачно је... Мрачно је овде...

Пада.

Затамњење

ПАГАНИНИ

Паганини свира: „Низ поље иду бабо Сејмени“

III

СЕЈМЕНСКА АМБАСАДА

Београд. Кафана „Тимок“

Драгоман, Будимир, Стеван и Паганини.

Драгоман излази из кафане и говори Будимиру и Паганинију који седе испред за столом.

Драгоман: Онај кофер што сте донели пун је фотографија из Рогановићевог фото-студија. Хтедох све да их спалим, ал пронађох фотографију проте Живана Видаковића у дугој мантији и с камилавком на глави. Жао ми било. После мислим, можда ће користити, некад, некоме, то су албуми фамилија из Сејменског дола. Неки су одавно отишли, други помрли, треће смо заборавили...

Будимир: Само то је остало од нашег Ванче Бора, па онда нек’ је код нас које је одгајао и уздигао.

Драгоман: Ето, то је од некадашњег Сејменског дола остало...

Будимир: Мени ни то...

Излази Стеван

Будимир: (*Стевану*) Хоћемо сутра на Бајлонову пијацу?

Стеван. Не знам...

Будимир: Боље си данас, а глумац...?

Стеван: Боље.

Будимир: Бунцао си синоћ. Дозивао Слободанку и ћерку Милицу. А највише Вука Бабића... Мислио сам оде човек, неће претећи...

Стеван: Ето, Будимире очито претекох, невољно... Кажеш, Вука Бабића сам дозивао...? Команданта?

Будимир: Да, Архиђакона...

Драгоман: Није тај Стеване помог’о кад је могао, а не сад кад су га сви сем тебе, заборавили...

Стеван: Нисам, нити могу... Он је мој комаднант, и – данас. И сад. Овде! После толико година од рата.

Будимир: Добро, а да идемо онда сутра на Бајлон Пијацу? Шта кажеш? Ти ћеш да бираш поврће, а ја да га товарим у трицикл, па полако назад до кафане...

Стеван: Добро, ако ти на тај начин плаћам кирију.

Драгоман: Слушај, глумац, а како би било да се код нас запослиш као снабдевач?

Стеван: Није то за мене, Драгомане.

Драгоман: Мислим да бих могао то да уредим...

Стеван: Нисам ја ни за шта.

Будимир: Не брини, Стеване, биће све добро, само кад си ти болести умакао. Упала плућа је непријатна, ‘оће да сарани и чвршћег човека...

Стеван: Питао сам машиновођу Првовановића да ме својом локомотивом превезе до Врановца...

Драгоман: Значи, нечим си незадовољан, Стеване?

Стеван. Не, нисам, Драгомане.

Драгоман: Не свиђа ти се овде?

Стеван: Свиђа ми се, али...

Драгоман: Па, шта је онда ?

Будимир: Можда ‘оће да глуми. Недостаје му посао.

Драгоман: (*Гледа у Будимира*) Да га није когод увредио...?

Стеван: Далеко од тога. Помогли сте ми као браћа, ал... Сањао сам, док ме температура тресла, онај мост преко Зјапине на увиру у Тимок. И Вратарницу, одакле ми мајка. Видео сам јарку светлост свитања, коју сам упамтио као дете и најлепши залазак сунца...

Стеван устаје. Држи се за груди...

Погне главу....

Одлази полако са сцене

Будимир: (*За себе*) Вуче човека родни крај...

Драгоман: И ти би се вратио тамо, ћићко Будо, да видиш последњи пут Соњу Спалајковић...

Будимир ћути неколико тренутака.

Будимир: Не може човек да се врати, ако је заборавио чији је и одакле је пошао...

Драгоман: Bruaska nu knta fara balta.[3]

Будимир: Истина.

Драгоман: Овде ћемо да иструлимо, ћичко Будо, ко два пања у влажној земљи.

Паганини све време прстима пребрира по жицама виолине.

Будимир и Драгоман ћутећи седе испред кафане „Тимок“.

Дува ветар.

ПОСЛЕДЊИ ЧИН

Врановац. Вече.

Вук Бабић. Соња. Слободанка. Шпегар.

(*Паралелна радња*)

Вук Бабић седа на клупу у парку. Храни голубове. Пролазе људи, нико га не препознаје. Баца помало зрневља и хлеба. Онда престане да храни голубове. Скине капу с главе, и стави је поред себе. Гледа у небо.

Соња испред уледала, облачи лепу, уску црвену хаљину. Спрема се за излазак.

Слободнака шири веш.

3 Влашки: Без баре жаба не крекеће

Шпегар седи у ћошку сцене игра се палећи и гасећи батеријску лампу.

Чује се писак локомотиве воза који стиже на железничку станицу.

Вук Бабић*:* Боље је да о нама говоримо ми, а не други. Други ће о нама говорити другачије него што ми желимо, и неће нам бити пријатно како нас они виде.

Бабић извади пиштољ и без размишљања пуца себи у главу. Остане да седи на клупи, благо повијен на страну.

Соња: (*Нагло се окрене према публици*). Морам, мада не желим... Чак ни то не умем, не умем да желим...

Шпегар: (*Осветљен стоном лампом, демонској изгледа*) Подмукао си ти Арсенијевићу. И опасан. Ал да знаш, прошли пут си ме скоро зајеб'о, ал више нећеш. Завршио си ти своје у мом театру...

Слободанка: (*Испусти плахту*) Нема ту много размишљања, знаш.

Соња: Морам – желим.

Слободанка: Глумац си, играј што ти понуде, и док ти нуде... А и за нашу Милицу је добро, да јој помогнемо, а не да јој бришеш траг...

Шпегар: Подмукао, и опасан...

Слободнака: Отац си јој, Стеване.

Густа магла прекрива позорницу

ПАГАНИНИ

Паганини свира: „Расло ми је бадем дрво“

МРАЧНО ЈЕ ОВДЕ

Врановац. Јутро. Магла.

Стеван.

Около као на старим фотографијама ликови комада.

Стеван (*Лир*):

Било је дана кад сам својим добрим

И бритким мачем нетеривао

Све њих да цупкају, а сад сам стар

И слаб од овог јада. Ко сте ви...

Очи ми нису баш понајбоље

Пауза.

Стеван: Ко сте ви...

Пауза

Стеван: Ко сте...

Пауза

Стеван: Мрачно је овде...

– Крај –

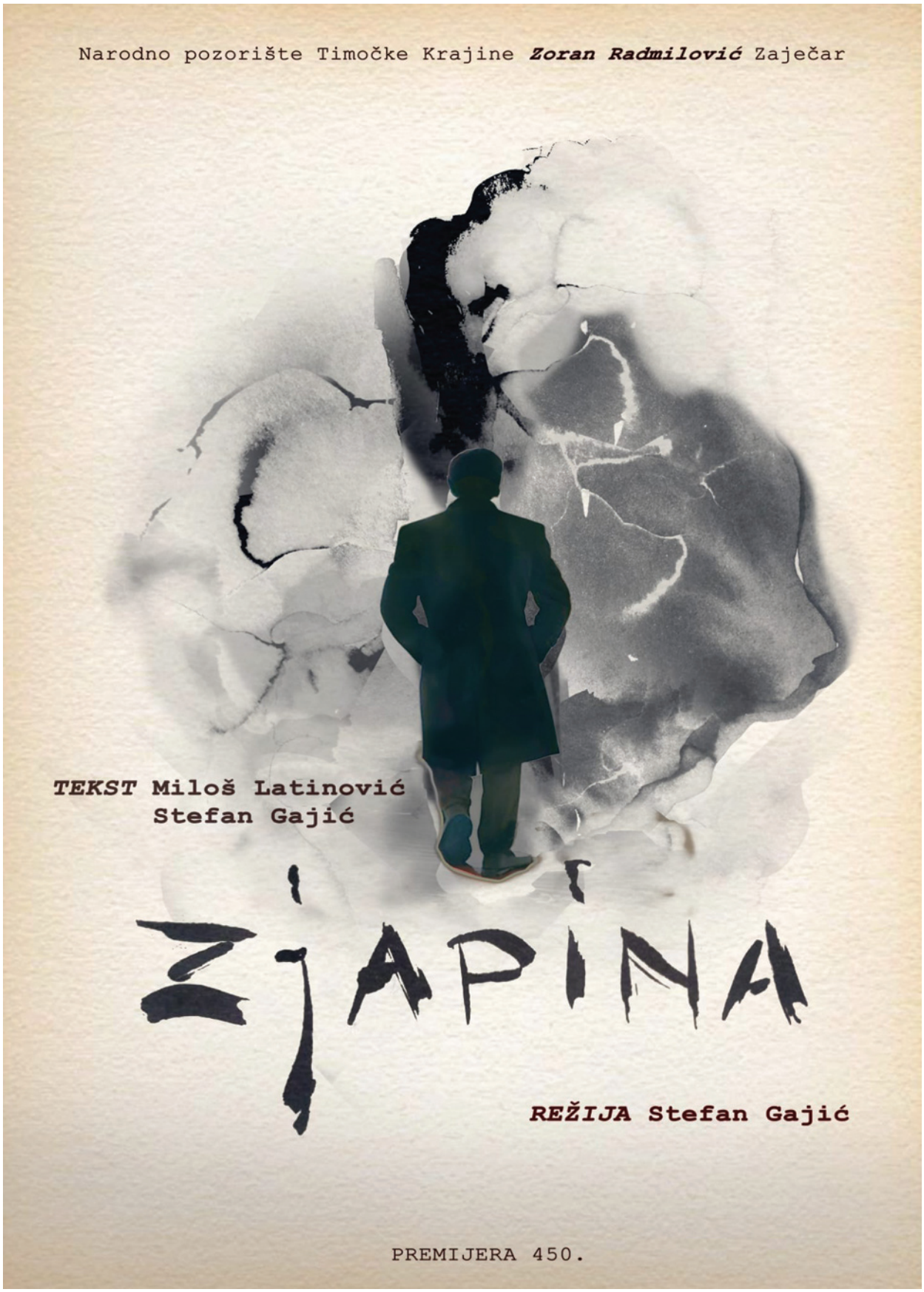
Narodno pozorište Timočke Krajine Zoran Radmilović Zaječar
TEKST Miloš Latinović
Stefan Gajić
ZJAPINA
REŽIJA Stefan Gajić
PREMIJERA 450.

U zaječarskom teatru je izvedena predstava „Zjapina".

Tekst Miloša Latinovića i Stefana Gajića, koji je i režirao komad, inspirisan je prozom Živojina Pavlovića.

Književnik i reditelj „crnog talasa", često je boravio u selu Vratarnica, gde je pisao, o gotovo mitskom prostoru Timočke Krajine.

Ovaj "noar", kamerni komad, podstiče gledaoca na preispitivanje sopstvenih postupaka, baš kao što to čini i glavni junak, Vuk Babić, na svom putu iskupljenja.

Igraju: Marija Stanković, Miloš Tanasković, Branislav Mijatović, Gabrijel Bećarević, Fuad Tabučić, Ana Bretšnajder i Jovan Veljković

NESREĆA

Odlomak iz drame Nesreća,
prema pričama Živojina Pavlovića

НОЋНА ПТИЦА

Ноћ.
Улица у Врановцу.
Соња и Семјон

Соња Спалајковић хоћа преко улице
Наиђе Семјон

Семјон: Стани !

Соња: Зашто да станем ?

Семјон: Јер, ти ја тако казујем...

Соња: Ниси ти полиција, а ниси ми ни род ни помоз Бог!

Семјин: Нисам, ал' могао би да будем!

Соња: Што бих те онда послушала?

Семјон: Не плашиш се мрака?

Соња: Не плашим се никога.

Семјон: Мрак је демонска одора.

Соња: Тебе знам. Ти си Семјон Секулић. Ти ниси ни демон ни ала, ти си убица, за паре то радиш...

Семјон: Је л ти то богати тата рекао...?

Соња: Није, него ти кужан мирис осетим. На зло смрдиш...

Приђе јој сасвим блузу, извади нож па јој сечиво прислони уз образ...

Семјон: Не знаш ти, богаташка кучкице, како смрди зло, а не би ваљало ни да вечерас сазнаш....

Соња: Не можеш да пронађеш Милета Глувог, па бес искаљујеш на женама...

Семјон: Знаш ли ти где је Глуваћ? Можда ти је оно поштарско штене дошапнуло, тамо кој воденице...

Соња: Ако ти није рекʼо он, нећу ни ја... Тражи га сам... Мораш паре да зарадиш. То ти је посао, је лʼ тако

Хитрим покретом оцече јој бретелу на хаљини. Соња мирно оставе голе груди изложене његовом погледу.

Семјон устукне.

Соња: Шта је јуначе... Лепота ти закрвављене очи пече и поглед ти мути. (*Испрси се*). Гледај, несрећо, своју срамоту...

Семјон збуњен гледа у Соњу...

Соња: Прођʼ се, сине, цуре од Котара,
И проклете влашке породице.
Род јој неће, ђевојка те неће,
А силом је уграбитʼ не можеш
Без велике твоје погибије,
И прољева крви од јунака,
Лако можеш изгубити главу.[1]

Бела светлост обасјава Соњу. Њена фигура постаје издуженија, анђеоска...

Семјон падне на колена.

Соња: Гледај Семјоне. Убицо и кукавицо. Гледај да упамтиш анђеоску невиност, ако те ишта може од твог зла избавити...

Затамњење.

1 Оршић Алија и сестра Цмиљанића

Власта Младеновић

СЕЋАЊЕ, ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ ЈЕ ВОЛЕО ПОЕЗИЈУ

Живојина Павловића, великог филмског редитеља и књижевника, легендарног за живота, имао сам прилике да срећем и да раговарам са њим, захваљујући Томиславу Мијовићу, песнику и уреднику часоиса „Развитак“, са којим је он био близак пријатељ из детињства у Зајечару и све време. Живојин је волео моје песме, које је углавном читао у „Развитку“. Ја тад веома млад нисам био свестан те привилегије и части. Сретали смо се углавном успут и разговори трајали најчешће кратко. Жика је увек имао јасну мисао о свему, непатворену, искрену и изражавао је то енергично. Сходно младости, наивности, неискуству, песничка дрскост је све што сам имао и то сам показивао супротстављајући се неправедном свету, верујући у његову промену. Жика ми је, онда, очински саветовао да се држим свог талента, за који је он сматрао да имам, те да се држим своје лирске црте и завичаја. Наша Тимочка крајина је неисцрпни извор надахнућа, лепота коју она пружа и историјско наслеђе је огромно, говорио ми је. Ту су настале прве цивилизације, не удаљавај се превише.

Ја сам му често спомињао Бранка Миљковића, који је био један од култних песника моје генерације, изражавајући боемски тон и истичући кафану као институцију духа. Ма пусти то – говорио ми је Жика. – Знаш ли ти каква је нарав била Бранкова, питај Тому Мијовића, његовог друга, он ће ти све рећи. –Знам!

Једном приликом Тома Мијовић ми је рекао да има једно изненађење за мене од Живојина Павловића, али не може то сада да ми каже.

А онда сам, читајући дела Живојина Павловића, узео роман „Долап“, који је објављен 1997. у плавој знаменитој едицији Српске књижевне задруге, и на самом почетку угледао мото романа, била је то моја песма „Тренутак прозе или поезије“. коју овде преносим:

10. август 1995.

Листајући стари број Развитка (из 1990) наилазим на песму Власте Младеновића под насловом:

ТРЕНУТАК ПРОЗЕ ИЛИ ПОЕЗИЈЕ

Као клобук, као нагомилана рана,
Пучр зора изнад Дели Јована...
Тај тренутак не заборавља се,
Из ране ниче дан крвав и јасан;
Све више ја се повлачим према брдима
Уснулим и будим их, сећајући се плавих
Вода, о да, завичај је слобода палих.

OMAŽ ŽIVOJINU PAVLOVIĆU I IZLOŽBA SLIKA U ZAJEČARSKOM POZORIŠNOM MUZEJU

U Zaječaru je, u bivšem Memorijalu „Nikola Pašić", održan „Omaž Živojinu Pavloviću," reditelju, piscu, slikaru, jednom od naših najvećih umetnika.

Rečima „Izuzetno sam radostan što smo danas ovde u ovom prostoru koji će u narednom vremenskom periodu biti Muzej pozorišta, galerija, mesto za divne promocije, mesto kome smo udahnuli život", prisutnima se obratio direktor Narodnog pozorišta Timočke Krajine – Centra za kulturu „Zoran Radmilović", Vladimir Đuričić.

„Njegovo zvanično otvaranje planiramo za Dan pozorišta, 2. februara ali ga mi na neki način i danas otvaramo „Omažom Živojinu Pavloviću" koji spada u još par ljudi vezanih za Zaječar, čija je majka iz sela Vratarnice, koji je ovde proveo dobar deo detinjstva i mladosti i uvek je o Zaječaru toplo govorio. Njegova ćerka Milena Pavlović i ja smo se dogovorili da uložimo veliki napori kako bi se danas, u okviru pratećeg programa 31. „Dana Zorana Radmilovića", ovde održala Izložba crteža i slika Živojina Pavlovića, koju je priredila istoričarka umetnosti dr Zoja Bojić I promocija knjige „Dnevnik Živojina Pavlovića 1994-1998", koji je priredila Snežana Lukić Pavlović, supruga Živojina Pavlovića.

Moderator programa, glumica Milena Pavlović, ćerka Žike Pavlovića zahvalila je u ime porodice Pavlović ljudima iz Zaječara i Vratarnice, ljudima iz pozorišta koji su omogućili i pomogli da se ostvari ova izložba i da se napravi prikaz "Dnevnika Živojina Pavlovića za period 1994-1998 god."

„I naravno tu ima još dosta ljudi kojima dugujem zahvalnost kao i svima vama prisutnima što ste se odazvali u ovolikom broju. Na početku ističem ono što je moj otac govorio a to je: „Zavičaj je ono što odaberete, a ja sam Vratarnicu izabrao kao svoj zavičaj, bez obzira što sam rođen u zapadnoj Srbiji".

Kroz odabrane citate iz Dnevnika, koje je govorila glumica zaječarskog teatra Ana Bretšnajder, prisutni su upoznati sa opisima Zaječara i Vratarnice, kako ih je Živojin pamtio u poslednjem trenutku. On je svu svoju maštu crpeo upravo iz tog detinjeg doba koje je ovde proveo, stvarao likove koji su bili izmišljeni i stavljao ih u svoju postojbinu, o čemu svedoči film „Trag divljači" u režiji njegovog sina Nenada Pavlovića.

Na pitanje kako je on to doživljavao svoje dnevnike, supruga Živojina Pavlovića, Snežana Lukić Pavlović odgovara kako je za dnevnik na jednom mestu napisao, da je to najslobodnija književna forma koja piscu dozvoljava sve. U dnevnik mogu da uđu i razgovori sa samim sobom, izmišljene razmirice sa drugima, opaske i svakodnevna zapažanja i filozofska razmišljanja i na kraju je napisao: „Dnevniku kao ni životu kraj se ne zna."

Autorka izložbe i kataloga dr Zoja Bojić nije danas bila prisutna na otvaranju postavke, ali je poslala poruku u kojoj se ističe:

„Ova izložba prikazuje izbor pretežno neobjavljenih i neizlaganih likovnih dela Živojina Pavlovića iz privatne zbirke. Krhkost materijala i pigmenta kao i nemuzejski uslovi izlaganja sprečili su da budu izložena sama dela već su ona predstavljena u

kopiji. Živojin Pavlović je kao likovni umetnik bio aktivan samo do 1956 godine, do svoje 23 godine kada se posvetio drugačijim oblicima umetničkog izražavanja."

Milena Pavlović, Snežana Lukić Pavlović i Ana Bretšnajder

Direktor Ustanove Vladimir Đuričić

Snežana Lukić Pavlović

Milena Lukić Pavlović

AUTOPORTRET

Universal

Nedim Hadži Ahmetović Mafa:

Vajanje biste Živojina Pavlovića

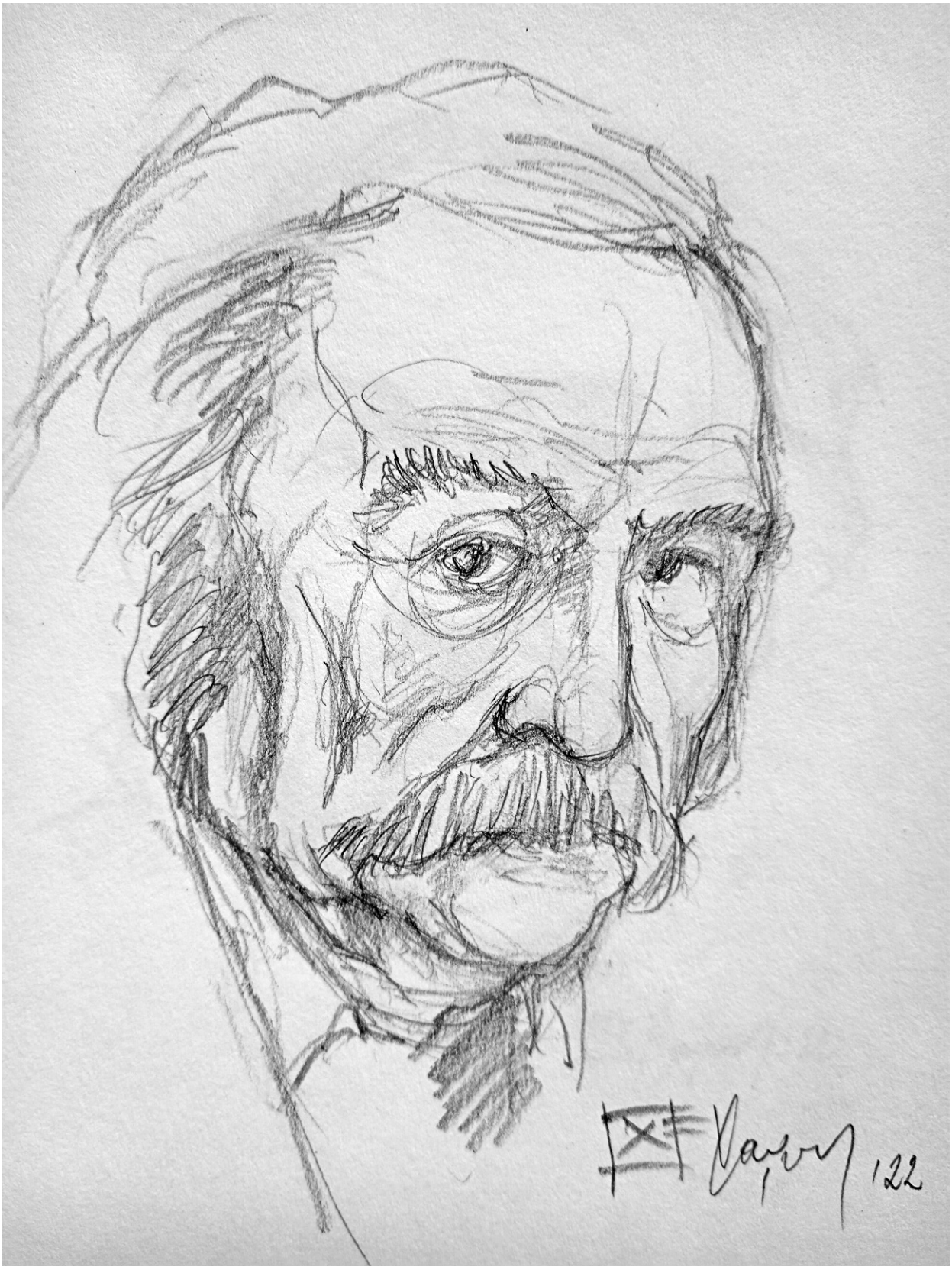
122

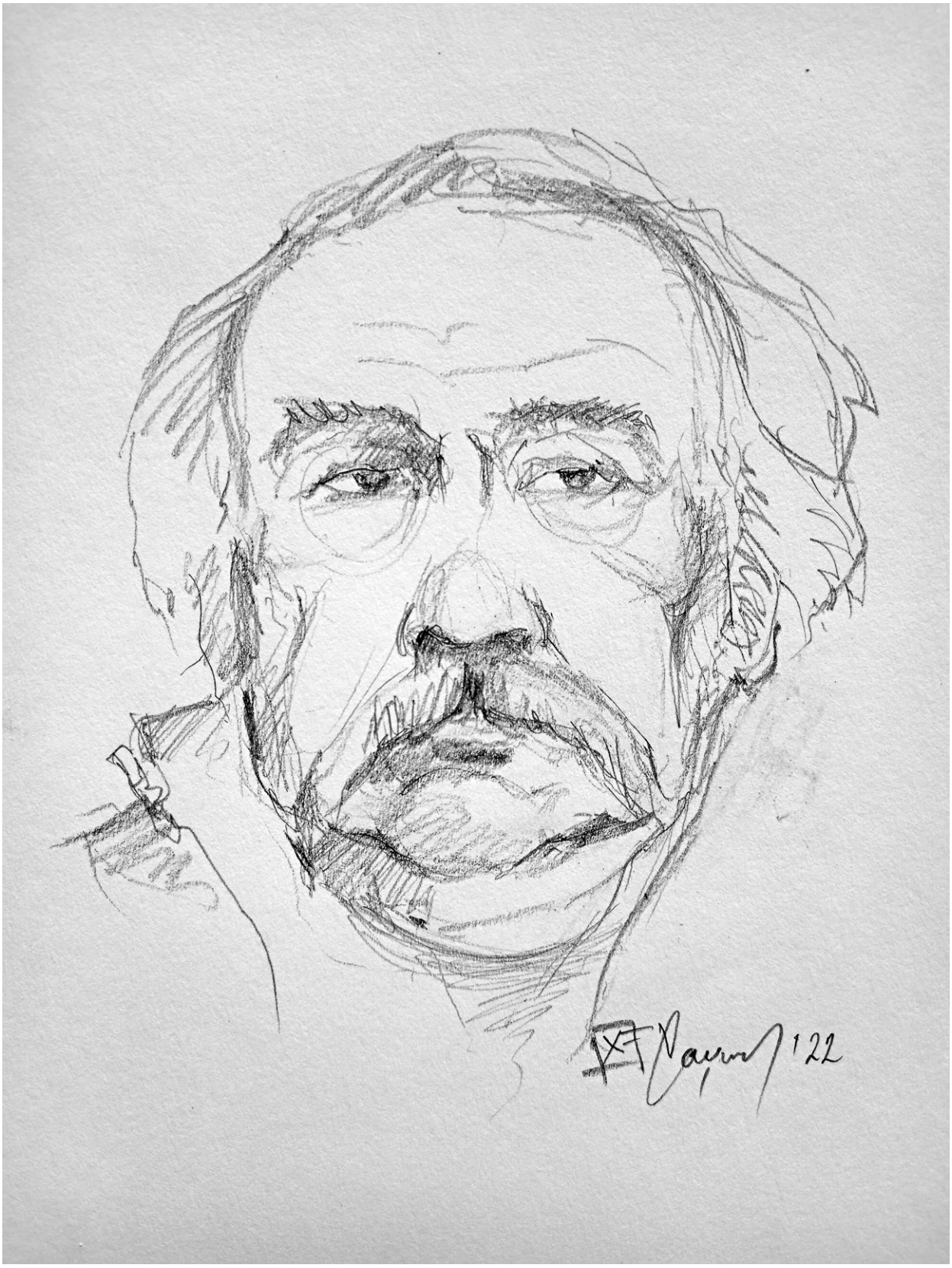
'22

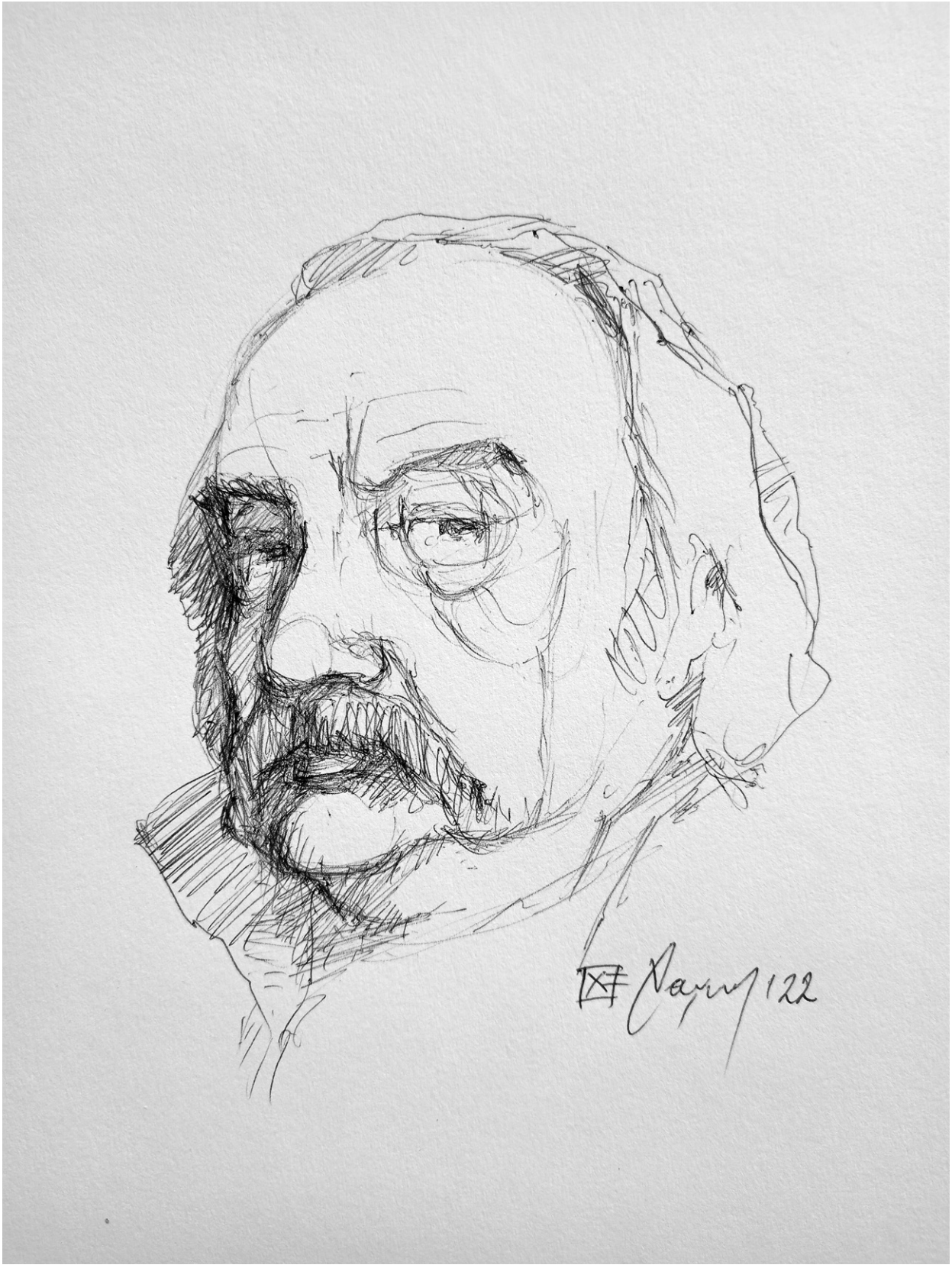

ЦРНИ ТАЛАС

Црни талас је назив за појаву на југословенској културној и политичкој сцени у периоду шездесетих и раних седамдесетих година 20. века (од око 1958. до 1973).[1] Везује се за остварења појединих режисера, сценариста и књижевника тог доба, који су од стране власти окарактерисани као критичари званичног комунистичког поретка и друштва.[2] Представници власти су ова остварења назвали црним таласом.[3] У црни талас на филму углавном спадају остварења *Новоī јуīословенскоī филма* (1961–1972) која су од стране власти проглашена неподобним.[3]

Обележја

„Табу теме које је патентирао Брозов систем по уīледу на комунистичку сабрању о којима се ништа релативистички није смело рећи, биле су, пре свеīа сам вођа, а потом револуција, самоуправљање, братство и јединство, секс, војска“.[3]

Остварења црног таласа су најчешће критика социјалистичког друштва, идеологије, односно тадашњих власти и њиховог приказа у јавности. Као покрет, црни талас је представљао супротност представницима званичног социјалистичког културног естетизма који су стварност осликавали кроз приказе општег напретка и благостања југословенског социјалистичког друштва.[4] Супротно идеолошком приказу југословенске стварности, црни талас се бави темама из свакодневног живота обичног малог човека.[5][6] Једна од главних карактеристика црног таласа је реализам, односно приказ стварности живота онаквим какав јесте, насупрот претерано улепшаној, пропагандној и идеолошкој стварности.[7]

Историја

Шездесетих година су у европској кинематографији постојали слични покрети попут француског „новог таласа”, енглеског и немачког „младог филма”, те румунског „новог филма”.[8] Прва југословенска цензорска комисија је основана 1945. године.[3] Године 1968. су одржане Студентске демонстрације[6]

Комисија Председништва Савеза комуниста Југославије је 27. октобра 1969. одржала сједницу на којој је разматран материјал Радне групе за филм „Стање и проблеми у југословенској кинематографији”, а на којој је донесен закључак да поједини југословенски филмови и други видови умјетности, имају тенденцију деградације револуције и њених тековина.[9]

У Новом Саду је 5. јула 1971. одржана велика јавна дискусија о филму Мистерије организма, на којој је критикован приказ Стаљина у овом филму, као и бојазан да би и Јосип Броз могао да буде предмет критичког приказа.[6] Године 1973. долази до забране црног таласа и до настанка такозваног „црвеног таласа”.[10] У филмове црвеног таласа који су били потпуна супротност филмовима црног таласа, спадају: Битка на Неретви (1969), Валтер брани Сарајево (1971), Сутјеска (1973), Ужичка република (1974), Партизани (1974), Доктор Младен (1975), Црвена земља (1975), Партизанска ескадрила (1979), Велики транспорт (1983) и други.[10]

Представници

Најзначајнији представници црног таласа кроз филмска остварења су режисери: Александар Петровић, Живојин Павловић, Ђорђе Кадијевић, Душан Макавејев, Мића Поповић, Желимир Жилник, Лазар Стојановић, Љубиша Козомара, Гордан Михић, Војислав Кокан Ракоњац, Јован Јовановић и други.[2][3][11]

Значајнији представници црног таласа у књижевности су: Мирко Ковач, Драгослав Михаиловић, Слободан Селенић, Антоније Исаковић, Милисав Савић, Видосав Стевановић, Иван Ивановић, Богдан Тирнанић и други.[4]

Значајни појединци и филмови

Душан Макавејев се сматра вођом филмских стваралаца Црног таласа.[12] Његов најуспешнији филм била је политичка сатира из 1971. *Мистерије организма*, коју је режирао и написао. Филм је забрањен, а Макавејев је побегао из земље, не радећи тамо све до 1988. Снимио је *Слатки филм* у Канади, Холандији и Француској.

Александар „Саша“ Петровић био је још једна од најзначајнијих личности југословенског црног таласа. Покрет је учинио познатим у Југославији и иностранству. Два његова дела била су номинована за Оскара за најбољи филм на страном језику: *Три* 1966. и *Скупљачи перја* 1967. године.[13]

Рани радови Желимира Жилника (1969) показали су главне тенденције Југословенског црног таласа: необичне форме, полемичке методе, друштвенокритичке бриге, опозициону идеологију и фаталистичко финале. Истовремено, то је подстакло писца и новинара Владимира Јовичића (који је инсистирао на ставу традиционалне комунистичке партије) да напише чланак „Црни талас у нашем филму”, објављен у *Борби* 19. 3. августа 1969. који је сковао сам појам „Црни талас“. Овим филмом и овим чланком почео је званични контранапад на Југословенски црни талас.[14]

Иако су најбољи редитељи и филмови црног таласа били српски, у том процесу учествовала је и хрватска кинематографија. Најважнији класик црног таласа из Хрватске су *Лисице* (1969, Крсто Папић),[14] први уметнички производ који приказује тајне раскида између Јосипа Броза Тита и Јосифа Стаљина 1948. године.

Признања и наслеђе

Талас је један од најуспешнијих и међународно признатих кинематографских покрета југоисточне Европе, поред румунског новог таласа из 2000-их. Филмови су освојили мноштво међународних признања, укључујући Златног медведа, Сребрног медведа за најбољу режију, Гран при у Кану, шест номинација за Златну палму у Кану и четири номинације за Оскара за најбољи међународни играни филм, а успех се наставља кроз режисере који су изашли из таласа, укључујући две награде Златне палме 1980-их и 1990-их. Данас се неколико филмова сматра класицима светске кинематографије и објављени су као део утицајних колекција као што је Criterion Collection у Сједињеним Државама.

Цензуре и забране

У Југославији је од 1945. до краја 1973. произведен 431 филм, од којих је између 30 и 40 насталих у периоду између 1963. до 1973. стављено у „бункер” или нису „одобрени за јавно приказивање”.[3]

- У планинама Југославије (Абрам Рум 1946) забрањен након резолуције информбироа, након чега одлази у бункер[15].
- Велики митинг (Валтер Нојгебауер 1951)
- Српски порно-филм (око 1953)
- Шолаја (филм) (Војислав Нановић, 1955)
- Парада (филм из 1962) (Душан Макавејев, 1962) је забрањен, након чега су из њега избачена два кадра.[3]

• Град (филм) (Кокан Ракоњац, Марко Бабац и Живојин Павловић, 1963) је одлуком суда у Сарајеву забрањен, при чему је наређено да се сви примјерци филма униште.[3] Филм је одлуком суда у Сарајеву ослобођен тек 1990.[3]

• Повратак (Живојин Павловић, 1966) је 1968. одобрен за јавно приказивање, након што је проширен додатним сценама.[3]

• Невиност без заштите (Душан Макавејев, 1968) је имао проблеме са цензорима јер је главни глумац личио на Јосипа Броза.[3]

• Свети песак (Мирослав Мика Антић, 1968) је забрањен.[3]

• Рани радови (Желимир Жилник, 1969) је од стране цензуре одобрен за јавно приказивање 8. марта 1969, а под оптужбом „узнемиравања југословенске јавности" био на судском процесу који је почео 23. јуна 1969.[6] Филм је првобитно забрањен, а тек 1982. одобрен за јавно приказивање.[3]

• Пластични Исус (Лазар Стојановић, 1971) је заплењен и бункерисан 1972, забрањен 1973, а режисер Лазар Стојановић је ухапшен 6. новембра 1972. и 1973. осуђен на три године затвора.[3][6] Након афере Пластични Исус, режисер Александар Саша Петровић је избачен са Факултета драмских уметности у Београду, а убрзо по томе се преселио у Париз.[3]

• Мистерије организма (Душан Макавејев, 1971) је 1971. од стране цензуре одобрен за јавно приказивање, а Републичка комисија за преглед филмова СР Србије је 10. маја 1971. издала „Решење о давању одобрења за јавно приказивање филма" бр. 03-642-45.[6] Међутим, Јавно тужилаштво СР Србије је 19. јула 1971. послало допис Републичкој комисији за преглед филмова, којим је јавни тужилац, на основу члана 15. Закона о јавном тужилаштву, обуставио извршење Решења од 10. маја 1971, чиме је поништено раније одобрење за јавно приказивање филма.[6] Филм је у Југославији први пут јавно приказан 1986, када је са њега скинута забрана из 1971.[6]

• Млад и здрав као ружа (Јован Јовановић, 1971). Филм је након снимања приказан само два пута: на Фестивалу у Пули и у Студентском културном центру у Београду, након чега му се губи сваки траг, иако никада није званично забрањен. Прва следећа јавна пројекција филма уследила је 35 година након снимања, у оквиру ФЕСТ-а 2006.

Остварења

Филм

Значајнија остварења у области филма су:

• Двоје (Александар Петровић, 1961)[2]

• Чудна девојка, (Јован Живановић, 1962)[7]

• Парада (филм из 1962), (Душан Макавејев, 1962)[3]

• Дани (филм) (Александар Петровић, 1963)[2]

• Човек из храстове шуме (Мића Поповић, 1963)[7]

• Град (филм), (Кокан Ракоњац, Марко Бабац и Живојин Павловић, 1963)[3]

• Три (филм) (Александар Петровић, 1965)

• Човек није тица (Душан Макавејев, 1965)[2]

• Непријатељ (Живојин Павловић, 1965)[7]

• Повратак (Живојин Павловић, 1966)[3][7]

• Рој (филм) (Мића Поповић, 1966)[7]

• Скупљачи перја (Александар Петровић, 1967)[2]

• Буђење пацова, (Живојин Павловић, 1967)[3]

• Кад будем мртав и бео, (Живојин Павловић, 1967)[3]

• Празник (филм из 1967), (Ђорђе Кадијевић, 1967)[7]

• Љубавни случај или трагедија службенице ПТТ (Душан Макавејев, 1967)[2]

- Јутро (филм), (Младомир Пуриша Ђорђевић, 1967)[16]
- Поход (филм) (Ђорђе Кадијевић, 1968)
- Биће скоро пропаст света (Александар Петровић, 1968)[2]
- Невиност без заштите (Душан Макавејев, 1968)[2]
- Незапослени људи (документарни филм, Желимир Жилник, 1968)[2]
- Делије (филм) (Мића Поповић, 1968)[7]
- Узрок смрти не помињати (Јован Живановић, 1968)[7]
- Подне, (Младомир Пуриша Ђорђевић, 1968)[3]
- Свети песак, (Мирослав Мика Антић, 1968)[3]
- Заседа (филм из 1969), (Живојин Павловић, 1969)[3]
- Рани радови (Желимир Жилник, 1969)[2]
- Вране (филм) (Љубиша Козомара и Гордан Михић, 1969)[3]
- Доручак са ђаволом, (Мирослав Мика Антић, 1969)[3]
- Црвено класје (Живојин Павловић, 1970)[3]
- Мистерије организма (Душан Макавејев, 1971)[2]
- Пластични Исус, (Лазар Стојановић, 1971)[2]
- Црни филм, (Желимир Жилник, 1971)[3]
- Млад и здрав као ружа, (Јован Јовановић, 1971)[3]
- Слани кикирики, (1971)[3]
- Улога моје породице у светској револуцији, (Бато Ченгић, 1971)[3]
- Недостаје ми Соња Хени, (Карпо Аћимовић Година, 1972)[3]
- Мајстор и Маргарита (филм) (Александар Петровић, 1972)[2]
- И Бог створи кафанску певачицу, (Јован Живановић, 1972)[7]
- Црвени удар, (Предраг Голубовић, 1974)[2]
- Хајка (филм), (Живојин Павловић, 1977)
- На путу за Катангу, (Живојин Павловић, 1987)

Књижевност

- Губилиште, (Мирко Ковач, 1962)
- Мемоари једног макроа, (Ласло Вегел, 1967)
- Кад су цветале тикве, (Драгослав Михаиловић, 1968)[4]
- Мемоари Пере богаља, (Слободан Селенић, 1968)[4]
- Писмо/Глава, (Слободан Селенић, 1970)[4]
- Црвени краљ (Иван Ивановић, 1972)

(Википедија)

Milena Pavlović o slavnom ocu Žiki i detinjstvu:

TATA JE VOLEO LJUDE SA MARGINE, A NE ELITU

29.09.2020

Autor: Redakcija 24sedam

Leti smo porodično provodili po mesec dana na Vrniku u društvu plejade fantastičnih umetnika – od Ljube Popovića, preko Dragana Zarića, Branka Cvejića,

Copyright Promo / Fadil Šarki

Glumica Milena Pavlović popularnost je stekla ulogom Marine u kultnom filmu „Mi nismo anđeli" Srđana Dragojevića, u kome je sa 19 godina igrala jednu od glavnih uloga, a proteklih dana gošća je Leskovačkog internacionalnog festivala filmske režije LIFFE, gde je govorila o svojoj dosadašnjoj karijeri i sećanju na odrastanje uz oca Živojina Pavlovića.

Glavno obeležje festivala kroz nagrade koje dodeljujemo, a kojima se svi ponosimo nosi naziv vašeg oca, Živojina Žike Pavlovića. Koja sećanja nosite iz detinjstva i odrastanja uz njega?

Mislila sam da je moje detinjstvo sasvim obično kao odrastanje svakog drugog deteta jer to nisam posmatrala današnjim očima. Detinjstvo puno knjiga, romana, filmova i slika, to se nalazilo u našem stanu kao u nekom muzeju, a zatim i ljudi s kojima sam se sretala kao mala, sa kojima se moj otac družio i radio. On je bio specifičan po tome što je jako mnogo voleo da radi, voleo je da provodi vreme sam, da tako akumulira svoje ideje. Uprkos tome, izuzetno mnogo je voleo da se druži sa ljudima sa kojima je radio, prijateljima i porodicom, i što je najzanimljivije – sa običnim svetom. Posvećivao je pažnju ljudima sa margine, radnicima, onima koji su radili u rudniku ili se bavili običnim poslovima, majstorima i slično. To su bili njegovi glavni junaci, a ne neki ljudi iz kruga elite.

Koga ste sretali od njegovih prijatelja, kolega i saradnika? Kako je to na vas uticalo i kako vas je opredelilo za životni poziv?

Leti smo porodično provodili po mesec dana na Vrniku. Bila je to sjajna ekipa i plejada fantastičnih umetnika – od Ljube Popovića, preko Dragana Zarića, Branka Cvejića, valjevaca kao što su Sovla, Đukić, Milena i Gaga, možda nekog zaboravim. Nama je sve to bilo normalno. Oni su napravili kafanu, kako su je zvali – sami su uzeli daske i napravili veliki sto kako bi svi imali mesta da sednu i da se druže, sve se tu dešavalo. Pored svega, Živojin je ustajao u 5 ujutru i radio u Ljubinoj kući. Ljuba je takođe slikao i oni su bili veoma vredni samostalni umetnici što nije lako jer samostalni umetnik treba da odredi sebi radno vreme. To sam naučila od te stare garde u vremenima kada nisam radila i kada

Printscreen/Youtube

sam morala da ostajem kod kuće zbog dece. Određivala sam neko svoje vreme u kojem sam dramatizovala roman, čitala i osmišljavala neke predstave. Mislim da je vrhunsko umeće naterati se da uradiš nešto za sebe, za formiranje sebe kao osobe.

Bili ste na trećoj godini kada ste sa 19 godina dobili prvu ulogu u filmu „Mi nismo anđeli“ Srđana Dragojevića koja vas je odredila za kasniju karijeru. Film je i danas omiljen mnogim generacijama, a lik Marine je neodoljiv i danas.

I dalje me porede sa Marinom i lepo mi je kad mi kažu da se nisam mnogo promenila. Svakako da imam nešto od nje jer je nemoguće da ne unesete svoju ličnost u neku ulogu, naročito kad ste mladi. Ima i onih uloga u kojima ljudi prave velike transformacije i vole što više da pobegnu od sebe, kao što je Žika Todorović, dosta sam sa njim radila pa znam. Drago mi je što sam deo tog divnog filma, što me ljudi po tome pamte, što su to legendarne replike i što to pripada jednom ružičastom talasu, kako ga je Srđan jednom nazvao, koji je nažalost kratko trajao.

Odmah potom ste dobili ulogu kod Emira Kusturice u „Podzemlju“ gde ste takođe igrali sa Srđanom Todorovićem. Vrhunski reditelji i veličanstvena glumačka ekipa u oba slučaja.

To su bile potpuno dve različite situacije. Sa Srđanom mi je bio prvi film i tu je sve pravljeno sa potpunom ljubavlju. Bio je to njegov diplomski rad sa mnogo debitanata, svi smo bili generacija. Mi smo te fore živeli na setu, a kad se takva atmosfera napravi, to uđe u film kao energija i boja. Kod Emira je bilo drugačije. On je čovek koji ima energiju da ceo dan radi, a mi kako se snađemo, ali je bilo izuzetno korisno, zanimljivo i uzbudljivo jer se radilo u Pragu, sa svim tim raznolikim ljudima. Emir je čitavu jednu grupu izbeglica iz Sarajeva pozvao i podelio im poslove. Pored takvih faca i svega veličanstvenog, to je bilo divno sa njegove strane.

Kako je bilo na snimanju filma „Država mrtvih“ i da li vam je Živojin davao indikacije za uloge koje ste igrali u njegovim filmovima?

Taj film je za mene zaista specifičan. Verovatno što ga Živojin nikada nije završio pa zbog toga imam dodatnu setnu emociju prema filmu. Celo to snimanje je bilo romantično i setno, glumački fantastično sa ozbiljnom temom. Sećam se jedne ozbiljne scene u kojoj sam ja preterala sa dramom, i on mi je tad rekao „da se vidi da sam pozorišna glumica“, jer sam tada mnogo više radila u pozorištu nego na filmu. Onda sam ja to malo svela i on je bio zadovoljan.

Sa kim ste najviše voleli da sarađujete na sceni i u filmu?

Uglavnom najviše volim da radim sa ljudima sa kojima mi je lepo. Obožavam Ljubinku Klarić, a volela sam mnogo da radim i sa Đuričkom. Sa Nebojšom Glogovcem sam nažalost radila samo u „Državi mrtvih“. Bilo mi je vrlo važno kad mi je on rekao da sam odlično uradila neku scenu. U tom trenutku mi je to čak bilo važnije nego da mi Živojin to kaže, jer je on bio moj kolega i znala sam da on tu emociju zaista ume da iznese. Nebojša je u sebi imao tu neku energiju, duboku priču i magiju koju ne znaš da li imaš kao glumac. Sećam se čak i njegovog prijemnog ispita i cele te generacije. Tako se sećam i Ćetka. On je divan kolega koji uvek može da vas zaštiti i pruži podršku ako se negde pogubite. Moram da pomenem i Mikija Damnjanovića, mog kolegu iz Beogradskog dramskog pozorišta, koji je divan kolega i prijatelj.

Zahvaljujući kome ste počeli da režirate?

Glavnu ulogu u tome odigrao je Nebojša Bradić. Sa njim nisam mnogo radi-

la kao glumica, samo predstavu „Zločin na Kozjem ostrvu“, ali njega moram da izdvojim kao čoveka koji me je o pozorištu nesebično sve naučio – iz dramatizacije, režije, kako koristiti svetlo, kako napraviti efektnu scenografiju kada nemaš dovoljno sredstava i drugo. Nekada je to znanje delio sa mnom i kroz svoje predstave.

Svi dosadašnji dobitnici nagrade „Živojin Žika Pavlović“ bili su izuzetno ponosni i svi su govorili koliki značaj za njih ima nagrada koja nosi njegovo ime. Kako vi doživljavate izjave tih velikih filmskih stvaralaca i koliko vam znači što se na festivalu LIFFE neguje njegovo ime koje iznova podseća na njegovo stvaralaštvo?

Mi kao porodica koja je pre 22 izgubila tog čoveka njegovu poziciju posmatramo kroz to. Tada shvatite koliko je dragoceno da on i dalje ima priliku da na taj način i dalje živi – kroz romane, filmove, ovu nagradu, festival i svako pominjanje njegovog imena. Darko Bajić i mnogi koji su studirali kod njega pominju ga u kontekstu profesora. Gaga Nikolić ga je npr. zvao Tata, a Žika njega Sine. On je mnogo radio i imao je veliki broj interesovanja zbog čega je nekada nama kao deci nedostajao kao otac. Godinama sam ja to „peglala“ sa sobom, da bih na kraju shvatila da je on mnogim svojim studentima, mlađim prijateljima takođe bio otac. Ne samo kao profesor, nego kao ličnost koja je sa tako zanimljivom biografijom, to ogromno bogatstvom i iskustvo umeo da prenese.

S obzirom na to da ste godinama gošća festivala LIFFE, kako vi vidite njegov razvoj i napredak?

Festival zaista poprima jasniji i veći oblik. To je i normalno jer je mlad festival uvek pri nekom preispitivanju, a sada se već vide temelji i čvrsta konstrukcija. Profil ljudi koji dolaze je veoma zanimljiv, kao i filmovi i reditelji iz celog regiona. To više nije nepoznat festival i mislim da dolazak na LIFFE svakome predstavlja čast, ne samo zbog imena Živojina Pavlovića nego i zbog kvaliteta, organizacije i onoga što festival sa sobom nosi.

Milena Pavlović stalni je član Beogradskog dramskog pozorišta u kom je režirala predstavu po noveli „Raslo mi je badem drvo“ Živojina Pavlovića za koju potpisuje i dramatizaciju. Bavi se i pozorišnom režijom, a premijerom njene predstave „Pismo ili glava“ otvoren je Dorćol Platz u Beogradu. Igrala je u filmu „Dezerter“ koji je režirao njen otac Živojin Pavlović, a uloge je ostvarila i u filmovima „Podzemlje“, „Paket aranžman“, „Lepa sela lepo gore“, „Država mrtvih“, „3 palme za 2 bitange i ribicu“ i drugim. Glumila je u brojnim televizijskim serijama. Od niza upečatljivih uloga u pozorištu posebno su joj drage Tatjana u predstavi „Malograđani“, Dorina „U poverenju“ i uloga u Puškinovom komadu „Mozart i Salijeri“.

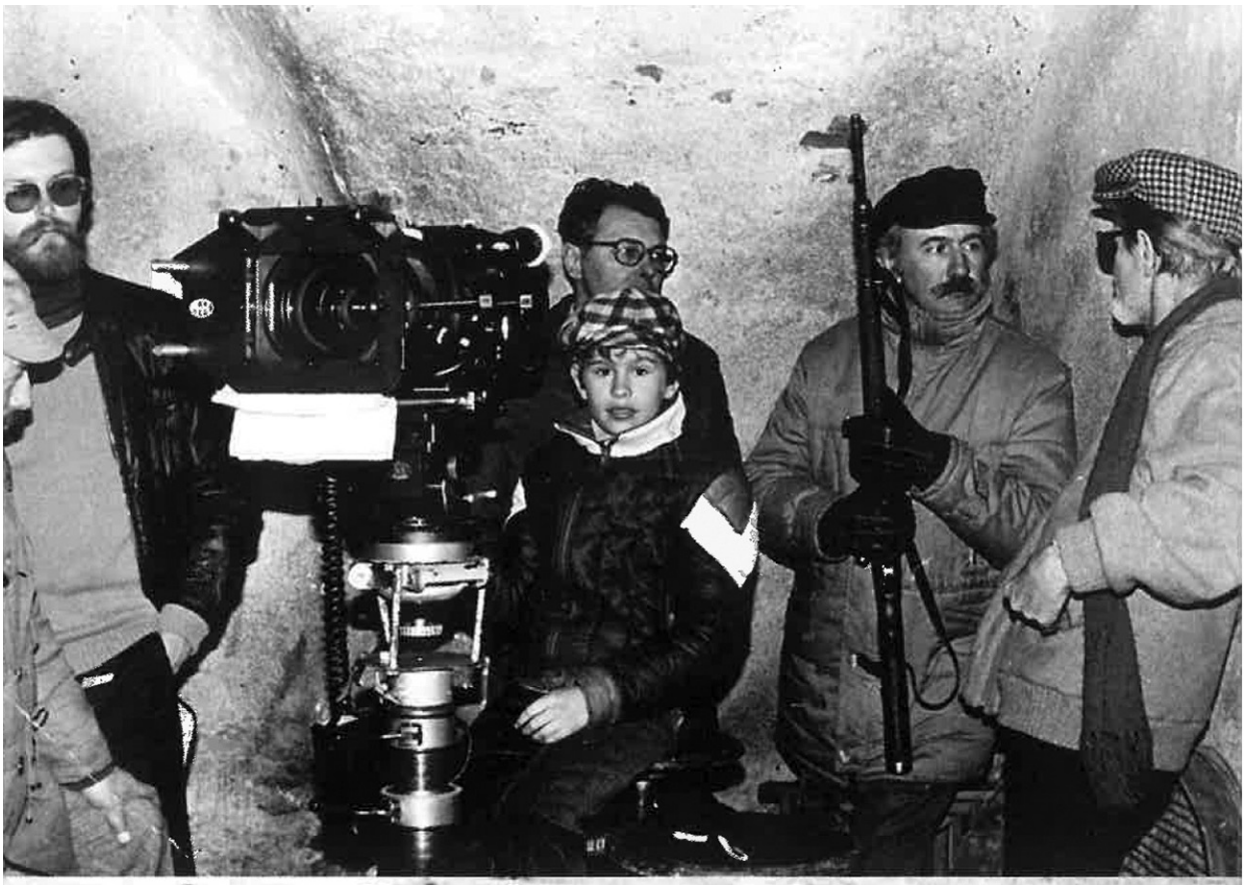

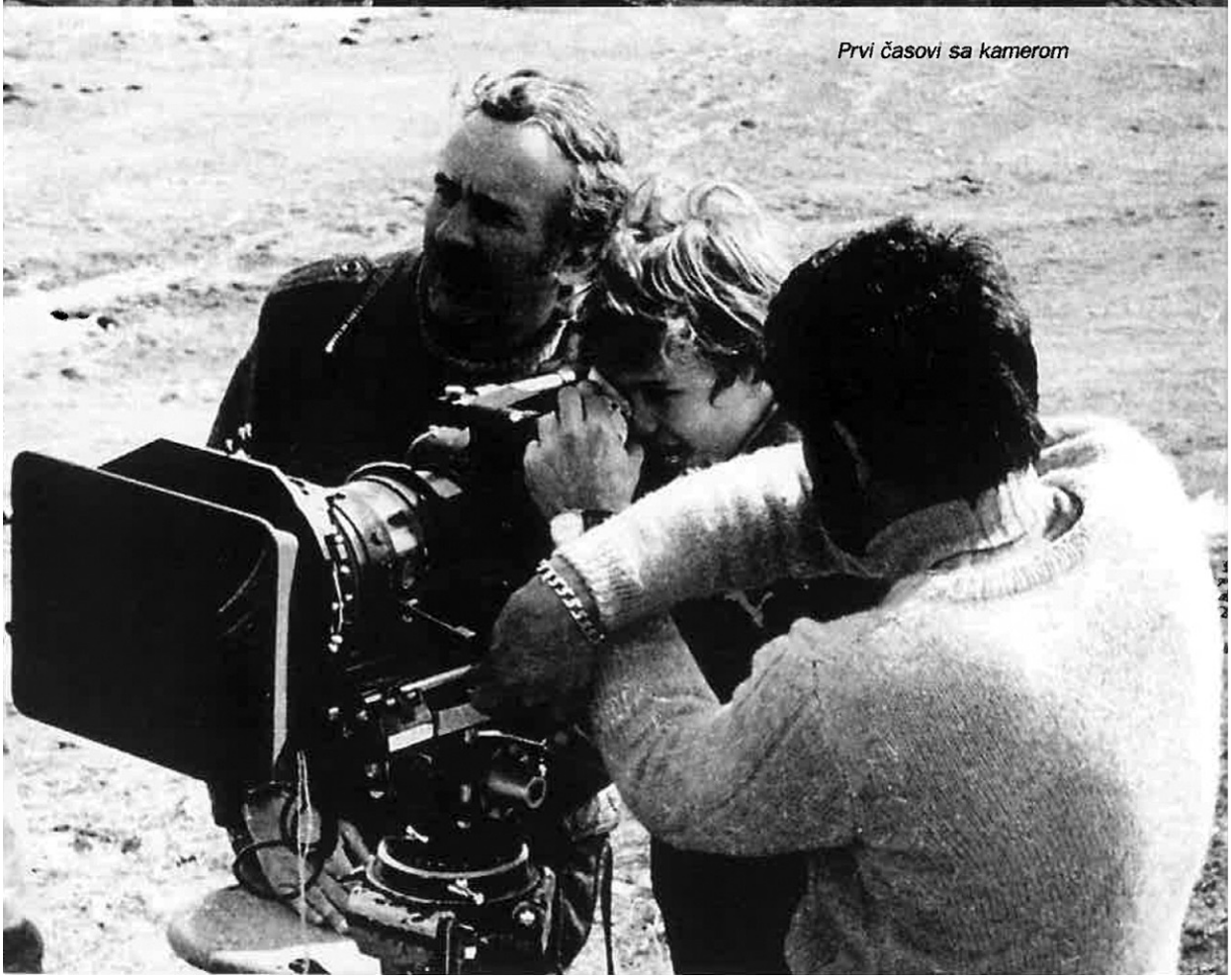

Prvi časovi sa kamerom

Milena Pavlović glumica
VIŠE OD SARADNJE

Saradnja Milene Pavlović i Živojina Pavlovića mora da se posmatra u sklopu odnosa oca i kćerke, preko odnosa učitelja i đaka, profesora i studenta, književnika i čitaoca, stvaraoca i posmatrača i, tek na kraju, reditelja i glumice.

Odakle da počnem? Od mog glupiranja i njegove strogosti, od moje izgubljenosti i njegove stabilnosti? Ili od moje bajkovitosti i njegove surove realističnosti?

On je bio moj nedostižni ideal. Od velikog kritičara učila sam se samokritičnosti.

Dakle, moja saradnja sa Živojinom počinje od malena. Od volim i ne volim školu, neću da čitam knjige, hoću da gledam televiziju, hoću da se glupiram, neću ozbiljnost. Da bih postala ozbiljna, retko uključujem televizor, više volim da čitam.

Učim kroz ceo život.

Da li je moj otac uticao na mene i moje odluke u životu? Da, ali na posredan način. Nikad moraš i nemoj. Spremao me je za slikara, a prvi me je podržao u odluci da se upišem na glumu. Jednom je rekao da mu je svejedno da li će Milena postati frizerka, a kada je sa mnom govorio o mom pozivu govorio je o filozofiji, ne o glumi. Kada sam dobila prvu ulogu na filmu, princip i način snimanja objašnjavao mi je kroz meni blisko slikarstvo. Raskadriravao je sliku na kojoj je nacrtao vazu i draperiju, išpartao je šahovsko polje svako polje je predstavljalo jednu scenu, a sve zajedno celinu.

Nije odlučivao u moje ime, ali me je usmeravao. Nisam bila svesna da me posmatra, da prati moj razvoj do koga mu je stalo, da me štiti. Smatrao je da svako treba da živi onako kako hoće.

Nikad nije bio u potpunosti zadovoljan mojim radom, počev od škole, preko fakulteta, pa nadalje. To me je vređalo i bolelo. Poslednja moja premijera za njega su bili Malograđani u režiji Radoslava Milenkovića. Bio je ponosan, ali mi je kod kuće rekao da ne smem da se opustim. Valjda je hteo da kaže da moram uvek da idem dalje, bez obzira na uspeh ili na razočaranje. Možda je i, poznavajući i sebe i mene, hteo da kaže da to dalje znači uvek nešto novo na lestvici života i stvaranja.

Sećam se jednog leta na Divčibarama, bila sam u osnovnoj školi, nisam od dosade znala šta ću sa sobom, a on mi je rekao: Crtaj. Nije mi se crtalo.Piši dnevnik, glasio je sledeći savet. I danas pišem dnevnik, s prekidima doduše, ali to je nešto što uvek može da mi pruži utehu. Da, nasuprot besmislu i dosadi stoji rad, rad i rad.

Umeo je da kaže prave stvari u pravom trenutku. Kaže nešto na izgled nevažno, beznačajno, a to se zalepi, ostane zauvek u glavi i postane deo mene, a da toga nisam ni svesna. Mislim da je mnoge stvari znao a nije hteo da kaže.

Gurao me je u život, dalje od sebe, da bih se što ranije osamostalila. U više navrata sam, tokom svog odrastanja i sazrevanja, htela da se oslobodim Živojinovog uticaja. Shvatila sam da je to nemoguće.

Sada to i ne želim.

Smatram da je njegova neprekidna prisutnost moje bogatstvo.

Kada se nađem u situaciji da ne znam kako da postupim, upitam se šta bi on uradio ili šta bi rekao da je na mom mestu. Ja sam sada ja i gradim sebe, ali ne bežim od Živojina i od onoga što je rezultat njegovog uticaja na mene. Zato, kad me novinari pitaju kako je biti kćerka poznatog pisca i reditelja, kažem: Sjajno, ja sam privilegovana.

Film DEZERTER snimali smo početkom 1992. godine. Bilo mi je teško da sarađujem sa Žikom, a njemu verovatno još teže sa mnom. Često sam se durila, htela da budem svoja, da radim kako ja hoću. Smetao mi je njegov odnos prema meni, a bio je isti kao prema ostalima. Činilo mi se da me izdvaja, a danas bih pre rekla da mi se nije sviđalo to što me ne izdvaja. Pazila sam da mu se ne obratim sa tata.

Na snimanju DRŽAVE MRTVIH 1997. bilo je sasvim drugačije. Odnos između reditelja i glumca mi nije bio toliko važan, volela sam da mu postavljam pitanja i da tražim i da dobijam pomoć, da ga zovem tata, da se s njim došaptavam i da se gnezdim u njegovom zagrljaju.

Mogu samo da zamišljam kako bi izgledalo snimanje našeg trećeg zajedničkog filma.

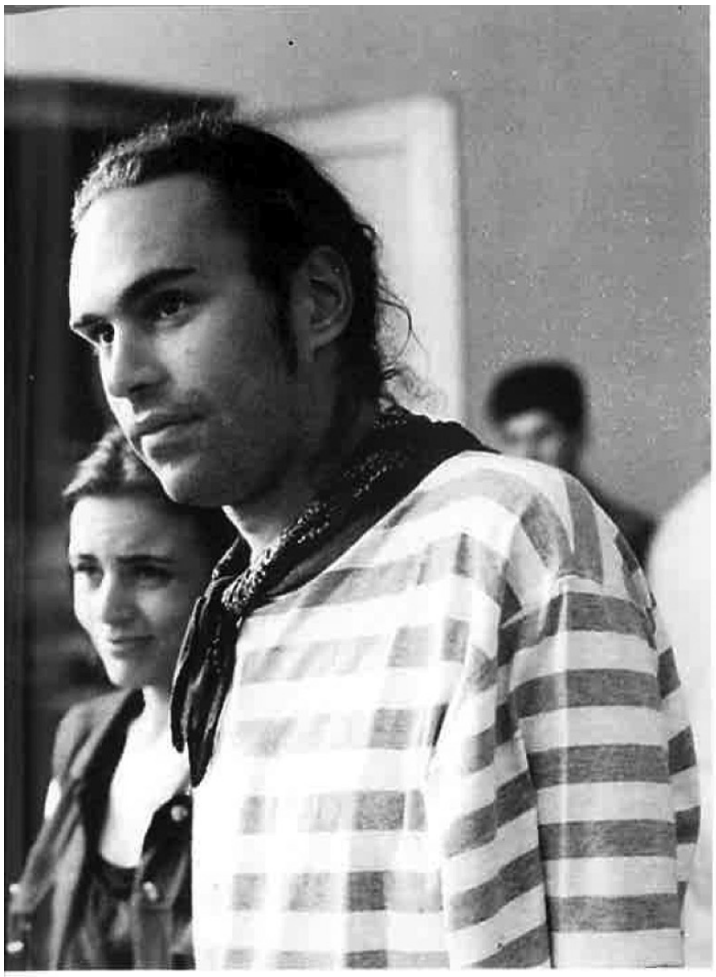

Vuk Pavlović dramaturg
ŽIVOJIN PAVLOVIĆ IZBLIZA

Prilično je teško govoriti i misliti, a kamoli pisati o mom ocu, Živojinu Pavloviću, jer sećanja na njega su još uvek sveža, a pomisao na njegovu smrt veoma bolna iako je od njegovog odlaska (na nadam se neki drugi, bolji svet) prošlo nešto više od dve godine (tačnije, gotovo 27 meseci u trenutku kad nastaje ovaj tekst) a meni se i dalje čini kao da je to bilo juče. No, pokušaću da prikažem kako je bilo sarađivati sa Živojinom, prvenstveno iz ljubavi i pijeteta prema njemu. (Malo je poznata činjenica da nije baš uživao što ga ne oslovljavaju punim imenom Živojin, ali kao su ga svi, a posebno prijatelji zvali Žika, nekako je prihvatio taj nadimak, mada se, čini mi se, nikada nije pomirio sa tom skraćenicom naprosto je voleo svoje pravo i duže ime. Stoga ću u ovom tekstu govoriti o Živojinu Pavloviću.)

Za moj prvi, nesvesni dodir sa očevim stvaralaštvom zaslužna je jedna stara pisaća mašina marke olimpija. Na njoj su naizmenično kucali i otac i majka on svoje pripovetke, romane, scenarije i ostalo, a ona svoje prevode i novinarske članke (što čini i danas na toj istoj olimpiji). Imao sam četiri ili pet godina kada sam otkrio čari pisaće mašine. Pretpostavljam da me je privukao neobični zvuk škljocanja koji je proizvodila. Posmatrao sam ih kako između dva lista hartije uvlače indigo, pažljivo ih sklapaju i uvlače u mašinu. Onda bi usledilo kucanje, pomeranje ručice za novi red, vađenje papira i stavljanje novog. Bio sam opčinjen

i kada su mi prvi put dozvolili da sednem za pisaću mašinu i otkucam nešto, zaljubio sam se u nju definitivno istog trenutka (naravno da nisam ni sanjao da ću se u budućnosti baviti pisanjem i da će to postati moj poziv), i ta ljubav prema kucanju traje i dan-danas. Ubrzo sam savladao tehniku uvlačenja papira i kucanja, naravno uz pomoć roditelja, ali i uz kopiranje njihovih pokreta. Tako sam paradoksalno najpre naučio da pišem (tj. da kucam), a tek onda da čitam. I što je još zanimljivije, prvo sam naučio latinicu, jer tada su sve mašine bile latinične, pa i naša. Bio sam dvostruko srećan osim što sam mogao da kucam (bile su to dečje žvrljotine), mogao sam i samostalno da čitam stripove. Obožavao sam ih, a svi su bili na latinici, i dotle mi ih je obično čitala majka, pa sam se, eto, zahvaljujući pisaćoj mašini osećao velikim i važnim, jer sam mogao sam da čitam stripove, što niko od mojih drugova nije tada znao. Dakle, može se reći da je moja prva saradnja sa Živojinom neposredno uticala na mene i moje docnije životno opredeljenje ka pisanoj reči. Zato nije čudo što sam i dalje sentimentalno vezan za pomenutu olimpiju, i veoma me raduje što je još uvek čitava i živahna (mada joj se dirke povremeno zaglavljuju) i kao što rekoh, majka i danas na njoj kuca svoje tekstove.

Kada su sredinom 70-ih roditelji kupili vikendicu na Divčibarama Živojin je, ne bi li i tamo mogao da radi a da ne vuče uvek sa sobom mašinu, zbog te kuće nabavio još jednu olimpiju. Za razliku od stare koja ima glomazan i neugledan plastični poklopac, ta druga, modernija, upakovana je u elegantnu kožnu futrolu. Onda se u Živojinu raspalila kolekcionarska strast i sakupio je nekoliko muzejskih primeraka pisaćih mašina (korona, remington, imperijal, adler, ultima, andervud) neobičnih divnih oblika i konstrukcija, sa milion zupčanika i žica, od kojih su gotovo sve u radnom stanju, iako deluju krajnje anahrono. Sećam se da je dugo voleo da na Divčibarama kuca na grandiozno glomaznoj mašini marke santo. Iako je s jednakim žarom sakupljao uglavnom stare revolvere i pištolje, u stvari su te mašine bile njegovo pravo oružje. U međuvremenu se na tržištu pojavila električna olimpija i Živojin ju je kupio. Ima lep oblik slova i na njoj se mogu automatski da postavljaju tabulatori za novi red, da određuje početak i kraj reda, i još što-šta. Bila je svojevrsni preteča kompjuterske tastature, ali je nikad nismo zavoleli, niti je zauzela svoje mesto u kolekciji užasno je zujala, delovala rogobatno, a pri kucanju ispuštala je preglasne zvuke nalik na potmulo štektanje metaka.

A onda je došao red na kompjuter. Kod prijatelja i komšije Vidosava Stevanovića krajem 80-ih Živojin se uverio u sve prednosti rada na toj mašini. Radilo se o atariju, kompjuteru koji u odnosu na današnje aždaje deluje poput igračke. No, atari je imao odličan program za pisanje, što je Živojina prvenstveno zanimalo i uskoro je jedan takav osvanuo u našoj kući sa sve štampačem. Iako je u suštini bio konzervativan i donekle staromodan, moj otac je u tom slučaju pokazao pravovremenu dozu pragmatizma, pa se relativno lako i brzo prešaltovao na kompjuter, uz opasku da je to nalik prelasku sa vožnje automobila na pilotiranje avionom. Vrlo brzo smo se svi preorijentisali na atari i postepeno su nabavljena još tri primerka (jedan za Divčibare, drugi za mene, treći za mog brata, majka je ostala verna staroj olimpiji). Mada sam iskusio koliko je lakše i pogodnije raditi na kompjuteru (na njemu sam napisao svoj maturski rad, a kasnije sve ostalo od tekstova za prijem-

nido diplomskog i prvih novinarskih članaka), stalno me je nešto vuklo skljocavoj matoroj olimpiji (prva ljubav zaborava nema), te sam još dugo na njoj kucao kraće tekstove, ali kako je tempo studiranja dramaturgije konstantno tražio nove i nove radove (eseji, prikazi, recenzije, jednočinke, drame, kraći pa sve duži scenariji), biće da je to presudilo da se konačno i potpuno prestrojim na atari, na kome je moj otac ispisao kilometre stranica. Na kraju je i atari otišao u penziju (osim za moju majku koja na njemu kuca svoje priče), i ovaj tekst nastaje na PC pentijumu dva. Njegove mogućnosti i memorija su neslućeni, ali mene još uvek zahvati neka nostalgija kad ugledam olimpiju s početka priče, posebno što sam uz pomoć oca na njoj načinio prve spisateljske korake.

U svet filma ušao sam sa pet godina kada me je Živojin odveo na snimanje TV serije PESMA 1975. godine. Snimala se jedna scena na Kalemegdanu i maglovito se sećam velike gužve kakva se inače stvara na snimanjima. Bio sam impresioniran, verovatno i malo zbunjen. U sekvenci su igrali i neki konji a u pauzi između dva kadra otac je predložio da se popnem na jednog od njih. Verovatno mi je onako malom konj izgledao ogroman, pa sam odbio. Tako seneslavno završio moj prvi dodir sa filmom.

Posle dve godine Živojin je snimao HAJKU na Zlatiboru. Majka, sestra i jasmo otišli na nekoliko dana tamo. Bilo je proleće, još nisam krenuo u školu, i sećam se dugih šetnji po toj lepoj planini. Moja sestra i ja bili smo oduševljeni što ekipu na snimanju prati mala prikolica sa keteringom, jer smo u svakom trenutku mogli da pijemo raznorazne vrste sokova. Klaper je bio momak sa nadimkom Kinez i, ne znam zašto, nešto mi je govorilo da je njegovo mesto veoma važno u filmskom poslu (ne sluteći da ću čitavih 13 godina docnije na snimanju filma Noć u kući moje majke Žarka Dragojevića imati upravo ulogu klapera). Na jednom obronku planine snimala se masovna scena u kojoj grupa partizana odlazi niz dugačku padinu. Na startu prvog kadra zaustio sam da nešto pitam oca, a on me je istog momenta ućutkao. Kadar srećom nije propao zbog moje upadice, ali mi je Živojin razložno objasnio da u toku snimanja scene mora da bude apsolutna tišina. Od tada sam ćutao kao zaliven, čak i kada me je duboko potresla scena u kojoj ranjeni Miša Žutić puca sebi u glavu. Gledao sam to netremice, i moguće da je taj momenat presudan za moju beznadežnu inficiranost filmom.

Prva saradnja sa ocem bila je na snimanju DO VIĐENJA U SLEDEĆEM RATU. Film je sniman u zimu 1979/80. u Sloveniji, negde kod Postojne. Ovog puta smo Živojina na snimanju obišli baka i ja. Scene su snimane po nekim selima, i opet je bilo masovki sa partizanima. Živojin mi je rekao da je smislio da se pojavim u jednoj maloj sceni. Pristao sam, a onda sam ga pitao kad će da me ubiju. Sad je on bio zbunjen. Naime, mislio sam da ako se neki lik pojavi usred filma, a više ga nema do kraja mora biti ubijen. Otac je kroz smeh raspršio moje zablude, i evo nas na objektu. Obukli su mi neugodan kostim, okačili pušku na rame i na glavu stavili kapu s petokrakom. Trebalo je da glumim malog partizana koji jednom velikom brkatom vojniku na šlemu crta crvenu petokraku. Moj zadatak je u suštini bio prost, a da ne bi bilo brljanja po šlemu (nikad nisam imao dara za crtanje) Živojin je pre početka kadra iscrtao na šlemu konturu petokrake, pa je moje bilo samo da

je ispunim bojom. I eto mog vatrenog krštenja na filmu: otac je viknuo akcija, dotadašnja trema je iščezla u sekundi, i ja sam staloženo i mirno umočio četkicu u kanticu sa bojom i ofarbao bez greške onu petokraku. Mislim da je scena ponavljana svega dva-tri puta (i to ne zbog mene!). Svi su me hvalili, Živojin je bio ponosan, ja srećan, a da sam postao punopravan član ekipe shvatio sam kad je došlo vreme za ručak - deljene su porcije čorbastog pasulja, i ja sam dobio svoju porciju. Kušao sam je u slast barabar sa ostalima.

Usledilo je statiranje u filmu ZADAH TELA, 1983, gde smo se u jednom beogradskom dvorištu u drugom planu scene moja sestra i ja dobacivali loptom. Ljiljana Međeši, koja je igrala glavnu žensku ulogu i dobila za nju Zlatnu arenu u Puli, tog dana požalila se Živojinu da joj kostim grozno smrdi na šta joj je on lakonski odgovorio: Šta ćete, to vam je zadah tela.

Idući Živojinov film NA PUTU ZA KATANGU većinom je sniman u Boru u zimu 1986. Cela porodica ga je obišla tokom produženog vikenda za 29. novembar. Ujutro je snimana masovna scena na gradskom trgu a ja sam od Živojina i njegovog asistenta Petera Zobeca dobio zadatak da stojim skriven od kamere iza jednog kioska i sprečavam eventualne prolaznike da izlaze na trg iz ulice koja se ulivala u njega. Uveče je rađena masovka u kafani (sa pevanjem i razbijanjem čaša), snimana je čitavu noć, a ja sam statirao sedeći za stolom u društvu prostitutki. Sutradan je u planu bilo snimanje u hodnicima Borskog rudnika, duboko pod zemljom, čemu sam žarko želeo da prisustvujem, ali mi otac nije dozvolio iz bezbednosnih razloga. Bio sam tada u pank fazi, pun sebe, smatrao sam se odraslim i stoga bio malo ljut na oca. Uporno sam pokušavao da ga ubedim da promeni mišljenje, no on nije popustio pa sam uskraćen za iskustvo prisustva u rudničkim kopovima.

Od malih nogu sam se zainteresovao za pisanje, tokom srednje škole pisao sam kratke priče, recenzije filmova, eseje i slične početničke zahvate. Živojin me je podržavao u tome, davao mi savete i ohrabrivao me. Neke od tih filmskih recenzija je pregledao i Nebojša Pajkić, moj budući profesor scenarija na Fakultetu dramskih umetnosti. Uz njihove sugestije definitivno sam shvatio da želim da se bavim pisanjem scenarija i da konkurišem na odseku dramaturgije na FDU. Živojin se u principu složio, obično se nije preterano mešao u odluke svoje dece. U međuvremenu sam gutao svaki scenario Živojinovih studenata dramaturgije sa FDU i negde u trećem razredu srednje škole napisao svoj prvi tekst za film. Bio je to kratki scenario o pljački banke urađen u anarhičnom stilu. Otac je bio zadovoljan tim mojim pokušajem i ukazao mi je na sve njegove mane. Slično je bilo prilikom mog prijemnog na dramaturgiju na FDU. Napisao sam scenario za TV film u trajanju od jedan sat i zajedno sa kratkim esejom o Volteru Hilu priložio ga za prijemni.Živojin mi je dao neke sugestije u vezi sa tekstom, i to je bilo to. Dosledan sebi, te godine zbog mene nije bio u prijemnoj komisiji pri katedri dramaturgije, ne bi li sve bilo regularno. No, te godine nisam primljen a roditelji nisu pravili veliko pitanje oko toga, možda i zato što sam neobičnim sticajem okolnosti preko amaterskog bavljenja glumom u pozorištu Dadov došao u Beogradsko dramsko, na čijoj sam sceni igrao nekoliko sezona u četiri predstave. Živojin ih je sve odgledao, bez primedbi što se istovremeno bavim i glumom, pošto je znao da ću tako lakše shvatiti kom-

plikovano funkcionisanje pozorišnog komada, odnosno pozorišta uopšte. Godine 1991. iz drugog puta primljen sam na dramaturgiju. Živojin ni tada nije bio u komisiji, baš kao ni na mojim ispitima iz scenarija na prve tri godine mog studiranja.

U zimu 1991/92. Živojin je snimao film DEZERTER u kome sam dobio malu ulogu profitera u paravojnoj uniformi, momka Marine, lika koji je igrala moja sestra! Moja uloga je zahvatala dve scene, obe su snimane jedne hladne noći na železničkoj stanici Dunav - prva na samoj stanici, druga u staničnom bifeu u kome taj lik ima sukob sa likom Radeta Šerbedžije. Međutim, u finalnoj verziji filma obe scene su izbačene, samim tim i moja pojava! Živojin mi je rekao da te scene koče ritam filma i da ih je zato isekao. Toliko o nepotizmu i pristrasnosti Živojina Pavlovića.

Sledeći primer: na četvrtoj godini dramaturgije predavač scenarija je bio upravo Živojin, što će reći da mi je bio profesor i mentor, jer se na završnoj godini pišu diplomski radovi (pozorišni komad za dramaturgiju i celovečernji scenario za predmet FTV scenario). Bio sam uplašen kako će to sve uopšte izgledati, ali je Živojin bio sasvim ležeran i spontan na časovima i prema meni imao isti odnos kao prema drugima. Pre njegovih časova nas dvojica nismo razgovarali o temi predavanja niti o mojim zadacima i tekstovima. Imao sam ideju da moj diplomski scenario bude ratna priča o srpskom ratnikuosvetniku koji se na čelu svojih paravojnih trupa bori protiv svih zaraćenih strana negde u Bosni. Živojin je odobrio ideju, ali kada sam završio tritment na času mi je rekao da od toga ne može ispasti dobar film i da odustanem. Morao sam, dakle, da smislim nešto drugo i napisao sam tritment za triler o beogradskom privatnom detektivu u stilu crnog filma. Ovoga puta tritment je prihvaćen i uz Živojinove sugestije sam posle nekoliko ruku scenarija došao do konačne verzije i na diplomskom za njega dobio desetku.

Iduća naša saradnja bila je povodom nastavka filma Ispravi se, Delfina. Reditelj Aleksandar Đurčinov i makedonski producenti angažovali su Živojina i mene da izradimo tritment za taj film, a docnije i scenario. Zajedno smo napisali tritment, ali se to Aci izgleda nije dopalo. Isplatili su nas za dotadašnji rad i na tome se završilo. Do scenarija se nije ni došlo.

U međuvremenu je počela sa radom Akademija umetnosti Braća Karić na kojoj je Živojin predavao filmsku režiju. Posle mog diplomiranja sam, na njegov predlog, prihvaćen kao predavač FTV scenarija studentima režije na istoj Akademiji, što će reći da sam predavao i njegovim studentima. Koncept praktične nastave je tako smišljen da studenti režije pišu scenarije na osnovu kojih kasnije snimaju godišnje radove, a sve u saradnji sa mnom i u okviru dogovora sa njihovim profesorima režije Mišom Radivojevićem, Slobodanom Šijanom i Živojinom. Mislim da je ta naša saradnja davala dobre rezultate u vidu interesantnih studentskih filmova.

Iduća i, nažalost, poslednja saradnja između mog oca i mene bila je na filmu DRŽAVA MRTVIH, po pozorišnom komadu JANEZ Siniše Kovačevića, na osnovu koga je Siniša napisao scenario. Živojin me je postavio za drugog asistenta režije (prvi je bila Duda Ćeramilac) i tada smo prvi put zajedno prošli kompletan proces snimanja filma (u kome sam opet imao jednu malu epizodnu ulogu), što je za mene bilo neprocenjivo iskustvo. Shvatio sam kako Živojin razmišlja, kako realizuje svoje

ideje i kako sve to kod njega izgleda jednostavno maestralno, iako se zna koliko je snimanje filma težak i komplikovan proces. Nas dvojica smo se divno razumevali tokom tog leta 1997, bilo je u tome izvesnih čari, a s moje strane i uživanja i velikog poštovanja što snimam film kao očev asistent, iako su samo snimanje pratile poprilične poteškoće.

Snimanje je završeno u septembru, a onda se narednih godinu dana s produkcijske strane nije radilo ništa, iz nejasnih i nerazumljivih razloga. Živojin je pokušao sve ne bi li se uradila postprodukcija i film izmontirao, ali njegovi pokušaji su nailazili na zid obećanja i beskrajnog prolongiranja. To ga je grizlo i u takvom nepodnošljivom stanju status kvoa moga oca je snašla neočekivana smrt. Naravno da je velika šteta što Živojinu nije omogućeno da završi DRŽAVU MRTVIH, ispostaviće se, nažalost, njegov poslednji film. Tako je moja poslednja saradnja sa mojim ocem ispala i najlepša i najtužnija.

Konačno, tek sada, tri i po godine nakon snimanja, ostvarili su se uslovi da se montaža i obrada DRŽAVE MRTVIH privedu kraju, a finalnu verziju filma sređuje Dinko Tucaković.

Svakako da Živojin Pavlović zaslužuje da njegovo poslednje filmsko ostvarenje dobije adekvatan i dostojanstven tretman, ne samo zato što se radi o odličnom filmu, već i s obzirom na trag koji je iza mog oca ostao u svetskoj kinematografiji.

Preuzeto iz knjige *Živojin Pavlović: pisati za film pisati filmom*

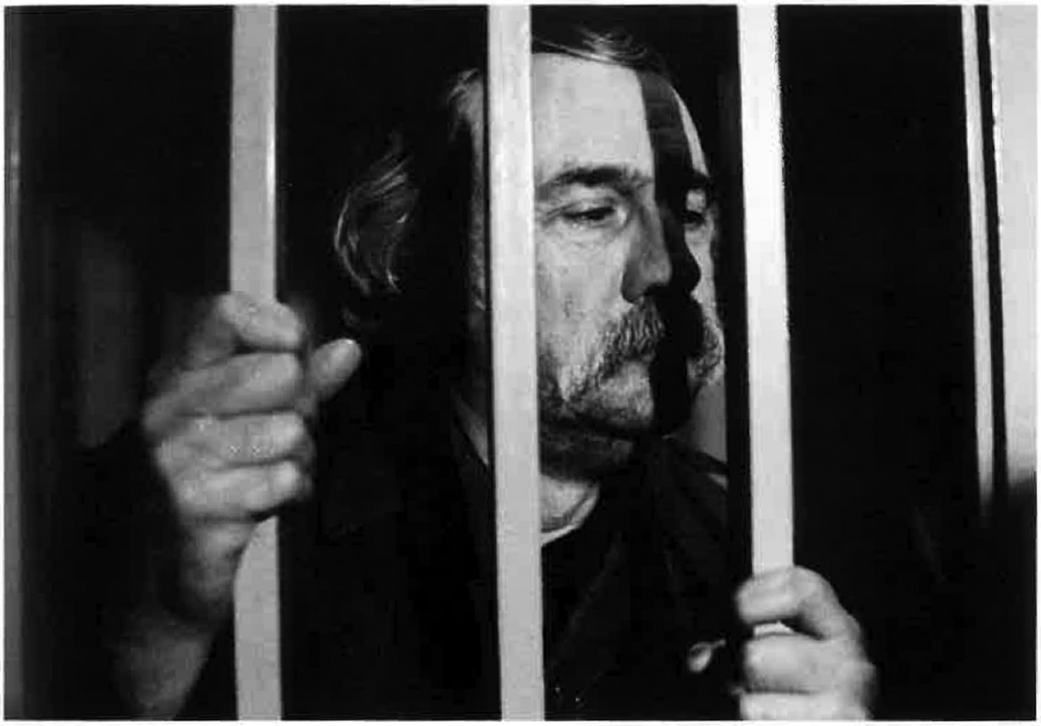

DNEVNIK ŽIVOJINA PAVLOVIĆA

10. IV 1994.
(Beograd)

Danas, u ranim večernjim satima, dva američka aviona F16 iz foormacije NATO, stacionirana na severu Italije, bombardovala su srpske položaje u Bosni kod Goražda.

U toku emitovanja Dnevnika 2 na TV Beograd javlja mi se iz Hilversuma Rolf Hartžaukor, pitajući šta se to desilo.

Na vestima, do tog trenutka, nikakav sličan podatak nije objavljen.

Tek na kraju emisije, posle meteorološkog izveštaja, oko 20 sati je pročitano Tanjugovo obaveštenje o ovom događaju.

11. IV 1994.

Uoči od vazdušnih snaga NATO nagoveštenih ali neizvršenih bombardovanja srpskih položaja oko Sarajeva, a posle posete Jugoslovenskom dramskom pozorištu, na čijem se repertoaru te večeri nalazio Harvudov pozorišni komad Garderober sa Ljubom Tadićem i Petrom Kraljem u glavnim ulogama, kad su grmljavina i ostali zvučni efekti, oponašajući bombardovanje Londona nemačkim raketama V1 i V2 proročki nagoveštavali moguću kataklizmu od koje nas je delilo tri do čtiri sata, ja sam, 20. marta svestan sudbonosnog značaja pomenute mogućnosti, izjavio pred suprugom i prijateljima da ću se, ukoliko do bombardovanja Srba kod Sarajeva dođe, posle jednogodišnjeg prekida ponovo latiti dnevnika.

Sutradan, 21. marta, ove stranice nisam morao da rasklapam. Ali sinoć, užasnut zlim slutnjama kuda atak UN može da odvede ne samo Srbiju već i čitav Balkan, a, ubrzo, umeša li se i Rusija u konflikt, i Evropu, pa i svet, bio sam prinuđen da to učinim.

12. IV 1994.

Juče, od 14,15 do 14,45 sati Amerikanci su avionima F18 ponovo bombardovali srpske položaje udaljene 10 km od Goražda, uništivši sanitetsko vozilo vojske RS i ubivši dva bolničara. Od četiri lansirana projektila eksplodirao je samo jedan; dve bombe su pale neaktivirane, a jedna je ostala zakačena za krilo aviona.

16. IV 1994.

Goražde je opkoljeno, sve kote i predgrađa su u srpskim rukama. Treći avionski napad NATO: uništen jedan srpski tenk (kasnije se utvrdilo da ta vest nije tačna). Oboren jedan britanski izviđački avion – pilot se spasao. Pogođen avion glavnokomandujućeg UNPROFOR za bivšu Jugoslaviju, generala De la Prela. Izrešetan jedan američki lovac. Panična diplomatska aktivnost u UN.

Kozirjev večeras u Beogradu.

Mir nikad dalji.

Ubrzano okončavam Biljnu krv: malo ko zna šta donosi sutrašnji dan. Za prekosutra ne može jemčiti niko.

22. IV 994.

Igra živcima: pretnje, granatiranja, diplomatski razvodi, pomirenja, usijanja, konfrontacije UN i NATO sa Srbima i Srba sa čitavim svetom.

Lični osećaj ravnodušnosti i gorkog zasićenja. Provala odvratnosti i pri pomisli na pero kojim bi se registrovale sve moguće pretnje moćnika i svih zamislivih i nezamislivih ratnih ludila. Odsustvo svrsishodnosti bilo čega, pa i beleškarenja. Beleškarenja pre svega – te egocentrične iluzije da fiksirani lični pogled na zbivanja koja se pisca neposredno ne tiču, i na koja nema ni najmanjeg uticaja, može li biti od bilo kakvog značaja.

24. IV 1994.

(oko 2.30h)

Strepnja. Neizvesnost: hoće li NATO izvršiti vazdušni udar po srpskim položajima kod Goražda, ili će se bosanski Srbi povinovati UN koje bi da izbegnu rizik budućeg svetskog rata i strpe se da se srpsko teško naoružanje povuče na ultimatumom određeno rastojanje od 20 km od ove muslimanske enklave. Poker, šah, zatezanje živaca, igra smrti. Bože, šta je sve proisteklo i šta li će sve proisteći iz samoubilačkog nagona jednog čoveka i užasavajućeg mentaliteta jednog naroda koji već četvrtu godinu sagara u orgastičnoj destrukciji, omogućenoj mu izborom pomenute individue za vožda.

27. IV1994.

Jutarnje saopštenje: Srbi su povukli teško naoružanje na 20 km od muslimanskih enklava stavljenih pod zaštitu OUN, te NATO neće bombardovati njihove položaje.

Divčibare, 30. april 1994.

U aktuelnoj balkanskoj kataklizmi za mene je najstrašnije to što moj narod, umesto da se razmnožavanjem, i umnožavanjem (što će reći: podsticanjem vitalnih energija), suprotstavi natalitetnoj invaziji islama kojoj je neposredno izložen, samoubilački hrli u rat da ubijanjem Hrvata i klanjem muslimana popravi sopstvenu krvnu sliku. Tj. da uništavanjem drugih smanji disproporciju između muslimanskog geometrijskoprogresivnog priraštaja i sopstvene samorazorne bele kuge.

17. V 1994.

Uporedo s mlitavim međunarodnim naporima da se na tlu bivše Jugoslavije ugasi ratni požar (u kojima su Amerika, Rusija i Evropa složni koliko i rogovi u vreći), bosanska se krvoliptanja u Sarajevu, na Majevici, kod Brčkog, Tuzle i Goražda ne smanjuju: pešadijske čarke smenjuju artiljerijska i minobacačka granatiranja, a dopunjuju snajperski smrtonosni hici koji ponajčešće odnose živote nedužnih.

18. V 1994.

U ratno vreme pomama iracionalizama je neograničena:

– nezasitost crkvenih ambicija;

– trgovačka aktivnost proroka i proročica;

– sve veće i sve češće prisustvo vizionara, okultista i zvezdočataca u ilustrovanim časopisima i na TV programima;

– sve razgranatije rubrike za horoskope u dnevnim novinama.

20. maj 1994.

Trijumf rodoljublja:

u XIX veku – zanos i stvaralaštvo;

u XX veku – razaranje i smrt.

Patriotizam kao pseudoideologija, dopingovan nacionalističkom omamom i ludilom vere.

Nacionalizam – taština i slepilo.

Šovinizam – mržnja i samodovoljnost.

Varvarstvo – poremećaj životnih nagona, izopačena čežnja za povratkom Prirodi.

Bog – izgovor.

21. V 1994.

Umesto nekadašnjeg
ja i ti,
sada vlada
mi i oni.

22. V 1994.

Sveruski patrijarh Aleksej, srpski patrijarh Pavle, crnogorski mitropolit Amfilohije i čitava šarolika vojska pravoslavnih mantijaša kandilka se Srbijom, Kosovom, Bosnom i Crnom Gorom, kadeći tamjanom vreli balkanski vazduh. Vazduh je već zatrovan smradom leševa, baruta i spaljenih ljudskih prebivališta. I to sve samo potvrđuje definitivnu vladavinu bezbožništva.

31. maj 1994.

Pominje se cifra od 400.000 mladih ljudi, mahom obrazovanih, koji su od 1991. pa do danas napustili Srbiju: bežeći od ratnog besnila, potražili su utočište u visokocivilizovanim državama Zapada.

(Patriotizam = anahronizam.)

1. VI 1994.

Ono što u ratu užasava, ali i otrežnjuje, jeste činjenica da sa ljudskim životima u nepovrat odlaze i umetnička dela – naš život produžavan u fikciji. (U ovom građanskom, nacionalno-verskom, ili, što je najverovatnije, civilizacijskom ratu Srbi ruše džamije, Hrvati pravoslavne crkve, muslimani katoličke hramove, a i jedni i drugi i treći zajednički se međusobno ubijaju.)

2. VI 1994.

Nacionalisti ili građani. Kako je građanstvo na Balkanu slabo, znači – nacionalisti.

To jest, seljaci.

(Moglo bi se s ozbiljnim razlozima reći da ovaj krvavi i besmisleni građanski rat nije ništa drugo do seljačka nacionalistička kontrarevolucija koja prethodnu seljačku komunističku revoluciju otprema ad acta.)

(Odnosno: trijumf amorfije nad pokušajem nasilnog importa tekovina civilizacije kristala na Balkan – jedinu evropsku oblast imunu na progres i napredak.)

5. VI 1994.

Miloševićeva izjava da „Srbi mogu pod sankcijama izdržati i hiljadu godina" prija inadžijskom nacionalnom mentalitetu (objašnjavajući bolje od bilo kakve razložne analize na kojim je osnovama zasnovana duboka i čvrsta veza između naroda i njegovog vođe). Ali otkriva i pravu prirodu njegovog mračnog karaktera koji ga svrstava u isti red sa Čaušeskuom i Enver Hodžom.

9. VI 1994.

Hermetizacija Srbije, za koju su u istoj meri zaslužni zadrti nacionalisti drogirani mitskom veličinom nacije koliko i tzv. međunarodni faktori, nije proizvela samo fizičku stešnjenost ljudi prinuđenih da žive u opsadi, već i duševnu: bunilo, neuravnoteženost i neurastenični svakodnevni ispadi na granici ludila samo su neki od simptoma pogubnog osećanja bezizlaza koji gospodari najvećim brojem pripadnika ove zajednice. Otud česte svađe, tuče, masovna pijanstva sred kojih se euforična veselja praćena pucnjavom munjevito pretvaraju u ratno poprište, a potom tonu u grobnu tišinu i simptomatično mirovanje – posledicu kako lične tako i kolektivne nesigurnosti zbog neprestanih krađa, pljački, pretnji, ucena i hladnokrvnih ubistava čija eskalacija rečitije od svega govori o haosu i bezvlašću. Tj. o pravom stanju zajednice u koje je sama sebe dovela opredelivši se za rat.

10. VI 1994.

Sedmodnevno natezanje između delegacija Srba i muslimansko-hrvatskih predstavnika u Ženevi okončano je potpisivanjem jednomesečnog primirja, a dva dana kasnije, to jest dan uoči stupanja primirja na snagu, američki Senat zahteva od Bila Klintona da jednostranim aktom ukine embargo UN na uvoz oružja muslimana u Bosni.

Mir?

Samo fraza.

21. VI 1994.

Granatiranje sarajevske biblioteke koje su izveli Srbi 1992. ni po čemu se ne razlikuje od nemačkog bombardovanja Narodne biblioteke u Beogradu 6. aprila 1941.

27. VI 1994.

Grad sve više podseća na džunglu ne samo po sve većem broju krvoloka, po divljem lovu na ljude kao da su životinje u pitanju, već i po neprestanoj pisci, arlaukanju, zavijanju i coktanju policijskih sirena i alarmnih uređaja.

12. VI 1994.

Sad nakinđureni pacovi zvani diplomate ponovo vršljaju balkanskim vukojebinama s namerom da potru krvave posledice svojih pakosnih spletki i sebičnih špekulacija.

13. VI 1994.

Posle Ženeve, evo i Napulj, stecište Sedmorice najbogatijih (sedmorice vladalaca svetom na čelu sa SAD, jedinim pravim i istinskim njegovim gospodarom), zajedno sa Rusijom, svojim najmoćnijim nekadašnjim protivnikom a sada poniženim vazalom, bruji od apela zaraćenim stranama u Bosni da prekinu međusobna ubijanja, ali i pretnji šta će im se desiti ukoliko ultimativni zahtevi za prihvatanje ponuđenih predloga za podelu etničkih teritorija i njihovo razgraničenje ne budu prihvaćeni.

15.VI 1994.

Danas se srećem s Milošem Stambolićem, starim znancem iz vremena kad je bio glavni i odgovorni urednik Vidika. Poziva me u Nolit. Evocirajući uspomene, seća se kako je i zašto zahtevao da se iz moje prve zbirke pripovedaka Krivudava reka odstrani priča U osvit, a u pripovetkama Legenda i Dva milicionara izmeni tekst. S još dva slična zahteva, upućena jednom prilikom Aleksandru Tišmi (povod je bio objavljivanje romana Upotreba čoveka), a drugom, iz sličnih razloga, Mihailu Laliću, smatra da su to jedini njegovi cenzorski gresi u toku dugogodišnje uredničke karijere.

Najzad, saopštava mi da me je s razlogom pozvao u svoju kancelariju, jer želi da pročitam jedan njegov napis, objavljen u nepoznatoj mi publikaciji, i ja ga, kao tekst od značaja, prenosim u ovaj dnevnik.

UVOD U JEDNU SMRT

Miloš Stambolić

Rezervista Miroslav Milenković, rođen pedeset i prve, otac dvoje dece, građevinski radnik, pripadnik jedinice Teritorijalne odbrane iz Gornjeg Milanovca, dignute 17. septembra, nije mogao da izdrži insistiranje svoga majora Rajka Šutića da se opredeli – hoće li među izdajnike u jednom stroju, ili među prave Srbe u drugom, mnogo manjem. Pošto je više puta prelazio iz jednog stroja u drugi, rastrzan između sopstvenog zdravog razuma i drugarstva i oficirskih govora o patriotizmu, srpstvu i izdaji, Miroslav Milenković je zastao u jednom trenutku između dva stroja i ispalio sebi metak u glavu. To se desilo negde između Šida i Tovarnika, 20. septembra 1991. Smrt Miroslava Milenkovića najbolje ilustruje moralne dileme, ljudske tragedije i duboki besmisao građanskog rata u Jugoslaviji.

(Republika, 1-15. III 1991, Beograd)

16. VI 1994.

Ako bih podržavao takozvane nacionalne interese, to jest – ako bih kolektivnom biću dao prednost nad sopstvenim, potro bih sam sebe. Ma koliko se trudio da prodrem u srž srpskog iracionalnog ponašanja, ja, na koncu, ne nalazim ni išta drugo, ni išta više od onoga što predstavlja duhovno svojstvo arapskih zajednica u Aziji ili crnačkih plemena iz Afrike. (Pri tom ne pomišljam na poniženja ni na čiji račun, već na samosvojnosti civilizacijskog karaktera.) Zato, uprkos razumevanju, pa i sapatništvu sa sudbinom roda mog, shvatam da je sve ono čime se razlikujem od drugih ljudi nepodudarno sa suštinom nacionalnog bića naroda kome pripadam. I da, ma koliko moj specifikum zavisio od sudbine kolektiva, nije istovetan sa uzročnikom njegove zle sudbe: takva je sudbina samo posledica užasnih svojstava srpskog mentaliteta koji zajednicu, opirući se da prihvati bilo koje ozbiljnije organizacione tekovine evropske civilizacije, vraća vekovima u praiskonsko stanje apsolutne amorfije – osobina svih paganskih zajednica.

19. VI 1994.

Nacionalizam, bilo koji, za mene je najopasnija i najgluplja zabluda savremenog čoveka. Distancirao sam se od svoje nacije, jer mi se zgadila njena agresivna hvalisavost. Verujem u nedeljivu univerzalnu civilizaciju kakva je neophodna našem stoleću. (Klaus Man)

Delim ista osećanja i shvatanja, ali bez vere u nedeljivu civilizaciju. Takva civilizacija, u kakvu se uzda Klaus Man, u savremenom se životu ostvaruje kao dominantna, imperijalna zapadna civilizacija (civilizacija kristala), koja preko svojih instrumentarija (NATO, OUN, Savet bezbednosti, KEBS itd.) kinji ostale dve trećine čovečanstva, ne libeći se otvorenih zločina u ime humanih ideala (progresa, kulture, civilizacije, prava čoveka itd), a zarad obezbeđivanja nove radne snage i osvajanja novih tržišta. Zavada, koju među glupim (što će reći: nedovoljno lukavim) narodima – pripadnicima suprotnih civilizacijskih formacija (amorfije) seje, raspaljuje, širi i podržava ta ogromna, i sve veća, sada već zastrašujuća globalna pošast, samo je jedno od sredstava za ostvarivanje modernih imperijalnih ciljeva.

Zavadi pa vladaj, čuvena Hitlerova deviza, ponovo stiče svoju punu aktuelnost.

Divčibare, 25. jul 1994.

Kao i dosad, i sad, odavde, s planine, sve što je u Beogradu ličilo na krvavu dramu, izgleda kao privid.

A nije.

30. VI1994.

Predlog tzv. Kontakt grupe (predstavnika SADa, Nemačke, Velike Britanije, Francuske i Rusije), saopšten u Ženevi, da se, zbog odbijanja bosanskih Srba da bezuslovno prihvate njihov mirovni plan, pojačaju sankcije prema Srbiji i Crnoj Gori; tvrdo ponašanje srpskih predstavnika s Pala; pranje ruku Slobodana Miloševića pred neizvesnošću Srba u Bosni i Hrvatskoj; pojačana ratna dejstva na bosanskim bojištima; nervoza u SRJ zbog odloženog ukidanja međunarodnog embarga – jednom rečju: histerična neizvesnost u kojoj se nalaze svi akteri građanskog rata na tlu bivše Jugoslavije, samo potvrđuje krajnju nepredvidljivost buduće sudbine ovog podneblja.

Hoću li na ovaj dnevnik ikada staviti tačku? Ili će se beleženje otegnuti u nedogled? (Do mog odlaska u gornje regione?)

10. VIII 1994.

(Divčibare)

Sada one koje ssu najpudali da ulete u rat, zločin i krv, na mig Vođe muče ucenama, odstreljujući ih u ime spasa majčice Srbije.

Sada I, kada sui m svetski moćnici stavili nož pod grlo, više nije do Svesrpstva I Vellike Srbije.

14. VIII 1994.

Reč "raja", do ovoga rata, u Sarajevu je označavala *narod.* I svi su je upotrebljavali – I Muslimani, I Hrvati, I Srbi. Jer, ona je među njima njima brisala svaku razliku I činila ih braćom.

30. VIII 1994.

Na referendum, održanom u Bosni I Hercegovini 28. VIII ove godine, 97% stanovništva Republike Srpske odbilo je plan Kontakt grupe za uspostavljanje mira, jer je sastavljen na očiglednu štetu Srba.

30. IX 1994.

Nedostatak vizije je duhovna bolest demokratskog sveta. U tom smislu, ratovi u bivšoj Jugoslaviji samo su symptom šire bolesti." (Mihajlo Mihajlov)

14.X 1994.

Režimska glasila (RTS, "Politika") izbrisala su Bosnu iz postojanja: otkad Milošević poušava da se umili Zapadu ne bi li SRJ bila oslobođena sankcijaOUN, odnosno prema sudbini Srba u BIH ne razlikuje se ododnosa prema neprijateljima. Da li je to perfidna igra u dogovoru saa Karadžićem ili goli cinizam koji predstavalja osnovu njegovog kabadahijskog ponašanja, pokazaće vreme.

U drsku enigmatičnost Miloševićeve vladavine ulazi I jučerašnja vojna vežba avijacije Vojske SRJ u bombardovanju "neobeleženih ciljeva" kojoj su prisustvovale najviše državne ličnosti pa I on.

8. XI 1994.

Sav život zajednice amo je jedna bunovna improvizacija. (Na čvrstoj organizaciji počiva jedino policija.)

10. XII 1994.

Sve zlo ovoga časa niklo je iz slovensko-ilirskog paganstva izdeljenog na srpsko *pagansko* pravoslavlje, bošnjačko *pagansko* muslimanstvo i hrvatski *paganski* katolicizam.

31. XII 1994.

Evropska umetnost, afričko cveće,
Sve će da bude jedno smeće.

Svemu će, svemu da doaka
Već na skok spremna svetska kloaka.

(Branislav Petrović)

МИСЛИ И ПОУКЕ ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА

„Филм је апсолутно уметност за себе. Неко ће рећи: он је ближи позоришту неголи сликарству. Филм је ближи литератури неголи позоришту. Тако ја у овом тренутку мислим. Али да је филм самосвојна уметност, то је, мислим, више него сигурни.”

„Од Србије ништа очекивати не могу: док је била у склопу комунистичке деспотије, гањали су ме фанатици и чанколизи зато што нисам хтео да величам тиранију и што ми је индивидуална слобода била највиши циљ; сада, у хаосу националног лудила, одбацују ме родољуби и шићарџије зато што нећу да уздижем свој народ, јер не могу да блатим остале.”

„Читав сам живот корачао уз ток и сваки корак чинио чупајући с огромним напором ноге из иловаче. А то изнурује.”

„Фашистоидни говор Слободана Милошевића, одржан јуче у Панчеву, не открива само психотичну агресивност српског националног вође (што је од важности за њега), већ и нашу безнадежну будућност (што је од много веће важности за нас).”

„Изабравши на минулим изборима Слободана Милошевића поново за председника Србије, човека бахатог и тврдоглавог, у сваком тренутку спремног на самоубилачке политичке потезе, чије су последице по правилу катастрофалне, српски је народ, подударно са својом „духовном елитом“, учинио све да се Југославија, као држава распадне. Очигледно се ради о менталитету чија основна особина није стваралаштво и љубав према животу, већ деструкција и тежња ка смрти.”

„Шта ће Милану Комненићу сатируђа политичка активност у национал-четничком покрету Вука Драшковића? Зашто Мирко Ковач бежи од себе и свог дела у јавна целомудрења, Филип Давид у „борца за демократију“ а Видосав Стевановић у политички кошмар... Због чега Драгослав Михаиловић, ушанчен у дубок и блатњав ров инертног национализма, води донкихотски позициони рат са Јосипом Брозом?”

„Земља усталасана, махом непоорана – урасла у коров и шибље. Воћњаци пуни рода који нико не бере. Стара кућишта пуста, посрнула, у распадању. Празни амбари, мртве штале, невезани керови у хладу под струлелим тарабама и пијаним плотовима надомак огромних, неукусно раскошних и несврсисходних троспратница, намењених таштини и надметању. Ограде од ливеног бетона или кованог гвожђа. Надстрешнице над тарторима, комбајнима и у блато улопаним мерцедесима. Фарме бикова, кокошака носиља, товљених свиња. Пластењаци са зимском зеленом салатом и раним парадајзом. Препуне трпезе телећих чорби, сарми од киселог купуса, прасећег и јагњећег печења. Вашари, шатре, свадбе, крштења, сахране и испраћаји у војску; камиони претоварени тешким намештајем; купатила у којима се нико не купа; клозети у које нико не врши нужду. Иза нагомиланих, збрда-здола збубаних тешких, у шрех сазиданих здања уздижу се, набацана уз стајске зидове, брда непреврелог, у мокрађу огрезлог гнојива, док се њиве засејане пшеницом, кукурузом или сунцокретом запрашују хемијским препаратима противу инсеката и птица... ... А уместо птичијег цврркута или коњске ниске изнад сербске сеоске идиле разлеже се с транзистора или телевизијских звучника весели јецај Шабана Шаулића, Џеја Рамадановског или турбо-фолк секс-бомбе Цеце Величковић... Но та вриска (или хропац) не настају на пашњацима пред колибама или сред пропланака у дрвеним столетним храстовим шумама, већ у радиофонским студијима и телевизијским емисијама многобројних, силним факултетима украшених Сербских градова.”

(Викицитати)

КЊИГЕ И ФИЛМОВИ ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА

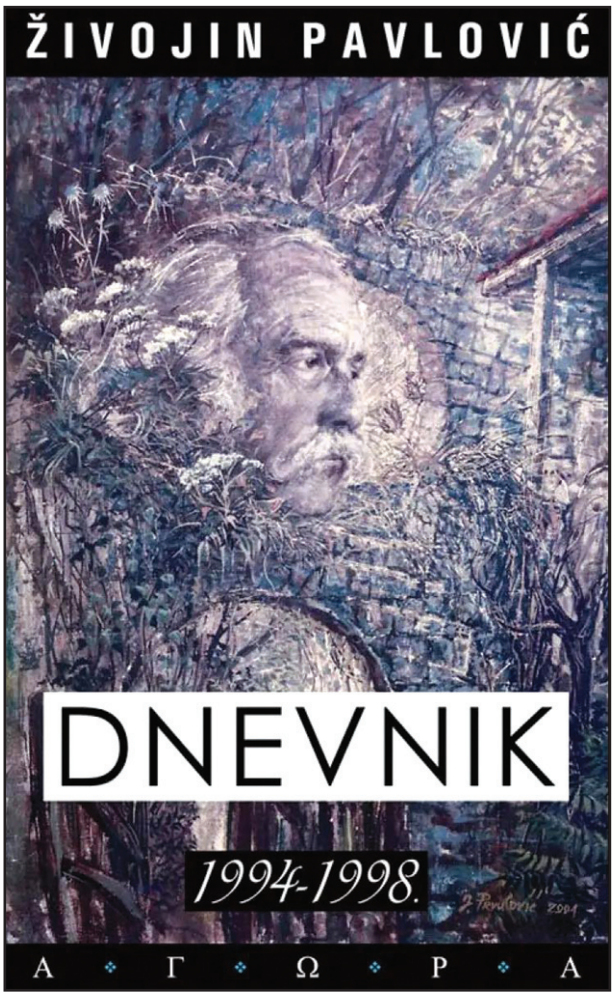
ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
DNEVNIK
1994-1998.
A Γ Ω P A

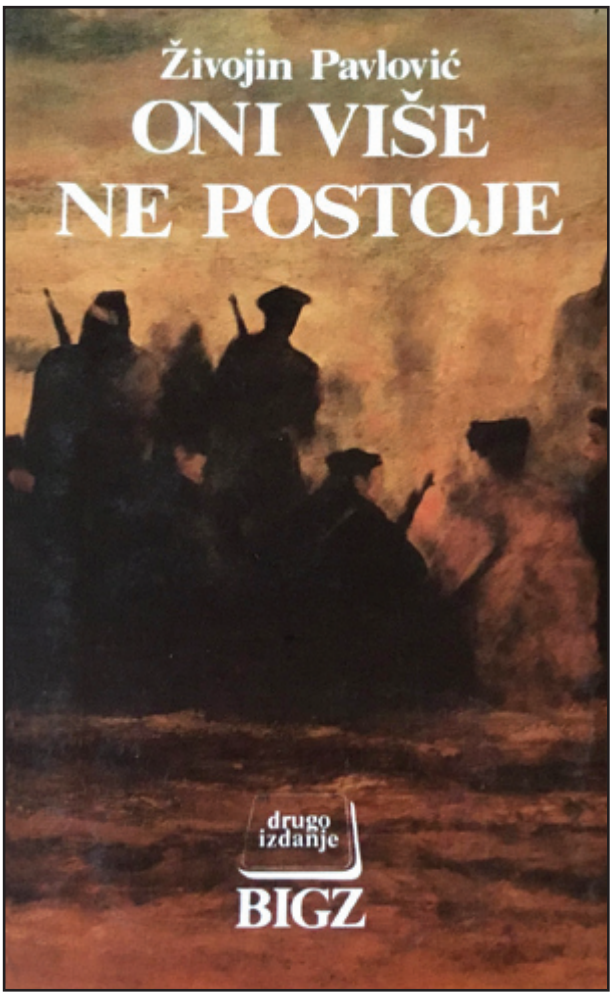
Živojin Pavlović
ONI VIŠE NE POSTOJE
drugo izdanje
BIGZ

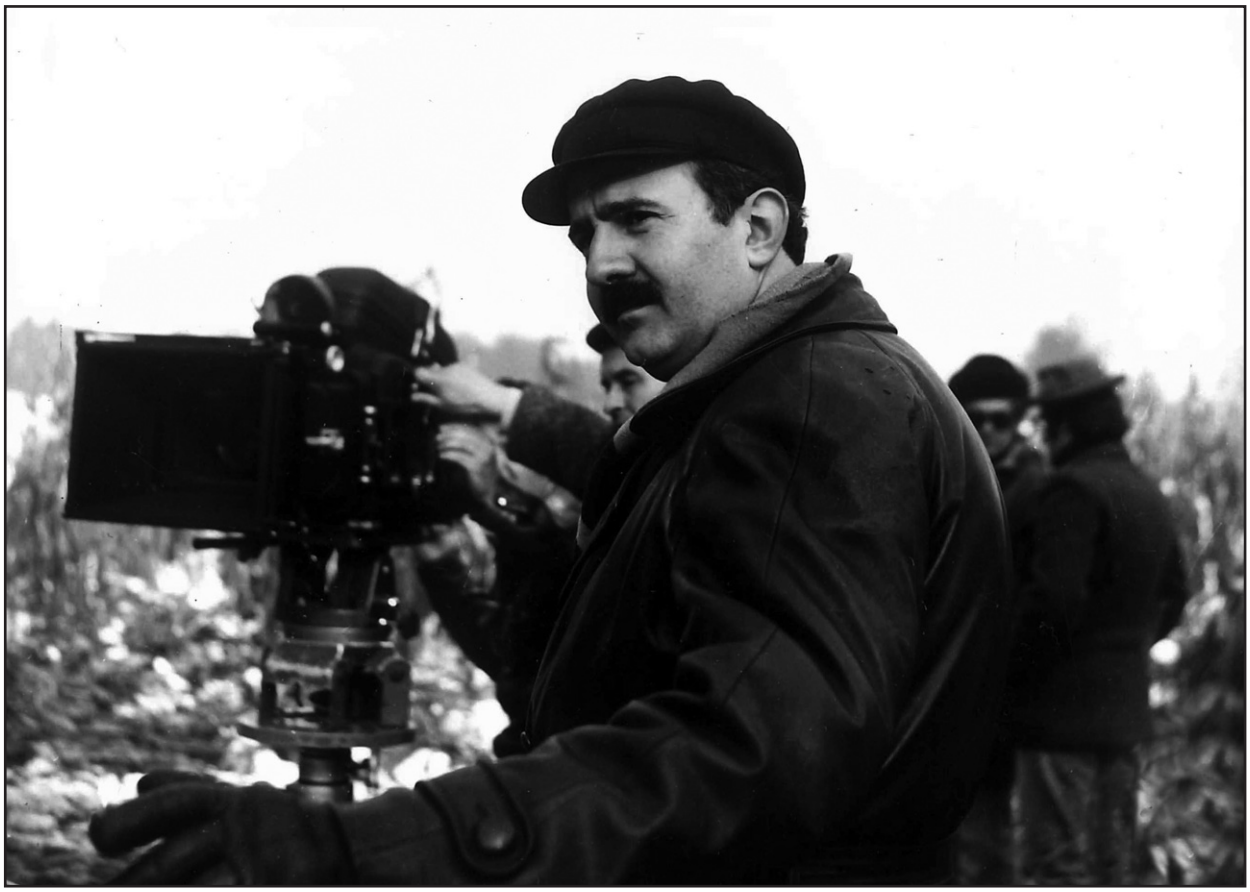

FK FILMklub
DRAMA
NAGRADE
PULA: Srebrna arena za režiju, specijalna nagrada za ulogu – Slobodan Perović, nagrada za scenografiju, nagrada PAROMET časopis "Ekran" za najbolji film Festivala
NIŠ: Nagrada za najbolju mušku ulogu – Slobodan Perović, druga nagrada Republičkog fonda za unapređivanje kinematografije SR Srbije
BERLIN: Srebrni medved
BUĐENJE PACOVA
Slobodan Perović, Dušica Žegarac, Severin Bjelić
Mirjana Blažković, Mića Tomić, Nikola Milić, Pavle Vujisić
Centar film i DiMedia predstavljaju "BUĐENJE PACOVA" u režiji SLOBODAN PEROVIĆ
DUŠICA ŽEGARAC SEVERIN BJELIĆ MIRJANA BLAŠKOVIĆ MIĆA TOMIĆ NIKOLA MILIĆ PAVLE VUISIĆ
scenografija DRAGOLJUB IVKOV kamera MILORAD JAKŠIĆ muzika ARHIVSKA montaža OLGA SKRIGI
scenario GORDAN MIHIĆ LJUBIŠA KOZOMARA režija ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
www.dimedia.rs
DVD
DIMEDIA

ŽIVOJIN ŽIKA PAVLOVIĆ
"ODNOS POJEDINCA PREMA DRUŠTVU"
SUBSCRIBE
KLASIČNA SRPSKA KINEMATOGRAFIJA

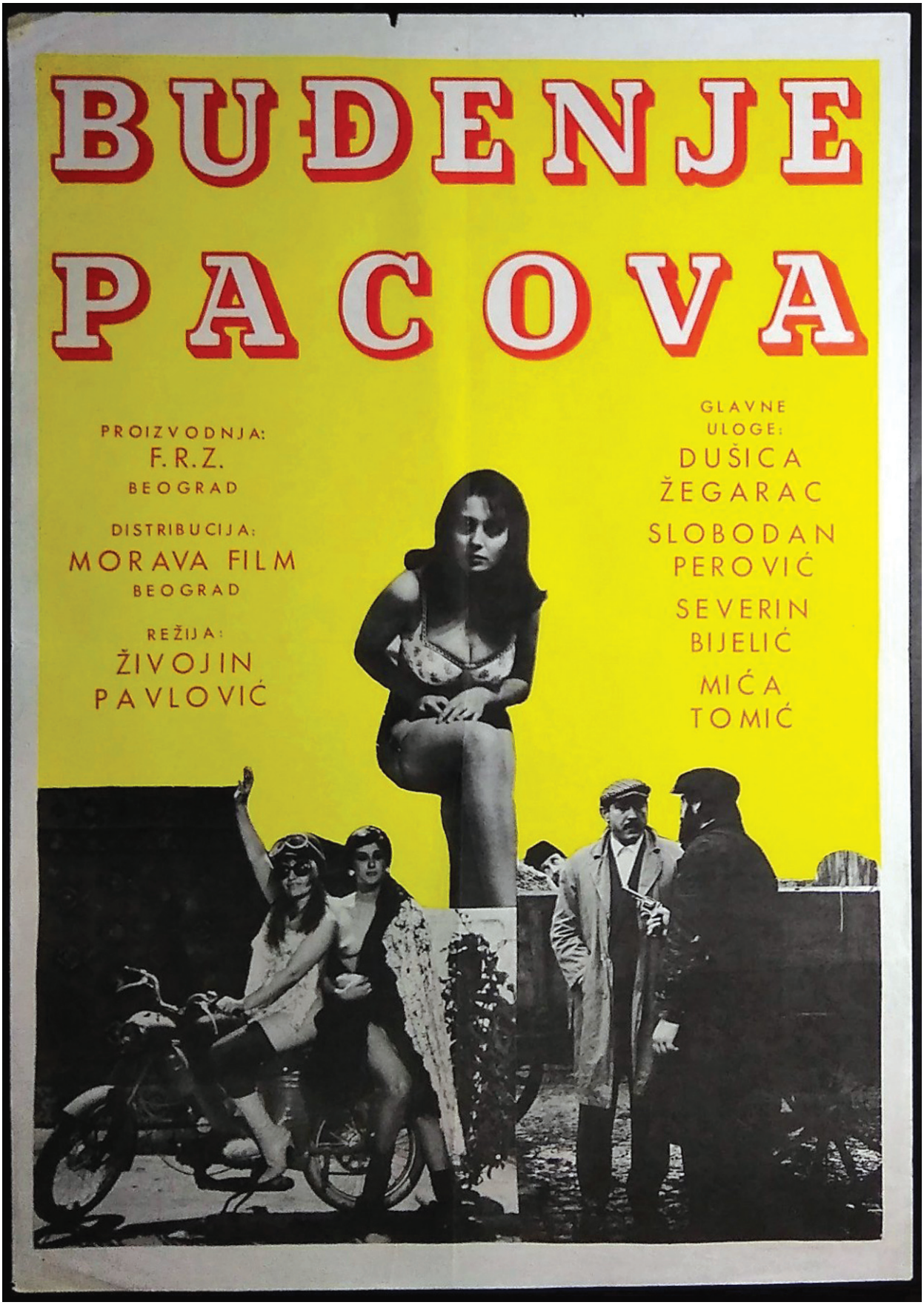
BUĐENJE
PACOVA
PROIZVODNJA:
F.R.Z.
BEOGRAD
DISTRIBUCIJA:
MORAVA FILM
BEOGRAD
REŽIJA:
ŽIVOJIN
PAVLOVIĆ
GLAVNE
ULOGE:
DUŠICA
ŽEGARAC
SLOBODAN
PEROVIĆ
SEVERIN
BIJELIĆ
MIĆA
TOMIĆ

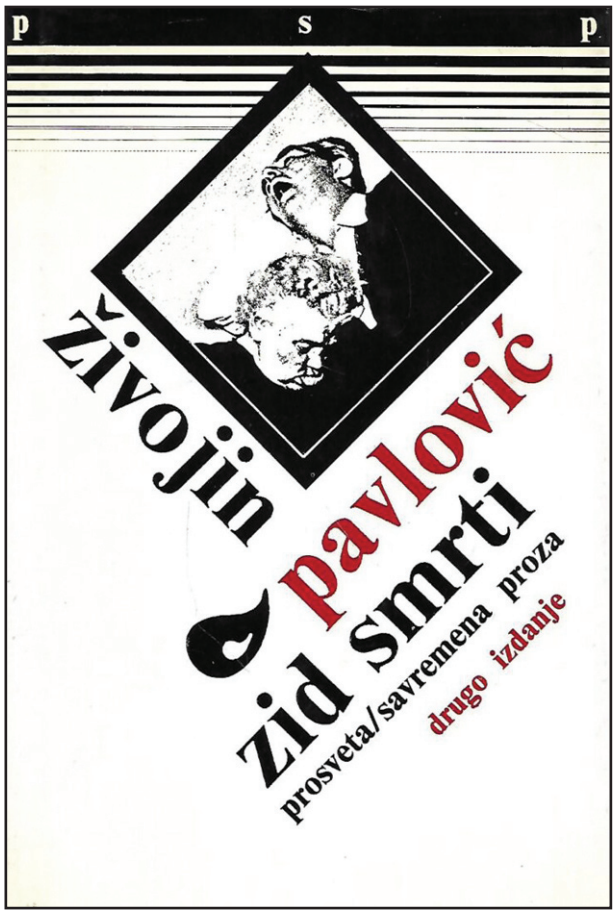
p s p
živojin
pavlović
zid smrti
prosveta/savremena proza
drugo izdanje

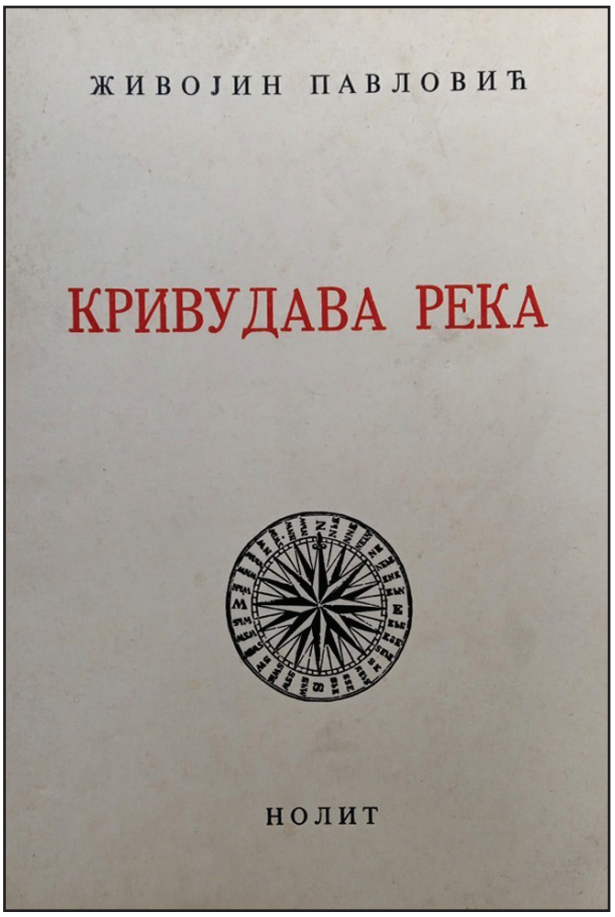
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
КРИВУДАВА РЕКА
НОЛИТ

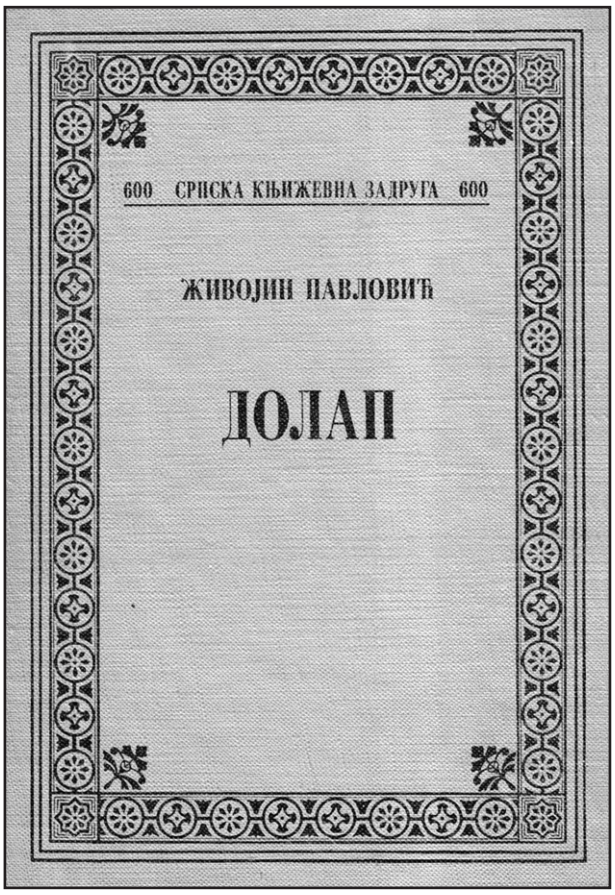
600 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 600
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
ДОЛАП

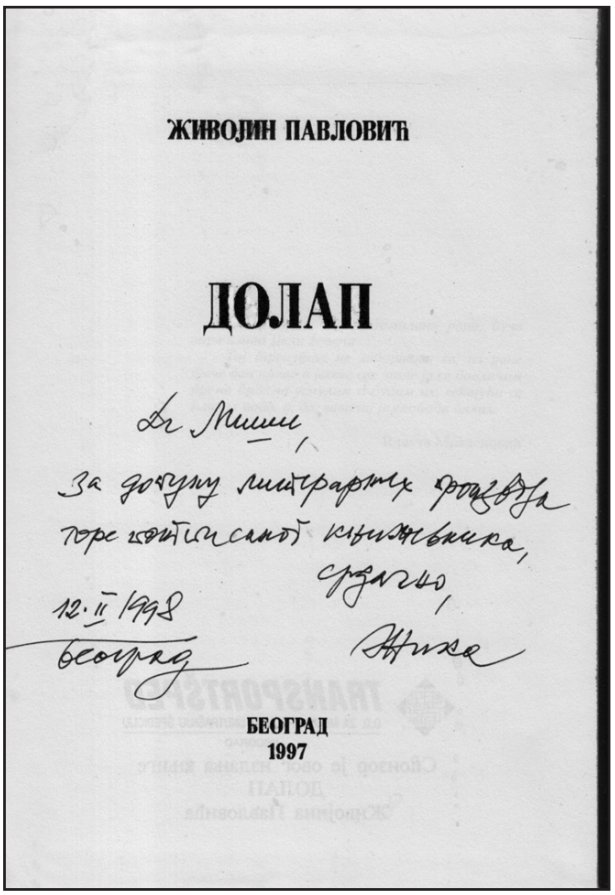
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
ДОЛАП
Др Мишо,
За докуму литературних фоајвоја
горе потписаног књижевника,
срдачно,
12.II 1998
Београд
Жика
БЕОГРАД
1997

LOV NA TIGROVE
živojin pavlović
prosveta|bigz
ž. pavlović LOV NA TIGROVE

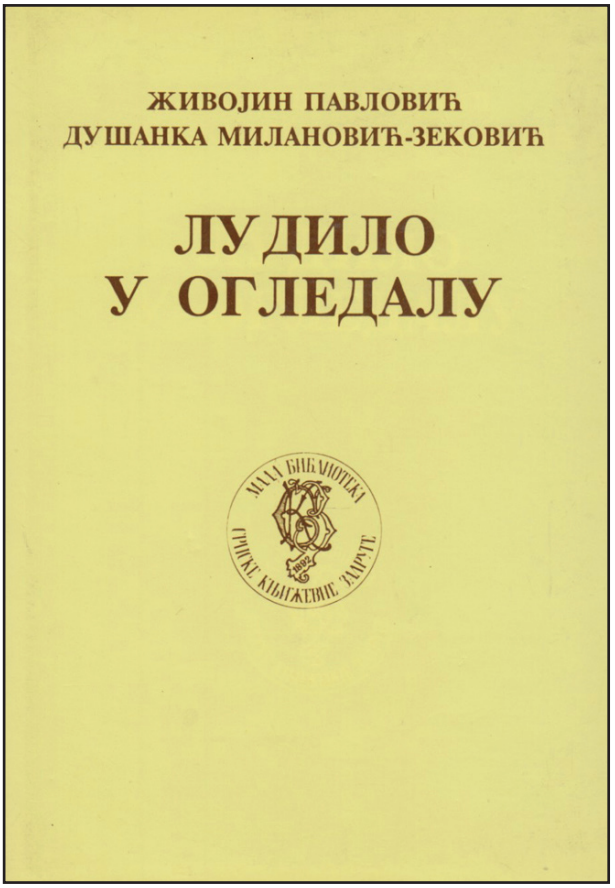
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
ДУШАНКА МИЛАНОВИЋ-ЗЕКОВИЋ
ЛУДИЛО
У ОГЛЕДАЛУ
МАЛА БИБЛИОТЕКА
СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЗАДРУГЕ

Dragan Nikolić
Ružica Sokić
Neda Spasojević
PULA: Velika zlatna arena za film, Zlatna arena za režiju Živojinu Pavloviću, specijalna nagrada za ulogu Draganu Nikoliću, prva nagrada žirija kritike.
NIŠ: Specijalna nagrada za ulogu Draganu Nikoliću, specijalna nagrada za ulogu Ružici Sokić.
KARLOVE VARI: Nagrada žirija FIPRESCI. IJER: Nagrada "Don Kihot". AVELINO: Zlatna medalja
KAD BUDEM MRTAV I BEO
ZMEX Vam predstavlja "KAD BUDEM MRTAV I BEO" uloge DRAGAN NIKOLIĆ
RUŽICA SOKIĆ NEDA SPASOJEVIĆ SEVERIN BIJELIĆ DARA ČALENIĆ NIKOLA MILIĆ ZOBICA ŠUMADINAC
SLOBODAN ALIGRUDIĆ scenografija DRAGOLJUB IVKOV kamera MILORAD JAKŠIĆ muzika ARHIVSKA
montaža OLGA SKRIGIN scenario GORDAN MIHIĆ režija ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
SVRSA
www.dimedia.co.yu
DVD VIDEO
DIMEDIA
ZMEX

CRVENO
KLASJE
FRZ
viba film
kolor
RADE ŠERBEDŽIJA
MAJDA POTOKAR
MAJDA GRBAC
IRENA GLONAR
JOŽE ZUPAN
ARNOLD TOVORNIK
REŽIJA
ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
KAMERA
MILORAD JAKŠIĆ—FANĐO

HAJKA
KOLOR – WIDESCREEN
proizvodnja
FRZ
distribucija
VESNA FILM
LJUBLJANA
scenario i režija ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
direktor fotografije MILORAD JAKŠIĆ
scenografija MIODRAG MIRIĆ
uloge
RADE ŠERBEDŽIJA - BARBARA NILSEN - PREDRAG MANOJLOVIĆ
PAVLE VUJISIĆ - ZAIM MUZAFERIJA - MILOŠ ŽUTIĆ - RATISLAV JOVIĆ
VELIMIR ŽIVOJINOVIĆ - SLOBODANKA MARKOVIĆ - LAZAR RISTOVSKI

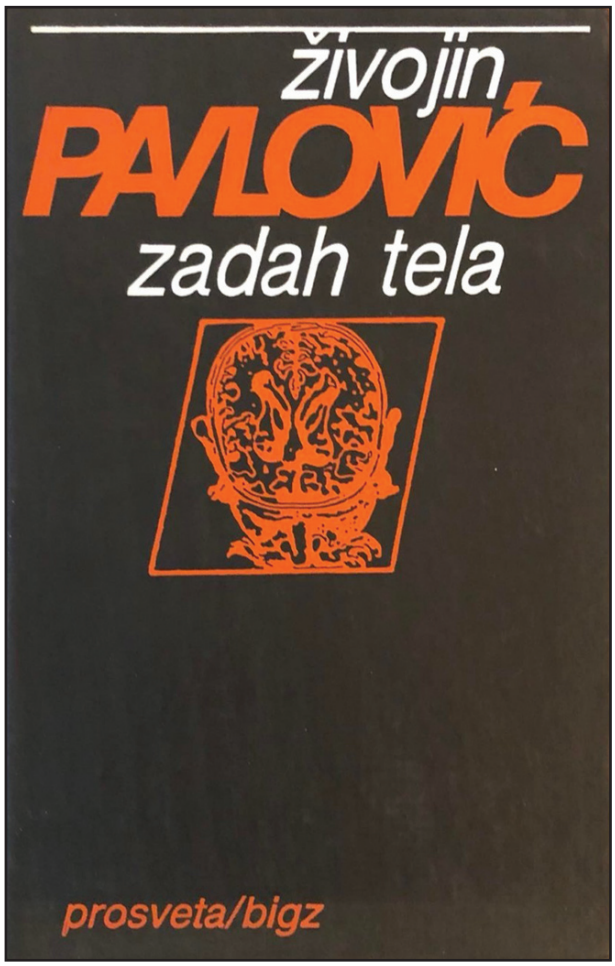
živojin
PAVLOVIĆ
zadah tela
prosveta/bigz

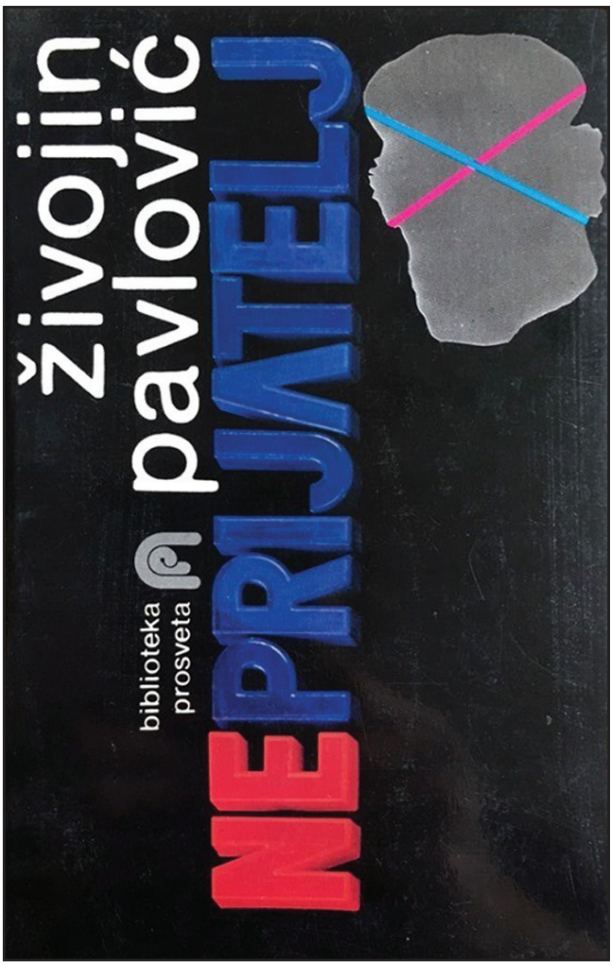
živojin
pavlović
NEPRIJATELJ
biblioteka
prosveta

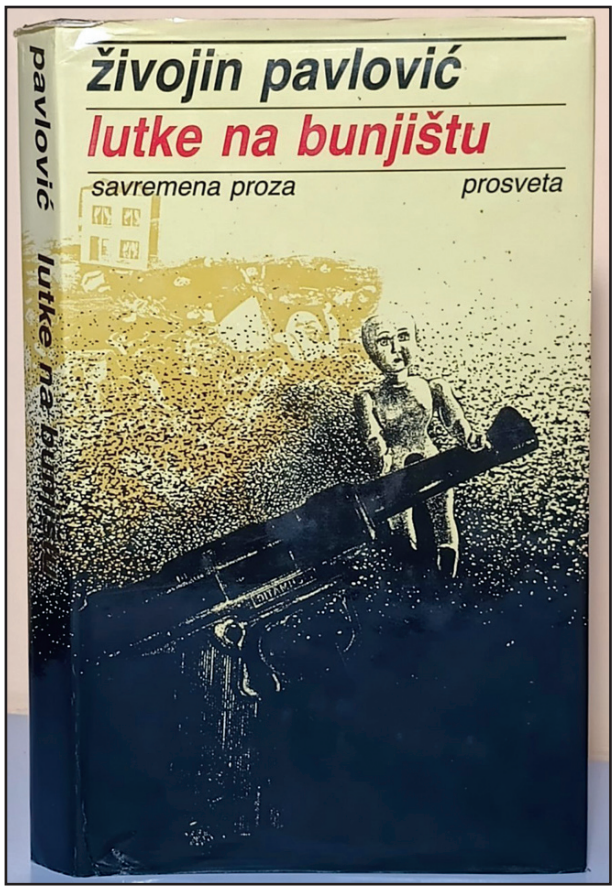
živojin pavlović
lutke na bunjištu
savremena proza
prosveta

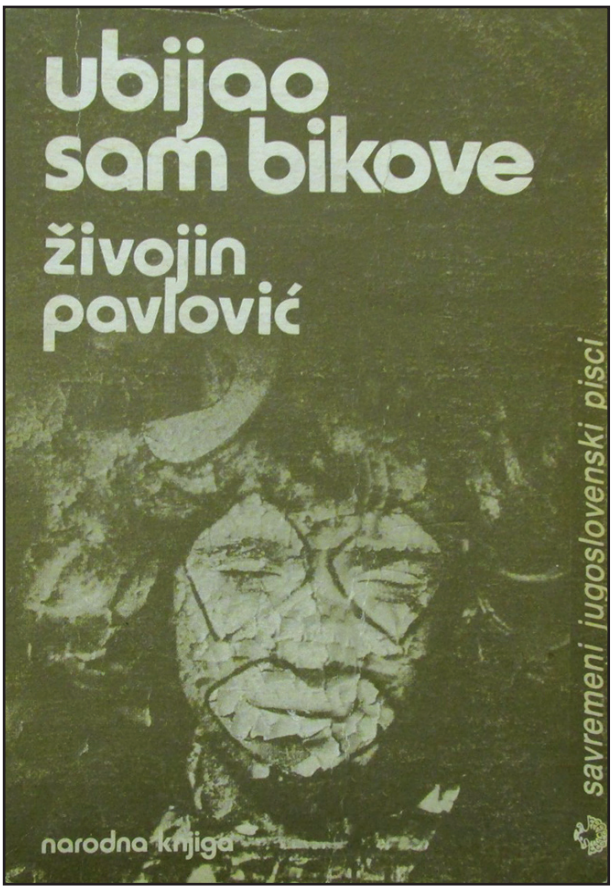
ubijao
sam bikove
živojin
pavlović
savremeni jugoslovenski pisci
narodna knjiga

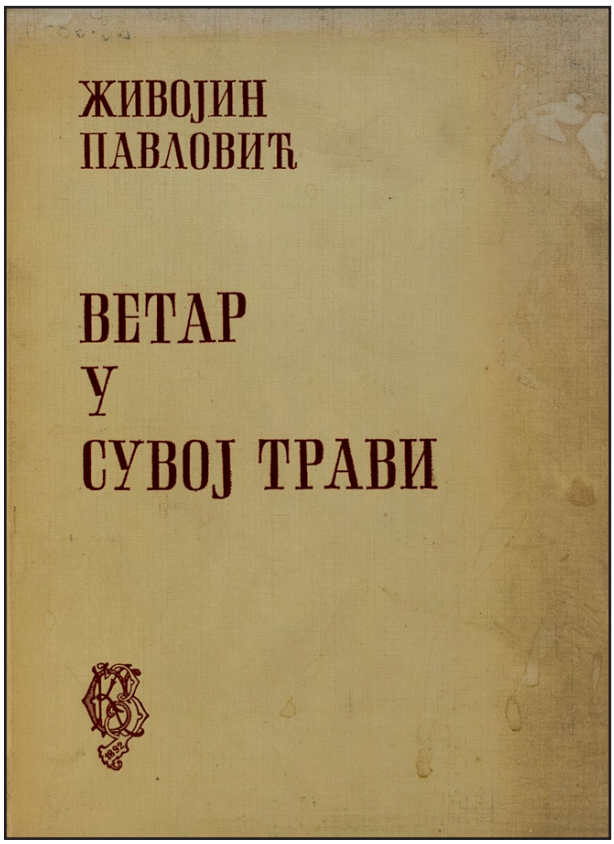
ЖИВОЈИН
ПАВЛОВИЋ
ВЕТАР
У
СУВОЈ ТРАВИ

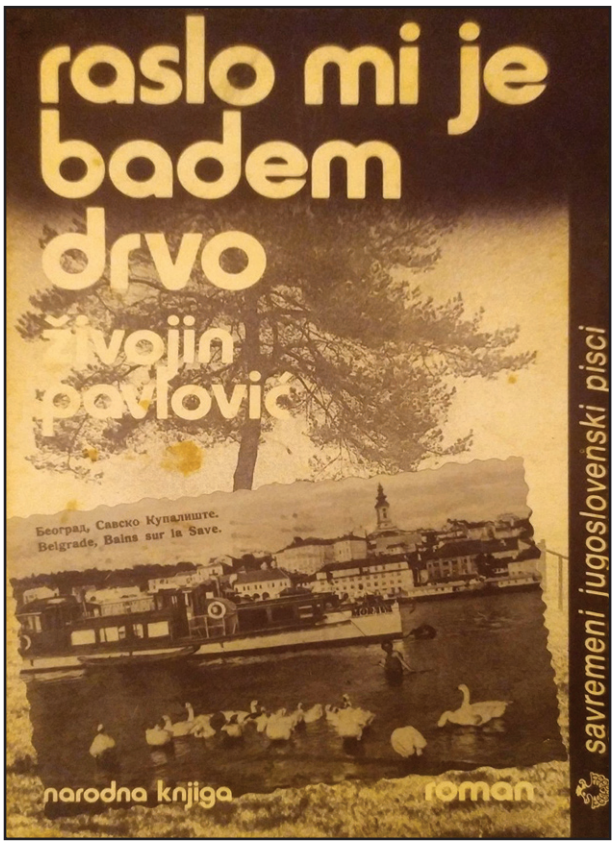
raslo mi je
badem
drvo
živojin
pavlović
Београд, Савско Купалиште.
Belgrade, Bains sur la Save.
narodna knjiga
roman
savremeni jugoslovenski pisci

ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ
дивљи
вешар
1
ЛАПОТ
ОНИ ВИШЕ
НЕ ПОСТОЈЕ
ДИВЉИ ВЕТАР
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ

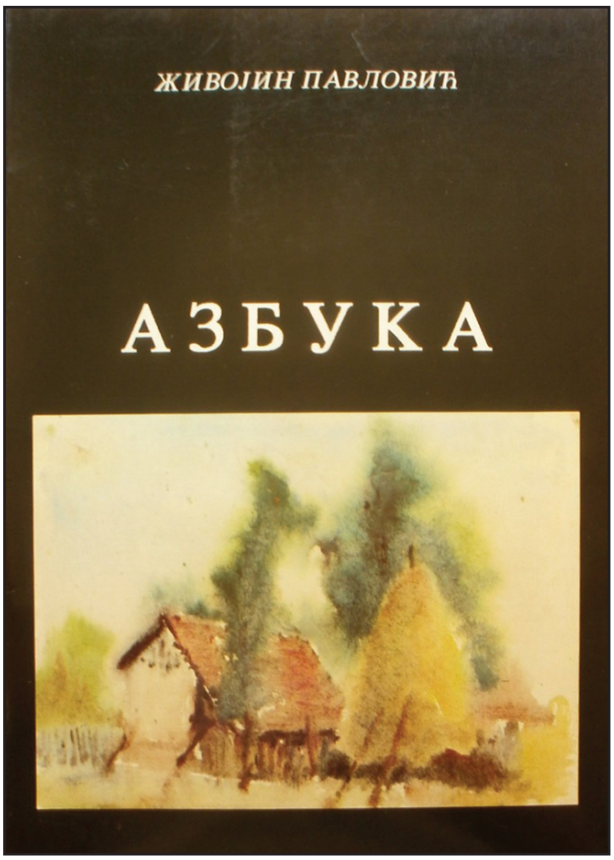

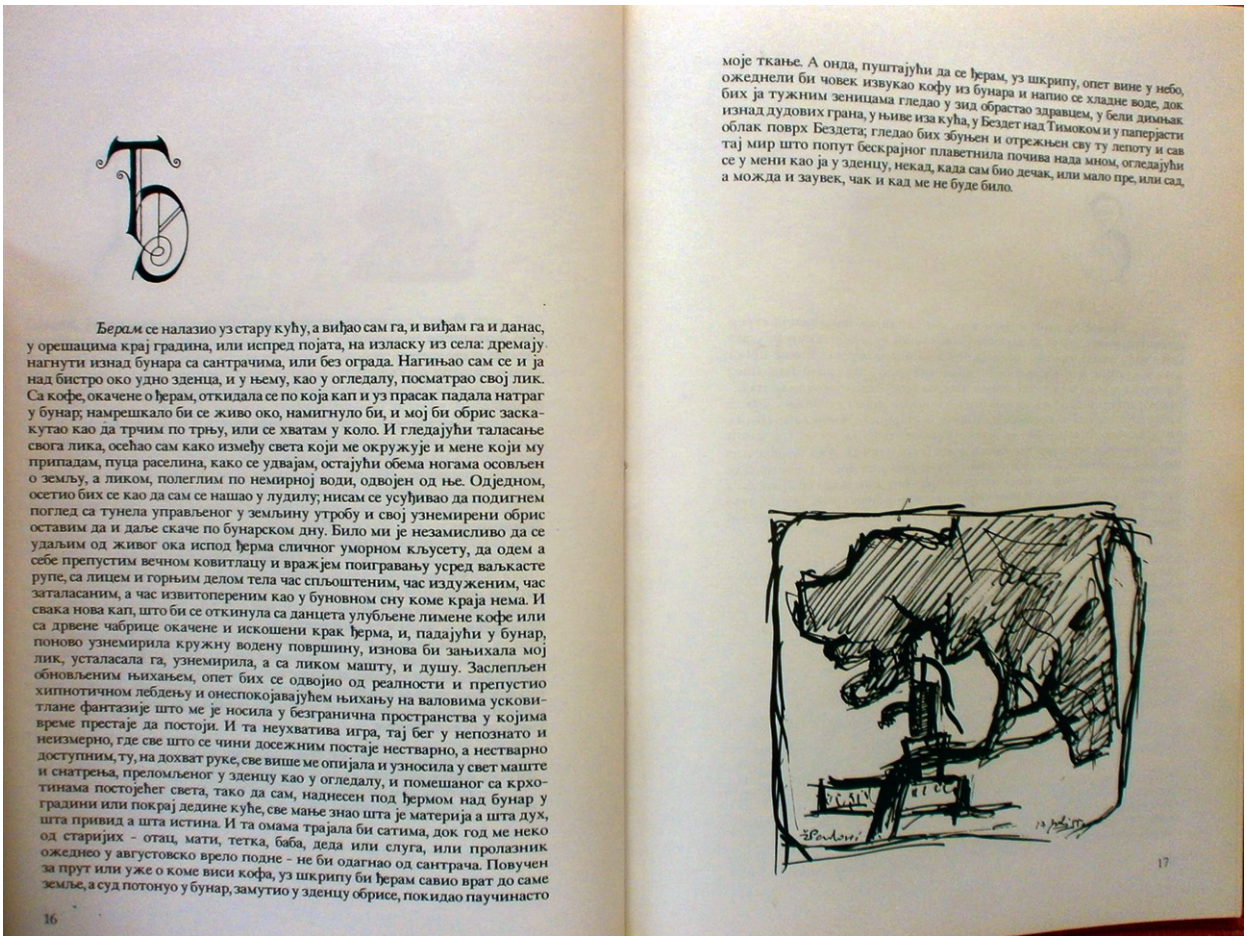

Ђерам се налазио уз стару кућу, а виђао сам га, и виђам га и данас, у орешацима крај градина, или испред појата, на изласку из села: дремају нагнути изнад бунара са сантрачима, или без ограда. Нагињао сам се и ја над бистро око удно зденца, и у њему, као у огледалу, посматрао свој лик. Са кофе, окачене о ђерам, откидала се по која кап и уз прасак падала натраг у бунар; намрешкало би се живо око, намигнуло би, и мој би обрис заскакутао као да трчим по трњу, или се хватам у коло. И гледајући таласање свога лика, осећао сам како између света који ме окружује и мене који му припадам, пуца раселина, како се удвајам, остајући обема ногама осовљен о земљу, а ликом, полеглим по немирној води, одвојен од ње. Одједном, осетио бих се као да сам се нашао у лудилу; нисам се усуђивао да подигнем поглед са тунела управљеног у земљину утробу и свој узнемирени обрис оставим да и даље скаче по бунарском дну. Било ми је незамисливо да се удаљим од живог ока испод ђерма сличног уморном кљусету, да одем а себе препустим вечном ковитлацу и вражјем поигравању усред валкасте рупе, са лицем и горњим делом тела час спљоштеним, час издуженим, час заталасаним, а час извитопереним као у буновном сну коме краја нема. И свака нова кап, што би се откинула са данцета улубљене лимене кофе или поново узнемирила кружну водену површину, изнова би зањихала мој лик, усталасала га, узнемирила, а са ликом машту, и душу. Заслепљен обновљеним њихањем, опет бих се одвојио од реалности и препустио хипнотичном лебдењу и онеспокојавајућем њихању на валовима усковитлане фантазије што ме је носила у безгранична пространства у којима време престаје да постоји. И та неухватива игра, тај бег у непознато и неизмерно, где све што се чини досежним постаје нестварно, а нестварно доступним, ту, на дохват руке, све више ме опијала и узносила у свет маште и снатрења, преломљеног у зденцу као у огледалу, и помешаног са крхотинама постојећег света, тако да сам, наднесен под ђермом над бунар у градини или покрај дедине куће, све мање знао шта је материја а шта дух, шта привид а шта истина. И та омама трајала би сатима, док год ме неко од старијих - отац, мати, тетка, баба, деда или слуга, или пролазник ожедњео у августовско врело подне - не би одагнао од сантрача. Повучен за прут или уже о коме виси кофа, уз шкрипу би ђерам савио врат до саме земље, а суд потонуо у бунар, замутио у зденцу обрисе, покидао паучинасто

16

моје ткање. А онда, пуштајући да се ђерам, уз шкрипу, опет вине у небо, ожеднели би човек извукао кофу из бунара и напио се хладне воде, док бих ја тужним зеницама гледао у зид обрастао здравцем, у бели димњак изнад дудових грана, у њиве иза кућа, у Бездет над Тимоком и у паперјасти облак поврх Бездета; гледао бих збуњен и отрежњен сву ту лепоту и сав тај мир што попут бескрајног плаветнила почива нада мном, огледајући се у мени као ја у зденцу, некад, када сам био дечак, или мало пре, или сад, а можда и заувек, чак и кад ме не буде било.

17

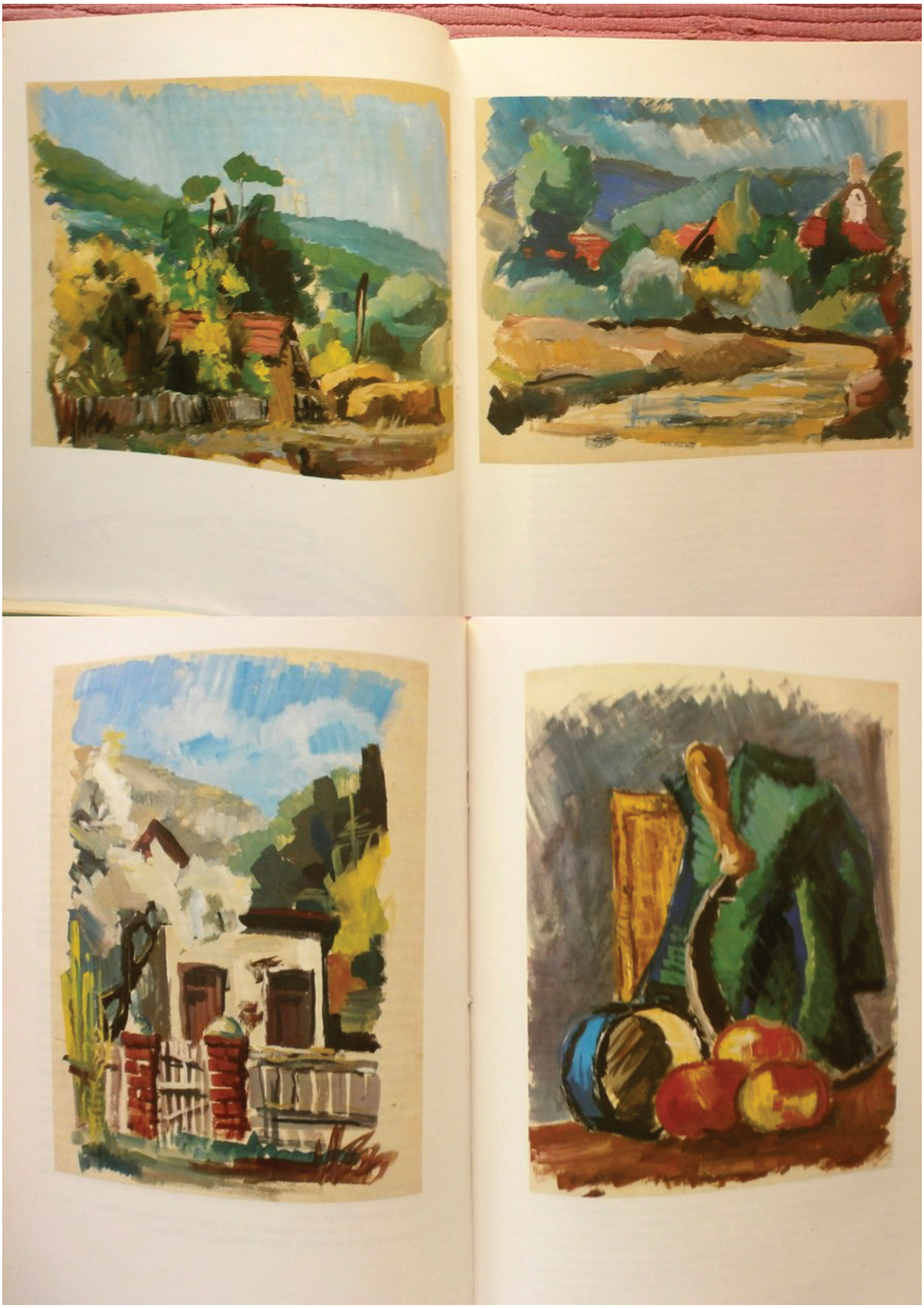

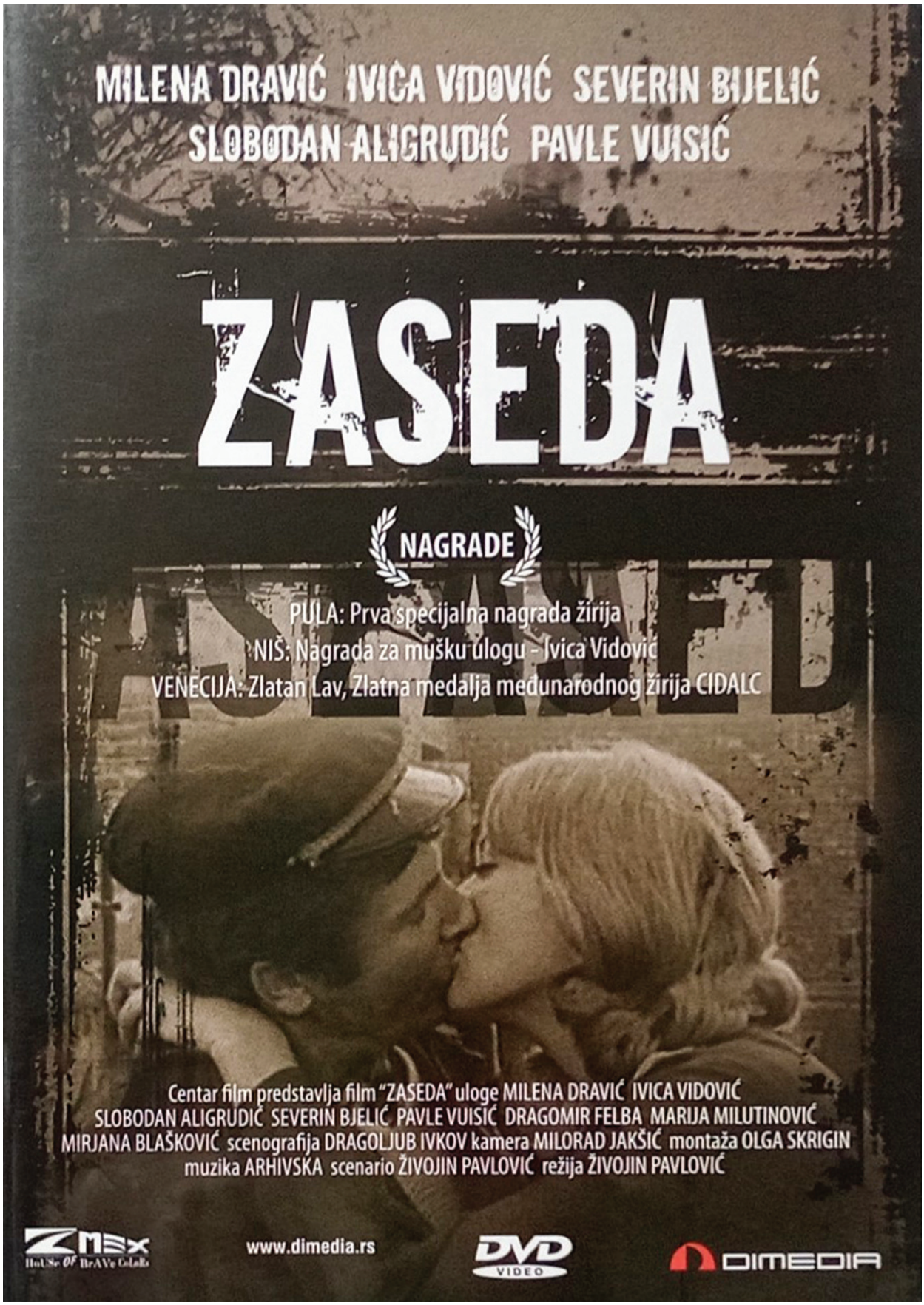
MILENA DRAVIĆ IVICA VIDOVIĆ SEVERIN BIJELIĆ
SLOBODAN ALIGRUDIĆ PAVLE VUISIĆ
ZASEDA
NAGRADE
PULA: Prva specijalna nagrada žirija
NIŠ: Nagrada za mušku ulogu - Ivica Vidović
VENECIJA: Zlatan Lav, Zlatna medalja međunarodnog žirija CIDALC
Centar film predstavlja film "ZASEDA" uloge MILENA DRAVIĆ IVICA VIDOVIĆ
SLOBODAN ALIGRUDIĆ SEVERIN BJELIĆ PAVLE VUISIĆ DRAGOMIR FELBA MARIJA MILUTINOVIĆ
MIRJANA BLAŠKOVIĆ scenografija DRAGOLJUB IVKOV kamera MILORAD JAKŠIĆ montaža OLGA SKRIGIN
muzika ARHIVSKA scenario ŽIVOJIN PAVLOVIĆ režija ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
www.dimedia.rs
DVD VIDEO
DIMEDIA

Слободан Гавриловић
Живојин Павловић и Биланс совјетског термидора
Политичка биографија
Легитимација

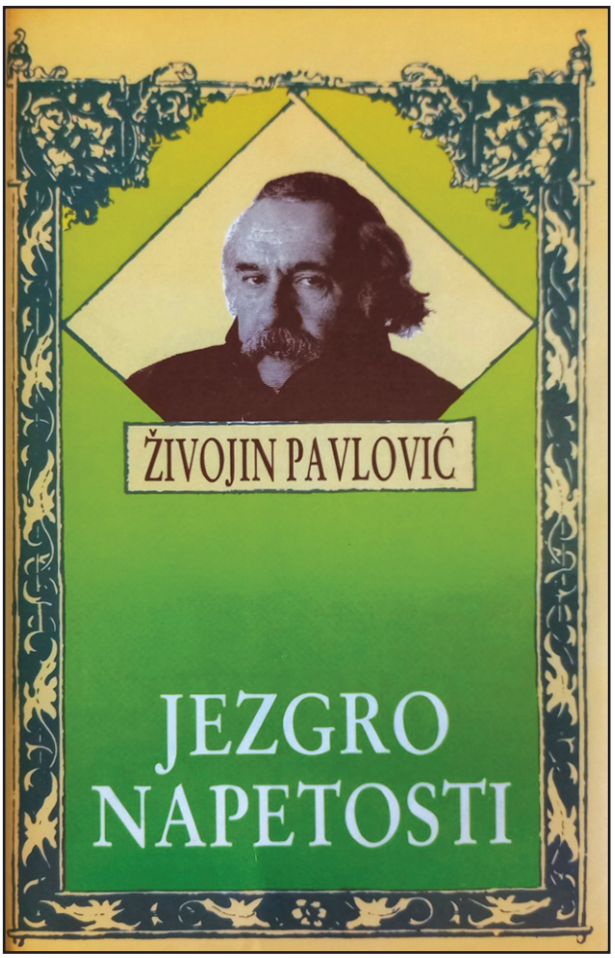
ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
JEZGRO NAPETOSTI

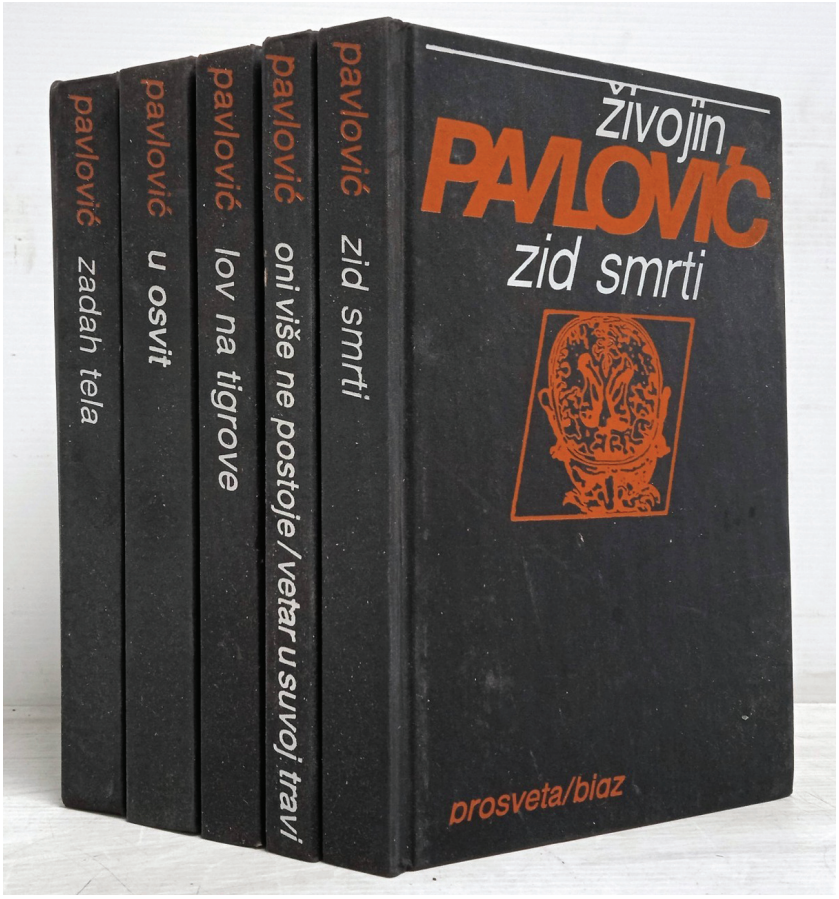
pavlović zid smrti
pavlović oni više ne postoje / vetar u suvoj travi
pavlović lov na tigrove
pavlović u osvit
pavlović zadah tela
živojin PAVLOVIĆ
zid smrti
prosveta/biaz

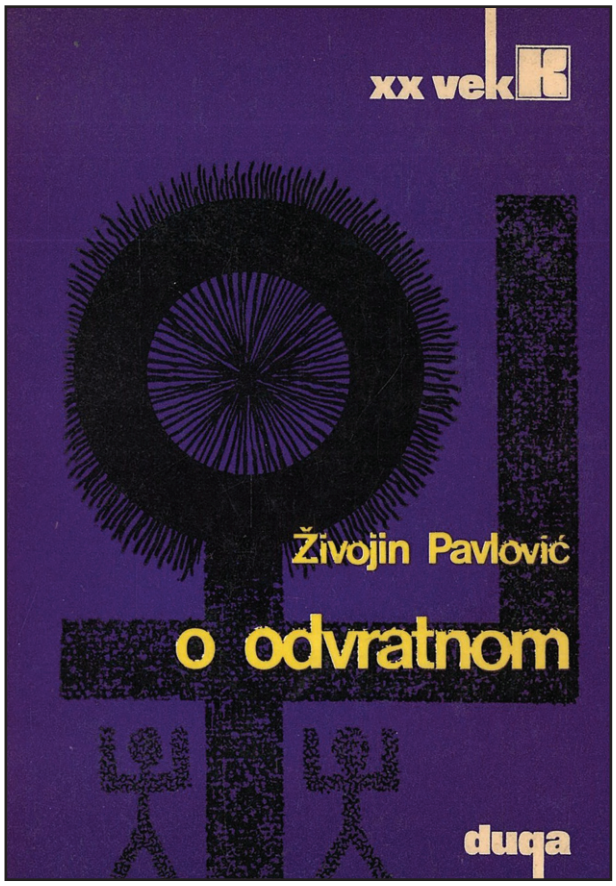
XX vek
Živojin Pavlović
o odvratnom
duga

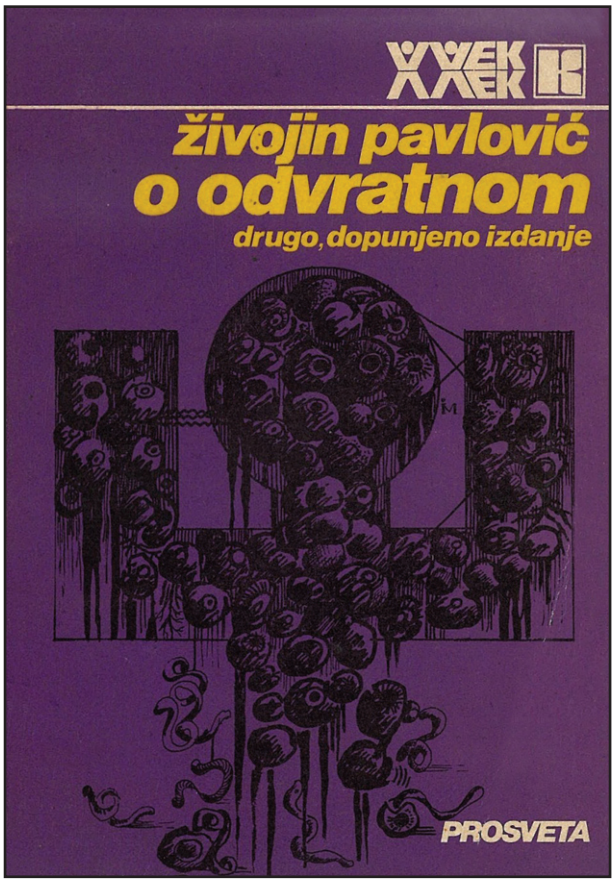
XX VEK
živojin pavlović
o odvratnom
drugo, dopunjeno izdanje
PROSVETA

POVRATAK
ULOGE:
BATA ŽIVOJINOVIĆ
SNEŽANA LUKIĆ
NIKOLA ČOBANOVIĆ
SCENARIO:
TORI JANKOVIĆ
FOTOGRAFIJA:
ALEKSANDAR PETKOVIĆ
REŽIJA:
ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
AVALA FILM
MORAVA FILM

развитак

Часопис за културу, уметност
и друштвена питања

Оснивач:
Град Зајечар

Издавач:
Народно позориште Тимочке крајине
– Центар за културу „Зоран
Радмиловић” Зајечар,
Тимочке буне 16
Тел: (019) 425-426
Контакт: casopis.razvitak@gmail.com

За издавача:
Владимир Ђуричић, директор

Главни и одговорни уредник:
Власта Младеновић

Оперативни уредник:
Милош Петковић

Илустрација на корици:
Недим Хаџи Ахметовић Мафа

Прелом:
Мирољуб Никић Мања

Штампа:
„Деркс” Зајечар

Објављивање часописа омогућили су
Град Зајечар
и
Министарство културе и информисања
Републике Србије

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

3+82

РАЗВИТАК: часопис за културу, уметност и друштвена питања/ главни и одговорни уредник Власта Младеновић
Год. 1, бр. 1 (1961)- . - Зајечар : Народно позориште Тимочке Крајине - Центар за културу „Зоран Радмиловић”, 1961- (Зајечар, Деркс). - 29 cm
Полугодишње.

ISSN 0034-0278 = Развитак (Зајечар)

COBISS.SR-ID 3725570